

Kuittausoikeus velkojainsuojakeinona erityisesti konkurssissa

Joel Karhula

503410

Pro gradu -tutkielma

Esineoikeus

Turun yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta

Marraskuu 2016

KARHULA JOEL: Kuittausoikeus velkojainsuojakeinona erityisesti konkurssissa

Pro gradu -tutkielma, 75 s.

Esineoikeus

Marraskuu 2016

Turun yliopiston laaturjärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä.

Tutkielmani kohteena on kuittaus velkojainsuojakeinona erityisesti konkurssissa. Kuittaus ei ole sanan varsinaisessa merkityksessä vakuuskeino, joten varsinaisesti tutkimuskohteenani on kuittauksen vakuudenomainen luonne tiukan esineoikeudellisen vakuuskäsitteen sijaan. Kuittauksesta on pelkistetyksi kyse, kun velkojan ja velallisen vastakkaiset saamisoikeudet lakkaavat siltä osin kuin ne kattavat toisensa.

Käsittelen tutkielmassani kuittausta ensin yleisesti ja siirryn siitä kohti konkurssia. Kuittausta koskevat säännöt vaihtelevat huomattavasti riippuen siitä, onko kyseessä konkurssissa vai sen ulkopuolella tapahtuva kuittaus. Kuittauksen yleiset edellytykset ovat saatavien samanlaatuisuus, perimiskelpoisuus ja vastakkaisuus. Tutkielmani pääpaino on konkurssia koskevissa kuittaussäännöksissä. Konkurssi laajentaa kuittauksen käyttömahdollisuutta samanlaatuisuuden ja perimiskelpoisuuden suhteen. Toisaalta vastakkaisuuden suhteen konkurssi asettaa tiukat edellytykset. Myös tiettyjen saatavaryhmien kuittauskelpoisuutta on rajattu, ja näiden kuittausrajoitusten rikkomisen seurauksena on kuittauksen peräyttäminen. Keskityn tutkielmassani konkurssilain vuoden 2004 kuittausuudistusten kartoittamiseen, niiden vaikutusten sekä ilmenneiden tulkinnanvaraisuuksien selvittämiseen.

Tutkielmani on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen. Pääasiallinen lähdeaineistoni on konkurssilakia sekä kuittausta käsittelevä suomalainen oikeuskirjallisuus. Yhteispohjoismaisen lainvalmistelun johdosta myös ruotsalainen oikeuskirjallisuus toimii lähdeaineistona. Myös lainvalmisteluaineisto niin konkurssilain, takaisinsaantilain kuin muidenkin aiheeseen liittyvien lakien osalta toimii merkittävänä lähdeaineistona. Näiden ohessa kuittaukseen liittyvä korkeimman oikeuden oikeuskäytäntö on tärkeässä asemassa lähdeaineistona.

Tutkielman perusteella kuittausta ei voida pitää varsinaisessa mielessä esinevakuutena, mutta sen tosiasiallinen asema konkurssivelkojan kannalta vastaa hyvin pitkälti varsinaista esinevakuutta. Kun kuittauksen yleiset edellytykset ja konkurssissa erityisesti vaadittavat edellytykset täyttyvät, pääsee velkoja hyödyntämään kuittauksen konkurssissa mahdollistamaa suojaa. Tällöin velkoja ei joudu ensin suorittamaan omaa velkaansa konkurssivelalliselle ja jäämään odottamaan saatavalleen kertyvää jako-osuutta, vaan saa saatavalleen kuittauksen keinoin täyden suorituksen siltä osin kuin vastakkaiset saatavat riittävät kattamaan toisensa. Näin kuittaus toimii konkurssissa tosiasiaassa velkojan lopputuloksen kannalta kuten muutkin velkojan saatavan turvaavat vakuudet. Kuittaus on siten tehokas velkojainsuojakeino velallisen konkurssissa.

Asiasanat:

konkurssi, kuittaus, vakuus, velkoja, velkojainsuoja

Sisällys:

Sisällys:	II
Lähteet:	IV
Lyhenteet:	VIII
1 Johdanto	1
2 Kuittaus yleisesti	3
2.1 Terminologiaa	3
2.2 Kuittauksen toteuttaminen	5
2.3 Kuittaus vakuutena.....	7
2.4 Kuittauksen yleiset edellytykset.....	9
2.4.1 Saatavien samanlaatuisuus.....	9
2.4.2 Vastasaatavan perimiskelpoisuus.....	11
2.4.3 Saatavien vastakkaisuus	12
2.5 Vanhentuneen saatavan käyttäminen kuittaukseen	14
3 Kuittaus konkurssissa.....	17
3.1 Konkurssin erityispiirteet	17
3.2 Yleiset edellytykset	20
3.2.1 Saatavien samanlaatuisuus	20
3.2.2 Saatavien perimiskelpoisuus	22
3.2.3 Saatavien vastakkaisuus	24
3.3 Kuittausrajoitukset	29
3.3.1 Valvontakelvottomat ja viimesijaiset saatavat	29
3.3.2 Takaisinsaantilain piiriin kuuluvat saatavat	31
3.4 Ehdolliset saatavat	34
4 Kuittauskysymyksen huomioiminen konkurssimenettelyssä.....	37
4.1 Pesänhoitajan itsenäinen päätösvalta	37
4.2 Konkurssiasian neuvottelukunnan suositukset.....	39
4.2.1 Suositusten asema oikeuslähteenä	39
4.2.2 Kuittaus neuvottelukunnan suosituksissa.....	42
4.3 Kuittauskysymyksen huomioiminen konkurssivalvonnassa	44
4.4 Konkurssipesän omat velat ja saatavat.....	48
4.4.1 Massavelan käsite	48
4.4.2 Korvaus saatavan luovuttamisesta	49
5 Luottolaitoksen kuittausoikeus	51
5.1 Luottolaitoksen erityisasema.....	51

5.2 Maksuliikenteeseen käytettävä pankkitili	54
5.3 Pankkitilin panttaus.....	57
6 Erityisiä kuittaussäännöstöjä.....	59
6.1 Yleistä	59
6.2 Henkilöyhtiöt	60
6.3 Verojen kuittaus	61
6.3.1 Nykytila.....	61
6.3.2 Tilanne vuoden 2017 alusta	63
7 Takaisinsaanti	64
7.1 Yleistä	64
7.2 Kuittauksen peräyttäminen takaisinsaantilaissa.....	66
7.2.1 TakSL 13 § kuittauksen peräyttäminen	66
7.2.2 TakSL 10 § maksun peräyttäminen	67
7.2.3 TakSL 5 § yleinen takaisinsaantiperuste.....	70
7.3 Neuvoston asetus maksukyvyttömyysmenettelystä	72
8 Johtopäätöksiä.....	73

Lähteet:

Kirjallisuus:

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. WSOY, Porvoo 1989.

Aurejärvi, Erkki: Luotto- ja maksuvälineet. Kustannusliike Condictio, Helsinki 1986.

Aurejärvi, Erkki – Hemmo, Mika: Luotto-oikeuden perusteet. 2. painos, Talentum, Helsinki 2006.

Aurejärvi, Erkki – Hemmo, Mika: Velvoiteoikeuden oppikirja. 3. painos, Edita, Helsinki 2007.

Halila, Jouko: Saamisoikeuksien kuittauksesta. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1961.

Havansi, Erkki: Esinevakuusoikeudet. 2., uudistettu painos, Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 1992. (*Havansi* 1992a)

Havansi, Erkki: Suomen konkurssioikeus. 3., uudistettu painos, Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 1992. (*Havansi* 1992b)

Havansi, Erkki: Huomioita uudesta konkurssilaista esineoikeuden kannalta. Teoksessa Business Law Forum 2005. Toim. Esa Kolehmainen, Edita, Helsinki 2005, s. 231–249.

Hupli, Tuomas: Konkurssitakaisinsaanti oikeudenkäyntinä. WSOYpro, Helsinki 2006.

Immonen, Raimo – Ossa, Jaakko – Villa, Seppo: Henkilöyhtiön pääoman hallinta. Talentum, Helsinki 2012.

Kartio, Leena: Esineoikeuden perusteet. 2., uudistettu painos, Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 2001.

Kokko, Pekka – Salminen, Jari: Velkojana konkurssissa. Edita, Helsinki 2013.

Korkea-aho, Emilia: Konkurssi, itsesääntely ja konkurssiasiain neuvottelukunta. University of Helsinki Conflict Management Instituten julkaisuja, Helsinki 2005.

Koulu, Risto: Konkurssioikeus. 2., uudistettu painos, WSOYpro, Helsinki 2009.

Koulu, Risto – Lindfors, Heidi: Maksukyvyttömyys – yritys velkojana ja velallisena. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 2010.

Koulu, Risto – Lindfors, Heidi: Velkavastuun toteuttaminen luottoyhteiskunnassa. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, Helsinki 2013.

Könkkölä, Mikko – Linna, Tuula: Konkurssioikeus. Talentum, Helsinki 2013.

Lennander, Gertrud: Återvinning i konkurs. 4. uudistettu painos, Norstedts Juridik, Tukholma 2013.

- Lindskog, Stefan:* Kvittning – Om avräkning av privaträttsliga fordringar. 3. painos, Norstedts Juridik, Tukholma 2014.
- Mellqvist, Mikael:* EU:s insolvensförordning m.m. En kommentar. Norstedts Juridik, Tukholma 2002.
- Millqvist, Göran:* Sakrättens grunder. 6. uudistettu painos. Nordstedts Juridik AB, Tukholma 2011.
- Myrsky, Matti – Rabinä, Timo:* Verotusmenettely ja muutoksenhaku. 6., uudistettu painos, Talentum, Helsinki 2011.
- Pönkä, Pasi – Willman, Petri:* Käytännön perintäopas. Edita, Helsinki 2004.
- Pöyhönen, Juha:* Uusi varallisuus oikeus. 2. painos, Talentum, Helsinki 2003.
- Smälén, Annika:* Konkurssipesän pesänhoitajan itsenäinen päätösvalta lainsäädännössä ja käytännössä. DL 2/2014, s. 206–236.
- Takki, Tapio:* Irtaimen esineen vuokrasta ja leasingistä. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1980.
- Tepora, Jarno – Kaisto, Janne – Hakkola, Esa:* Esinevakuudet. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 2009.
- Tolonen, Hannu:* Oikeuslähdeoppi. WSOY, Helsinki 2003.
- Tuomisto, Jarmo:* Omistuksenpidätys ja leasing – Varallisuus oikeudellinen tutkimus omistuksenpidätys ehdoista ja leasing sopimuksesta tavarantoimittajan ja rahoittajan vakuuskeinoina. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1988.
- Tuomisto, Jarmo:* Konkurssikuittauksen sääntelystä konkurssilaissa. DL 4/2005, s. 849–866.
- Tuomisto, Jarmo:* Takaisinsaannin vahinkoedellytyksestä viimeaikaisessa korkeimman oikeuden käytännössä. LM 2/2006, s. 257–299.
- Tuomisto, Jarmo:* Sopimus ja insolvenssi. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 2010.
- Tuomisto, Jarmo:* Takaisinsaanti. 3., uudistettu painos, Talentum, Helsinki 2012.
- Tuomisto, Jarmo:* Saatavan panttaus. Talentum, Helsinki 2015.
- Vanamo, Erkki:* Veronkuittaus. Edilex, Licensiaatintyö 1998, päivitetty 2001.
- Welamson, Lars:* Konkurs. 9., uudistettu painos. Norstedts Juridik, Tukholma 1997.
- Wilhelmsson, Thomas – Jääskinen, Niilo:* Avoimet yhtiöt ja kommandiittiyhtiöt. 3., uudistettu painos, Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 2001.
- Wilhelmsson, Thomas – Sevón, Leif – Koskelo, Pauliine:* Kauppalain pääkohdat. 5., uudistettu painos, Talentum, Helsinki 2006.
- Wuolijoki, Sakari:* Panttioikeudellisia havaintoja ratkaisusta KKO 2005:131. LM 3/2006, s. 460–467.

Wuolijoki, Sakari: Pankkien riskinhallinta- ja asiakkaansuojasääntelyn suhde. LM 6/2014, s. 869–875.

Wuolijoki, Sakari – Hemmo, Mika: Pankkioikeus. 2., uudistettu painos, Talentum, Helsinki 2013.

Virallislähteet:

HE 102/1934 vp: Hallituksen esitys n:o 102 (1934 vp) laiksi konkurssisäännön eräiden pykälien muuttamisesta, laiksi rikoslain 39 luvun 6 §:n muuttamisesta sekä laiksi ulosottolain voimaanpanemisesta ja siitä mitä sen johdosta on vaarinotettava annetun asetuksen 29 §:n muuttamisesta.

HE 6/1987 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä sekä siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

HE 102/1990 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle takaisinsaantia konkurssipesään koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 89/1996 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi osakeyhtiölain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 189/1998 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle takausta ja vierasvelkapanttausta koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 187/2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle velan vanhentumista ja julkista haastetta koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 26/2003 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle konkurssilainsäädännön uudistamiseksi.

HE 133/2003 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle rahoitusvakuutuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 21/2006 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi luottolaitostoinnasta ja eräistä siihen liittyviksi laeiksi.

HE 39/2014 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi luottolaitostoinnasta ja eräistä siihen liittyviksi laeiksi.

HE 29/2016 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle verotusmenettelyn ja veronkannon uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi.

Konkurssiasian neuvottelukunnan suositukset:

02/2004 Pesäluettelo

03/2004 Velallisselvitys

06/2004 Konkurssivalvonta ja jakoluettelo

07/2004 Velkojainkokouksen järjestäminen ja päätösvallan käyttö

10/2004 Konkurssipesän kirjanpito ja tarkastus

12/2004 Jako-osuuksien maksaminen

Oikeustapaukset:

KKO 1927 I 50

KKO 1934 II 327

KKO 1972 II 86

KKO 1987:14

KKO 1992:69

KKO 1997:6

KKO 1997:145

KKO 1998:55

KKO 2003:121

KKO 2005:131

KKO 2007:25

KKO 2015:85

Lyhenteet:

AKYL	Laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä (389/1988)
DL	Defensor Legis
ETA	Euroopan talousalue
EU	Euroopan unioni
EY	Euroopan yhteisö
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
KL	kauppalaki (355/1987)
KonkL	konkurssilaki (120/2004)
KS	konkurssisääntö (31/1868)
LM	Lakimies
MJL	laki velkojien maksunsaantijärjestyksestä (1578/1992)
MKA	Neuvoston asetus (EY) N:o 1346/2000 maksukyvyttömyysmenettelyistä
OYL	osakeyhtiölaki (624/2006)
RO	raastuvanoikeus
TakSL	laki takaisinsaannista konkurssipesään (758/1991)
TSS-oikeudet	taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet
VanhL	laki velan vanhentumisesta (728/2003)
VKL	velkakirjalaki (622/1947)
vp	valtiopäivät
Ään.	äänestysratkaisu

1 Johdanto

Tutkielmani kohde on kuittaus velkojainsuojakeinona erityisesti konkurssissa. Kuittaus, tai kuittausoikeus, ei ole sanan varsinaisessa merkityksessä vakuuskeino, joten varsinaisesti tutkimukseni kohteena on kuittauksen vakuudenomainen luonne varsinaisen tiukan esineoikeudellisen vakuuskäsitteen sijaan. Kuittaantumisesta on tiivistettynä kyse, kun velkojan ja velallisen vastakkaiset saamisoikeudet lakkaavat siltä osin kuin ne kattavat toisensa. Näin saamisoikeus käytetään velan maksuksi. Kuittaus rinnastuukin monilta osin maksuun, joskin liian pitkälle meneviä yhdenmukaistamisia tulee välttää. Kuittaus voidaan toteuttaa joko vapaaehtoisena kuittauksena, jolloin kuittaus perustuu osapuolten keskinäiseen sopimukseen, tai pakollisena kuittauksena, jolla tarkoitetaan velkojan kuittausilmoitukseen perustavaa kuittausta. Rajaan vapaaehtoisen kuittauksen pääosin tutkielmani ulkopuolelle ja keskityn kuittausilmoitukseen perustuvaan pakolliseen kuittaukseen.

Käsittelen tutkielmassani kuittausta ensin yleisesti ja siirryn siitä kohti konkurssia. Kuittausta koskevat säännöt vaihtelevat merkittävästi riippuen siitä, onko kyseessä konkurssissa vai sen ulkopuolella tapahtuva kuittaus. Tutkielmani pääpaino on konkurssia koskevissa kuittaussäännöksissä, mutta kuittauksen yleiset periaatteet on ymmärrettävä, jotta niitä voi verrata konkurssitilanteisiin. Näin ollen alun yleinen osuus on verrattain tiivis katsaus kuittauksen yleisiin edellytyksiin ja toimii pohjustuksena konkurssia koskeville erityissäännöille.

Konkurssi tuo kuittaukseen omat rajoituksensa, toisaalta se myös laajentaa kuittauksen käyttömahdollisuutta joiltain osin. Sekä rajoitukset että laajennukset käsitellään omissa luvuissaan. Lainsäädännöstä löytyy useita pääasiassa sosiaalisista näkökohdista johtuvia kuittausrajoituksia, jotka liittyvät esimerkiksi työstä saadun palkan ja yksityishenkilöiden ulosmittauskelvottomien pankkitileillä olevien varojen kuittaamisen rajoittamiseen. Niillä ei ole juurikaan tekemistä tutkielmassa käsiteltävän konkurssikuittauksen kannalta, joten ne on rajattu tutkielman ulkopuolelle. Konkurssilain uudistuksen yhteydessä vuonna 2004 lakiin otettiin luottolaitoksia koskeva erityisrajaus kuittauksen käyttömahdollisuuksiin luottolaitoksen asiakkaan konkurssia koskevissa tilanteissa. Luottolaitoksen mahdollisuudet turvautua kuittaukseen vaihtelevat sen mukaan, ajoittuuko kuittaus aikaan ennen konkurssia vai konkurssin aikaiseen toimintaan. Konkurssikuittauksen kannalta merkitsevää on tilin luonne. Omassa alaluvussa käsittelen sitä, mitä maksuliikenteen hoitamiseen käytettävällä pankkitilillä tarkoitetaan

ja mitä merkitystä tällä on luottolaitoksen oikeuteen turvautua kuittaukseen asiakkaansa konkurssissa.

Konkurssiin liittyy poikkeuksetta myös verovelkoja ja -saamisia. Usein verovelat ovat merkittävin syy konkurssiin. Verottajan asemaa voi verrata osittain myös luottolaitokseen, sillä molemmissa tapauksissa vastakkaiset saamiset nousevat esille. Lisäksi taloudellista toimintaa tämän päivän toimintaympäristössä harjoittava taho joutuu olemaan tekemisissä sekä luottolaitoksen että verottajan kanssa tahdostaan riippumatta. Tämän vuoksi verotukseen liittyviä kysymyksiä ei sovi sivuuttaa, joten verotusta ja siihen liittyvien vastakkaisten saamisten kuittausta käsitellään niin ikään omassa luvussaan, joka koskee erityisiä kuittaussäännöstöjä.

Kuittauskysymyksiin konkurssin yhteydessä ottaa kantaa konkurssipesän pesänhoitaja. Pesänhoitajalla on monin paikoin hyvinkin kattava itsenäinen päätösvalta konkurssipesän hoidon suhteen. Näin nimenomaan hän on se, joka ratkaisee ensikädessä, onko jollakin velkojalla kuittausoikeutta vai ei. Pesänhoitaja nojautuu päätöksenteossaan konkurssilain lisäksi hyvin voimakkaasti konkurssiasian neuvottelukunnan suositukseen, joissa enemmän tai vähemmän yksityiskohtaisesti otetaan kantaa siihen, kuinka eri kysymyksiin tulisi pesänselvityksessä suhtautua. Näin on perusteltua käydä omassa luvussaan läpi kuittauskysymyksen huomioimista itse konkurssimenettelyssä pesänhoitajan näkökulmasta. Tässä yhteydessä tarkastellaan kuittauskysymyksen huomioimista niin konkurssiasian neuvottelukunnan suositusten kuin oikeuskirjallisuudenkin pohjalta osana pesänselvitystä.

Kuittaus on tietyin edellytyksin mahdollista peräyttää takaisinsaannin kautta. Takaisinsaanti tulee niin ikään käsitellyksi omassa luvussaan. Takaisinsaantia koskeva osuus on verrattain tiivis ja keskittyy nimenomaisesti kuittauksen peräyttämiseen. Näin ollen konkurssitilanteissa useammin realisoituva velan maksun peräyttäminen tulee käsitellyksi vain siltä osin kuin se sivuaa kuittauksen peräyttämistä. Takaisinsaannin yhteydessä luodaan myös lyhyt Suomen lainsäädäntöä kansainvälisempi katsaus, sillä EU-taustainen maksukyvyttömyysasetus tuo omat lisämausteensa kuittauksen peräyttämiseen.

Tutkielmani on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen. Käsittelen kuittausta koskevaa lainsäädäntöä sekä sen kehitysvaiheita nykyiseen oikeustilaan. Pääasiallinen lähdeaineistoni on konkurssilakia sekä kuittausta käsittelevä suomalainen oikeuskirjallisuus. Koska kuittausta koskevat säännökset ovat syntyneet aikojen saatossa,

ei myöskään vanhempaa oikeuskirjallisuutta voi sivuuttaa. Samoin kuittauksen luonne ja tausta kansainvälisesti laajasti hyväksyttynä menettelynä edellyttävät myös ulkomaiseen lähdeaineistoon perehtymistä. Etenkin Pohjoismaissa kuittaukseen suhtaudutaan yhteispohjoismaisen lainvalmistelun ansiosta verrattain samankaltaisesti, joten ruotsalaista oikeuskirjallisuutta ei voi perustellusti sivuuttaa. Merkittävänä lähteenä toimii myös lainvalmisteluaineisto niin konkurssilain, takaisin

saantilain kuin muidenkin aiheeseen liittyvien lakien osalta. Myös kuittaukseen liittyvä oikeuskäytäntö on tärkeässä roolissa lähdeaineistona. Konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksilla on merkittävä rooli pesähoitajien käytännön pesänselvitystyössä. Tämän johdosta etenkin kuittauskysymyksen huomioimista konkurssimenettelyssä koskevassa jaksossa nojaututaan vahvasti kyseisiin suosituksiin oikeuskirjallisuuden ohessa.

Kuittaus sinällään on ollut pysyvä ja vakiintunut osa oikeusjärjestelmäämme, mutta sitä koskevaa sääntelyä ei ole kootusti missään yhdessä laissa. Konkurssikuittauksen osalta vuonna 2004 voimaan tullut konkurssilaki toi joitakin muutoksia aikaisempaan oikeustilaan. Keskityinkin tutkielmassani pitkälti näiden uudistusten kartoittamiseen, niiden vaikutusten sekä ilmenneiden tulkinnanvaraisuuksien selvittämiseen. Tutkielmani otsikon mukaisesti pääpaino on kuittauksen vakuuskäytössä ja etenkin ajoittuen konkurssitilanteisiin. Näin kussakin luvussa pyritään ottamaan huomioon konkurssivelkojan mahdollisuus turvautua kuittaukseen turvatakseen saatavansa konkurssivelalliselta.

2 Kuittaus yleisesti

2.1 Terminologiaa

Kuittaus oikeudellisena ilmiönä voi kuulostaa selkeältä, kysehän on periaatteessa vastakkaisten saamisoikeuksien lakkaamisesta. Kyse on kuitenkin suhteellisen monimutkaisesta toimituksesta, jossa termit on helppo sotkea keskenään. Lisäksi on vaara, että kuittaus sekoitetaan kuittiin, joten kuittaukseen liittyviä termejä on tältä osin kritisoitukin. Kuitenkin termi kuittaus on saanut vakiintuneen sisällön, eikä sitä ole nähty aiheelliseksi korvata jollakin muulla termillä.¹ Itsekään en näe aiheelliseksi korvata

---

¹ Halila 1961, s. 2., Aurejärvi – Hemmo 2007, s. 91–92.

vakiintuneita termejä uusilla, varsinkaan kuittauksen kuvastaessa hyvin toimituksen sisältöä ja lopputulosta. Sekoittuminen kuittiin on vältettävissä varsin helposti, kun tiedostetaan, mistä kulloisessakin asiayhteydessä on kyse. Lisäksi on huomattava, että arkikielen ilmaisu ”asia on kuitattu” vastaa hyvin kuittauksen juridistakin luonnetta. Kuittauksen myötä käsiteltävänä ollut asia, tutkielman kannalta vastakkaiset saatavat konkurssitilanteessa, on saatu saatettua päätökseen, ja on aika siirtyä seuraavien ongelmakohtien ratkaisun pariin.

Kuittaus ei varsinaisesti vastaa veloitteen sisältöä, joten kuittausta voidaan hahmottaa *korvikesuorituksena*. Sen sijaan, että velkoja saisi suoritukseksi rahaa, hän vapautuu omasta velastaan omalle velkojalleen siltä osin kuin saamiset peittävät toisensa. Samoin kuittauksella velallinen ei tee rahasuoritusta, vaan hän luopuu omasta saamisoikeudestaan omalta velalliseltaan vastaavalla summalla. Korvikesuorituksen lisäksi kuittauksesta voidaan käyttää nimitystä *molemmipuolinen maksu* tai *samanaikainen velan maksu ja saatavan perintä*. Kuittausta pidetään itseavun eli omankädenoikeuden sallittuna muotona. Se voidaan hahmottaa myös eräänlaisena itse suoritettuna ulosottona.² Korvikesuorituksen lisäksi voidaan käyttää myös termiä *sijaissuoritus*, kun tällainen suoritus vapauttaa objektikohtaisesta suoritusvelvollisuudesta. Kuittaus rinnastuu vaikutuksiltaan siten myös sijaissuoritukseen.³

Kuittausmahdollisuuden käyttäminen on aktiivista vaikuttamista omaan riskipositioon. Etenkin konkurssitilanteessa kuittaus saattaa useasti sitä hyödyntävän tahon parempaan asemaan suhteessa muihin velkojiin. Toisin sanoen kuittaus on hyvin tehokas perintäkeino taholle, joka on sitä oikeutettu käyttämään. Tietyissä tapauksissa kuittaus voisi johtaa kohtuuttomaan lopputulokseen muiden velkojien tai velallisen näkökulmasta.⁴ Näitä kuittauksen haitallisia vaikutuksia torjutaan erinäisillä kuittausrajoituksilla. Kuittausrajoitusten vastaiset oikeustoimet ovat myös niitä koskevien edellytysten täytyessä peräytettävissä takaisinsaannilla. Sekä kuittausrajoitukset että kuittauksen peräyttäminen tulee käsitellyksi myöhemmin tässä tutkielmassa.

---

² Aurejärvi – Hemmo 2007, s. 91–92.

³ Tepora – Kaisto – Hakkola 2009, s. 112.

⁴ Pöyhönen 2003, s. 183–184. Riskipositiolla Pöyhönen tarkoittaa sitä osapuolten keskinäistä juridista asemaa, jota tarkastelemalla selviää, miten kunkin osapuolen asema muuttuu yhteisen hankkeen joko onnistuessa tai epäonnistuessa. Riskipositio varallisuusosoikeuksien suhteen on jatkuvassa muutoksessa ja siihen vaikuttavat osapuolten kulloinkin tekemät strategiset valinnat. Ks. riskipositiosta tarkemmin Pöyhönen 2003, s. 177–184.

Kuittauksen kannalta keskeistä on, että molemmilla osapuolilla on saamisoikeuksia toisiltaan. *Vastasaatava* on se saatava, joka kuittauksen aloitteellisella osapuolella on kuittausvelalliselta saatavanaan, ja joka kuittauksella lakkaa siltä osin kuin vastasaatava peittää pääsaatavan. *Pääsaatava* on puolestaan se velka, joka kuittauksen aloitteellisella osapuolella on suoritettavana omalle velkojalleen eli niin sanotulle kuittausvelalliselle. Toisinaan oikeuskirjallisuudessa käytetään pääsaatavan sijaan ilmaisua *kuittajan velka* tai *oma velka*. Näistä etenkin viimeksi mainittua käytettäessä korostuu yleensä kuittauskokonaisuuden hahmottaminen kuittaukseen aloitteellisen osapuolen näkökulmasta, jolloin termit pääsaatava ja vastasaatava saattavat tuntua harhaanjohtavilta ajateltaessa kuittauksitoimituksen pääasiallisen tarkoituksen olevan kuittaukseen aloitteellisen osapuolen saatavalle, eli vastasaatavalle, saatava suoritus. Yhteenvetona voidaan siis todeta, että kuittauksen aloitteellinen osapuoli on pääsaatavan osalta velallinen ja vastasaatavan osalta velkoja.⁵

Saatavan ja *saamisen* käsitteet voivat myös aiheuttaa sekaannusta. Molemmilla käsitteillä voidaan tarkoittaa velkojan oikeutta velallisen suoritukseen sen laadusta riippumatta. Näin saatava tai saaminen voitaisiin suorittaa niin rahana, tavarana kuin työsuorituksenakin. Saatavasta puhuttaessa työsuoritus rajautuu yleensä pois, ja sillä tarkoitetaan pääsääntöisesti rahasaatavaa, mutta joskus saatavalla voidaan tarkoittaa myös tavarasaatavaa. Näin saaminen voidaan hahmottaa laajempina ilmauksena kuin saatava sisältäen myös edellä mainitun työsuorituksen. Suurta eroa näillä käsitteillä ei ole, ja niitä voidaan käyttää myös synonyymeinä toisistaan.⁶ Tutkielmassani käsitelen pääsääntöisesti rahasaatavia. Näin ollen käytän käsitettä *saatava*, mutta en tee sillä eroa *saamisen* käsitteeseen.

2.2 Kuittauksen toteuttaminen

Kuten johdannosta ilmeni, kuittaus voidaan toteuttaa vapaaehtoisena kuittauksena tai pakollisena kuittauksena. Vapaaehtoisessa kuittauksessa on kyse siitä, että osapuolet keskinäisen sopimuksen nojalla kuittaavat eli lakkauttavat vastakkaiset saatavansa siltä osin kuin ne peittävät toisensa.⁷ Käytännön elämässä pienet vapaaehtoisesti kuitattavat saatavat voidaan kuitata esimerkiksi suullisesti puhelimen välityksellä. Sen sijaan

---

⁵ Aurejärvi – Hemmo 2007, s. 91.

⁶ Tuomisto 2015, s. 1.

⁷ Aurejärvi – Hemmo 2007, s. 92.

suurempien, käytännössä yli sadan euron, saatavien kuittaamisessa suositellaan vapaamuotoisen kirjallisen suostumuksen hankkimista, vaikka kyse onkin vapaaehtoisesta kuittauksesta.⁸ Tämän laajemmin en kuitenkaan käsittele vapaaehtoista kuittausta, vaan rajaan sen tutkielmani ulkopuolelle.

Pakollinen kuittaus, tai lakiperusteinen kuittaus, lähtee liikkeelle kuittausta haluavan osapuolen yksipuoleisella vaatimuksella eli *kuittausilmoituksella*. Vastakkaiset saamiset eivät siis kuittaannu itsestään, vaan kuittaus toteutetaan kuittausilmoituksen perusteella. Kuittauksen katsotaan tulevan voimaan, kun vastapuoli saa kuittausilmoituksen tiedoksi. Kuittauksella ei ole taannehtivaa vaikutusta, vaan oikeusvaikutukset kuittauksen johdosta alkavat vasta kuittausilmoituksesta lähtien. Tätä kuittausteoriaa, joka ei tunnusta taannehtivaa vaikutusta, kutsutaan *ex nunc -teoriaksi*. Vastakohtana toimii teoria, jossa kuittaukselle tunnustetaan myös taannehtiva vaikutus. Tällaista kuittaus teoriaa kutsutaan *ex tunc -teoriaksi*.⁹

A:lla on velkaa B:lle 75 euroa ja B on velkaa A:lle 100 euroa. A haluaa suorittaa velkansa *kuittaamalla* 75 euroa B:n velasta hänelle. A on kuittaukseen aloitteellinen osapuoli, joten hänen 75 euron velkansa B:lle on *pääsaatava*. Vastaavasti B:n 100 euron velka A:lle on *vastasaatava*. Kun kuittauksen yleiset edellytykset saatavien *samanlaatuisuus*, *perimiskelpoisuus* ja *vastakkaisuus* täyttyvät, A voi suorittaa pakollisen kuittauksen *kuittausilmoituksella*. Näin saatavat lakkaavat vastakkaisilta osin B:n saatua kuittausilmoituksen tiedoksi, ja jäljelle jää B:n velka A:lle summalla 25 euroa.

Pakollinen kuittaus on mahdollista suorittaa myös oikeudenkäynnin, konkurssin tai ulosmittauksen yhteydessä. *Defensiivisellä kuittauksella* tarkoitetaan puolustautumistarkoituksessa vastaväitteenä ilmaistua kuittausvaatimusta. Tällöin kuittausta vaaditaan sen sijaan, että jouduttaisiin suorittamaan velka jossakin muussa muodossa, yleisimmin rahana. Tämän vastakohta on *offensiivinen kuittaus*. Sillä tarkoitetaan kuittausvaatimusta, jolla velkoja nimenomaisesti pyrkii vapautumaan omasta velastaan kuittausta hyödyntämällä, jotta välttyy suorittamasta tätä omaa velkaansa rahana.¹⁰

Nimenomaisesti konkurssivelkojan kannalta kyse on monesti offensiivisesta kuittauksesta, jolla pyritään vapautumaan oman velan suorittamisesta

---

⁸ Pönkä – Willman 2004, s. 178.

⁹ Aurejärvi – Hemmo 2007, s. 92. Ks. myös Aurejärvi – Hemmo 2007, s. 92–93 mitä vaikutuksia mm. suoritettavaan korkoon on sillä, että oikeusvaikutukset alkavat vasta kuittausvaikutuksesta *ex nunc*, eivätkä taannehtivasti *ex tunc*. Saksassa ja Sveitsissä sen sijaan kuittauksella katsotaan, toisin kuin Suomessa ja muissa Pohjoismaissa, olevan jo taannehtiva vaikutus.

¹⁰ Aurejärvi – Hemmo 2007, s. 93.

konkurssivelalliselle kuittaamalla vastakkaiset saamiset siltä osin kuin ne kattavat toisensa. Konkurssivelkojan aktiivista kuittausoikeuden käyttömahdollisuuden selvittämistä ja kuittausvaatimuksen matalaakin esittämiskynnystä selittää kuittauksen edullisuus ja sen vakuudenomainen luonne etenkin konkurssitilanteissa, joissa kaikki konkurssivelkojat eivät tule saamaan täyttä suoritusta saatavillensa. Vaikka saaminen saataisiinkin katettua kokonaisuudessaan, kestää tämä konkurssissa tavanomaisia maksuaikoja huomattavasti pidempään. Käytännössä kuittausvaatimus esitetään samassa yhteydessä kuin ilmoitetaan konkurssihallinnolle omat saatavat pesäluettelon laatimista varten tai viimeistään valvontailmoituksen yhteydessä. Defensiivisestä kuittauksesta on puolestaan kyse esimerkiksi silloin, kun konkurssihallinnon pyrkiessä perimään konkurssivelallisen saatavia konkurssivelallisen velallinen, eli kuittausvelkoja, ilmoittaa hänellä olevan vastakkaisia saatavia, joilla kuitata velkansa konkurssivelalliselle.

2.3 Kuittaus vakuutena

Suomessa kuittausoikeuteen on suhtauduttu muiden Pohjoismaiden tavoin varsin hyväksyvästi. Tämä vahvistetaan säätämällä kuittauksesta konkurssissa KonkL 6 luvussa. Kuittaukseen konkurssissa suhtauduttiin suopeasti jo ennen KonkL:n säätämistä vuonna 2004 silloisen konkurssisäännön aikaan. Kuittauksella nähdään olevan vakuuden luonne, ja velka voidaan antaa myös nimenomaan siinä tarkoituksessa, että sitä voidaan tarvittaessa käyttää kuittaukseen.¹¹

Havansi jakaa esinevakuudet kahteen ryhmään, *omistusvakuuksiin* ja *rasitusvakuuksiin*, sen mukaan, rakentuvatko ne juridis-teknisesti omistusoikeudelle vai omistusoikeutta rajoittavan ja rasittavan erityisen esinekohtaisen oikeuden varaan. Omistusvakuudesta on kyse, kun omistusoikeus on velkojalla. Rasitusvakuuden kohdalla puolestaan omistusoikeus on velallisella, eikä velkojasta yleensä tule omistajaa edes siinä tilanteessa, jos vakuus joudutaan realisoimaan saatavan kattamiseksi.¹² Tässä jaottelussa kuittausoikeus vastakkaisten saamisten osalta kuuluu rasitusvakuuksien joukkoon. Se ei täytä esinevakuussäännösten vaatimuksia kiistattomasti, mutta sen oikeusvaikutukset ovat hyvin samankaltaiset kuin perinteisten esinevakuuksien. Kuittausoikeus ei kuulu

---

¹¹ HE 102/1990 vp, s. 29, *Könkkölä – Linna* 2013, s. 163, *Halila* 1961, s. 315–316. Myös KKO on ratkaisukäytännössään todennut kuittauksella olevan *usein selvä vakuuden luonne*, esim. KKO 2003:121 kappaleessa ”Kuittausoikeudesta yleensä.”

¹² *Havansi* 1992a, s. 14–15.

esineoikeuksien kovaan ytimeen, vaan se lasketaan Havansin hahmottelemassa jaottelussa rasitusvakuutena esinevakuuksien joukkoon, kun esinevakuuden käsite ymmärretään laajasti.¹³

Kuittauksen ymmärtäminen vakuutena perustuu saatavien vastakkaisuudelle. Näin kummallakin osapuolella on sekä saatava että velka yhdessä toisen osapuolen kanssa. Ajatus kuittauksen hyödyntämisessä vakuutena perustuu siihen, että omaa saatavaa turvaa vastaava velka toiselle osapuolelle. Näin perinnän onnistuminen tulee turvatuksi siltä osin kuin saatavat kattavat toisensa ja ne ovat kuitattavissa keskenään. Halila kirjoittaa *varmasta hyvityksestä* kummallekin osapuolelle. Hän kuitenkin vierastaa ajatusta kuittauksen asemasta todellisena vakuusoikeutena ja tyytyy korostamaan kuittausmahdollisuuden mukanaan tuomaa turvaa ja luonnetta vakuudenomaisena keinona turvata oma saatava etenkin konkurssissa.¹⁴

Myös Wuolijoki nostaa kuittauksen näkyvästi esille pohtiessaan pankkien riskinhallinnan ja asiakkaansuojasääntelyn rajanvetoa, vaikka hänkään ei pidä kuittausta *systemaattisessa mielessä* vakuutena. Luottoriskien hallinnan yhteydessä hän toteaa suomalaisen oikeusjärjestyksen ottavan kohtalaisen hyvin huomioon kummankin osapuolen, sekä vakuudensaajien että -antajien, näkökulman. Kuittauksen osalta hän kuitenkin toteaa pankkien aseman heikentyneen vuonna 2004 aiemman konkurssisäännön korvanneen konkurssilain mukanaan tuoman luottolaitoksen kuittauskiellon myötä. Näin kuittaus etenkin konkurssin osalta hahmottuu myös Wuolijoen kannalta ennen kaikkea sen vakuudenomaisen luonteensa kautta.¹⁵

Havansi hahmottaa kuittauksen tosiasiallista hyvinkin vahvaa asemaa esinevakuutena etenkin konkurssissa verrattuna muihin velkoihin toteamalla, että kuittaja-velallisella on *panttioikeus omaan velkaansa*. Tätä hän perustelee vastasaatavan kuittauskelpoisuudella jopa ilman konkurssivalvontaa ja erääntymistä sekä konkurssipesän kiellolla siirtää saatavaa ilman, että joutuu tästä siirrosta aiheutuneesta vahingosta massavelkaiseen vahingonkorvausvastuuseen.¹⁶ Myös Tuomisto nostaa saatavan luovutuksen ongelmallisuuden esiin kuittausmahdollisuuden säilyttämisen kannalta. Velalliselle voi olla tärkeää saatavan vastakkaisuuden, ja sitä myöten kuittausmahdollisuuden, lisäksi

---

¹³ Havansi 1992a, s. 15–16.

¹⁴ Halila 1961, s. 28–29 ja 316.

¹⁵ Wuolijoki 2014, s. 873.

¹⁶ Havansi 1992a, s. 154.

myös säilyttää mahdollisuus sopia velkasuhteen ehdoista ja mahdollisista muutoksista nimenomaan alkuperäisen velkojan kanssa.¹⁷

Ruotsalainen Lindskog hahmottaa kuittauksen vakuusluonnetta samoin kuin Halila ja Havansi. Hänkin nostaa esille näkemyksen laajasta kuittauksen hyväksyttävyydestä pohjoismaisessa oikeusympäristössä. Hänen mukaansa vastakkaisten saamisoikeuksien tilanteissa osapuolet voivat luottaa siihen, että omalle saatavalleen saa suorituksen kuittauksen keinoin. Tällöin velkojalla on ikään kuin vakuus oman velkansa muodossa. Ratkaisevaa kuittauksen vakuusluonteen osalta ei ole tarkka luokittelu joksikin tietyksi esinevakuudeksi, vaan se käytännön tilanne, että velkoja kuittauksen suorittamalla saa muita velkojia paremman suorituksen saatavalleen.¹⁸

Yrityssaneerauksessa velkojalla on nykyään konkurssia vastaava oikeus turvautua kuittaukseen YSL 19.3 §:n mukaisesti. Näin kuittauksen asema eräänlaisena vakuuskeinona korostuu yrityksen ajautuessa sellaisiin maksuvaikeuksiin, että yrityssaneeraus tai konkurssi tulee ajankohtaiseksi. Tärkeää on kuitenkin muistaa, että KonkL:n säännökset ovat pakottavia, eikä konkurssivelkojalla ja -velallisella ole oikeutta konkurssipesää sitovasti laajentaa velkojan laissa säädettyä kuittausoikeutta sopimusteitse. Pakottavaa lainsäädäntöä vastaan ei voi sopia edes vakioehdoissa, vaikka niitä sovellettaisiin laajastikin. Tämän on korkein oikeuskin verrattain tuoreen tapauksen yhteydessä vahvistanut.¹⁹

2.4 Kuittauksen yleiset edellytykset

2.4.1 Saatavien samanlaatuisuus

Kuittauksessa käytettävien saatavien tulee olla samanlaatuisia. Halila käyttää samanlaatuisuuden määritelmästä tarkennusta *laadultaan samanlaisia ja yhtä hyviä*.²⁰ Saamiset ovat laadultaan samanlaisia ja yhtä hyviä, jos vastasaatavan suoritus on sellainen, että se olisi hyväksyttävä myös pääsaatavan suoritukseksi.²¹ Näin

---

¹⁷ Tuomisto 2015, s. 16–17.

¹⁸ Lindskog 2014, s. 68–71.

¹⁹ KKO 2015:85, k. 7.

²⁰ Halila 1961, s. 86.

²¹ Halila 1961, s. 34–35.

samanlaatuisuus ei siis edellytä täsmälleen samaa laatua, vaan riittävän samanlainen laatu riittää täyttämään samanlaatuisuuden vaatimuksen kuittauksen suhteen.

Rahaveloissa samanlaatuisuus täyttyy helpoiten, mistä johtuu, että rahavelkoja kuitataan eniten.²² Niissäkin ongelmaksi voi nousta se, että saamiset ovat eri valuutoissa, jolloin ne eivät ole sellaisinaan samanlaatuisia. Näin esimerkiksi euromääräistä velkaa ei välttämättä pysty suorittamaan esimerkiksi Yhdysvaltain dollareissa. Velkakirjalaista (VKL, 622/1947) löytyy kuitenkin olettamasaännös, kuinka velka voidaan suorittaa silloin kun velka on muussa valuutassa kuin maksupaikan valuutta. VKL 7.1 §:ää soveltaen kuittaus voidaan tällöin toteuttaa siten, että velka muutetaan maksupaikan valuuttaan maksupäivän kurssilla.²³

Myös Lindskog ottaa valuutat esille samanlaatuisuutta pohtiessaan. Normaalitilanteissa kuittaus tulisi sallia eri rahayksiköistä riippumatta. Kuitenkin, jos sopimusehtoja tulkitsee kirjaimellisesti ja vastapuolelle suorituksen rahayksiköllä on merkitystä, kuittaus estyisi tällaisissa tilanteissa.²⁴ Periaatteessa kuittaus voisi estyä myös valuuttamääräysten vuoksi, jos velkojalla ei olisi mahdollisuutta viedä rahoja valtioon, jossa suorituksen oli määrä tapahtua. Kuitenkin se seikka, ettei kuittauksessa ole mitään *varsinaista suorituspaikkaa* puhuisi sen puolesta, että mahdollisilla valuuttarajoituksilla ei pitäisi olla merkitystä kuittauskysymyksen kannalta.²⁵

Näin eri valuutoissa olevat rahamääräiset velat voidaan vaivatta kuitata keskenään, ellei erikseen ole nimenomaisesti sovittu, että velkaa ei voida suorittaa muussa valuutassa, vaan oikean suorituksen kannalta nimenomaan suoritettavalla valuutalla on tärkeä merkitys. Suomen ja Ruotsin kirjoitetulla oikeudella on yhteinen perusta ja lainvalmistelutyömme on edelleen osittain yhteispohjoismaista. Samankaltainen näkemys kuittauksen sallittavuudesta rahayksiköstä riippumatta niin Suomen kuin Ruotsin oikeuskirjallisuudessa antaa vahvan viitteen siihen suuntaan, että eri valuutoissa olevat saamiset ja niiden kuittaus ei nouse suureksi ongelmaksi rajat ylittävissä tilanteissa ainakaan Suomen ja Ruotsin välillä.

---

²² Sen sijaan esimerkiksi osakkeissa, obligaatioissa ja muissa arvopapereissa samanlaisuus edellyttää vähintäänkin saman yhtiön liikkeeseen laskemaa arvopaperia, minkä lisäksi huomioon tulee ottaa mahdolliset erilaisuudet. Ks. *Halila* 1961, s. 87, erityisesti alaviite 187.

²³ *Halila* 1961, s. 91.

²⁴ *Lindskog* 2014, s. 339–341.

²⁵ *Lindskog* 2014, s. 15–153.

2.4.2 Vastasaatavan perimiskelpoisuus

Vastasaatavan tulee olla sellainen, että sen periminen viime kädessä tuomioistuinteitse on mahdollista, ja että tuomio voi johtaa suoritustuomioon. Näin ollen kannekelvottomat saatavat eivät täytä perimiskelpoisuuden vaatimuksia, eikä niitä siten voi käyttää myöskään kuittaukseen. Tällaisia perimiskelvottomia saatavia ovat esimerkiksi uhkapelivelat ja muut hyvän tavan vastaiset velat. Perimiskelpoisuus edellyttää, että saatavat ovat erääntyneet maksettaviksi. Poikkeuksen erääntyneisyysvaatimukseen tekee konkurssi, jota käsitellään yksityiskohtaisemmin jäljempänä luvussa 3.2.2.²⁶ Samoin yleisiin perimiskelpoisuuden edellytyksiin kuuluu, ettei saatava ole vanhentunut sitä perittäessä. Kuittaus tekee tähän kuitenkin poikkeuksen tiettyjen saatavaa koskevien edellytysten täytyessä. Vanhentuneen saatavan käyttäminen kuittaukseen käsitellään tarkemmin luvussa 2.5.

Ehdollisten saamisten periminen edellyttää määrätyn ehdon täyttymistä, jotta periminen on sallittua. Ehdollisten saamisten osalta tavanomaisimpia ovat lykkääväehtoiset saamiset. Vastaavasti kuittauksen osalta ehdollisten saamisten ehtojen tulee olla täyttynyt, jotta kuittaukseen on mahdollista turvautua.²⁷

Aiemmin katsottiin, että kuittaukseen käytettävien saatavien tulisi olla myös riidattomia, jotta perimiskelpoisuusedellytys täytyisi.²⁸ Sittemmin KKO on kuitenkin todennut, ettei kuittausvaatimusta voi hylätä perimiskelvottomana vain siitä syystä, ettei kuittauksessa käytettävä saatava ollut riidaton.²⁹ Suoran kuittauskelvottomuuden sijaan mahdolliset riitautukset saatavan olemassaoloon ja kuittauskelpoisuuteen ratkaistaan siten viime kädessä tuomioistuimessa. Kun otetaan kuitenkin huomioon oikeusprosessin vaatima aika, ei riitaisen saatavan käyttäminen kuittaukseen ole käytännössä kovinkaan toimiva ratkaisu, jos suoritus tarvitaan jonkin tietyn aikarajan sisällä.

---

²⁶ Aurejärvi – Hemmo 2007, s. 94–95.

²⁷ Halila 1961, s. 103, Lindskog 2014, s. 167–168.

²⁸ KKO 1992:69, Aurejärvi – Hemmo 2007, s. 94–95.

²⁹ KKO 2007:25, k. 3.

2.4.3 Saatavien vastakkaisuus

Saatavien vastakkaisuudella tarkoitetaan sitä, että kuittaukseen osallisten osapuolten tulee olla keskinäisissä saamissuhteissaan sekä velkojana että velallisena. Vastakkaisuuden ajankohdan kannalta ratkaisevaa on, että vastakkaisuus toteutuu *kuittaushetkellä*. Sen sijaan ei edellytetä, että saatavat olisivat olleet vastakkaisia alusta alkaen. Näin saatavat voivat ajan kuluessa esimerkiksi siirtojen johdosta päätyä sellaisille tahoille, joilla kuittaushetkellä onkin vastakkaisia saamia toisiltaan. Saatavien ei myöskään tarvitse liittyä samaan asiayhteyteen eli konneksiteettia ei edellytetä. Myös vastasaatavan velkojan suostumus riittää täyttämään vastakkaisuusvaatimuksen.³⁰

Oikeushenkilö on kuittaustilanteessakin lähtökohtaisesti oma oikeussubjekti. Henkilöyhtiöiden eli avoimen yhtiön ja kommandiittiyhtiön osalta on kuitenkin muistettava, että vastuunalaisella yhtiömiehellä on henkilökohtainen vastuu yhtiön velasta, mutta sen sijaan yhtiöllä ei ole vastuuta vastuunalaisen yhtiömiehen henkilökohtaisesta velasta. Tästä seuraa, että henkilöyhtiön velkojen ja saamisten ohella myös henkilöyhtiön velkojen ja yhtiömiesten saamisten välillä vastakkaisuusedellytys täyttyy.³¹ Tilanteessa, jossa henkilöyhtiön velkoja vaatii yhtiömieheltä henkilöyhtiöltä olevaa saamistaan, yhtiömiehellä on mahdollisuus maksun sijasta kuitata oman henkilökohtaisen saamisensa maksua vaativalta yhtiöltä. Näin yhtiömiehellä on mahdollisuus kuitata sekä omia että henkilöyhtiön vastasaamia. Vastakkaisuus henkilöyhtiön velkojen ja sen yhtiömiehen saatavien välillä täyttyy yhtiömiehen henkilökohtaisen vastuun vuoksi. Toisen yhtiömiehen henkilökohtaisia saatavia ei luonnollisestikaan voida käyttää kuittaukseen ilman tämän suostumusta.³²

Kuten edellä todettiin, henkilöyhtiöllä ei ole vastuuta vastuunalaisen yhtiömiehen henkilökohtaisista veloista. Näin yhtiömies ei voi kuitata yksityisvelkojaan henkilöyhtiöllä olevalla saamisella kyseiseltä velkojalta. Vastaavasti henkilöyhtiön velallinen voi kuitata henkilöyhtiölle olevia velkojaan vain henkilöyhtiöltä olevalla vastasaamisellaan. Yhtiömieheltä henkilökohtaisesti olevalla saamisellaan henkilöyhtiön velallinen ei voi kuitata henkilöyhtiölle olevaa velkaansa, koska asiallisesti tämä rinnastuisi siihen, että henkilöyhtiö suorittaisi yhtiömiehensä henkilökohtaisen velan. Molemmissa tässä kappaleessa käsitellyissä tilanteissa henkilöyhtiön varoja tai

³⁰ Aurejärvi – Hemmo 2007, s. 97–98, ks. myös KKO 1992:69.

³¹ Wilhelmsson – Jääskinen 2001, s. 223, Halila 1961, s. 81–83.

³² Wilhelmsson – Jääskinen 2001, s. 224.

saamisoikeuksia käytettäisiin yhtiömiehen henkilökohtaiseksi hyödyksi, jos kuittaus toteutettaisiin, eikä vastakkaisuusvaatimus näin ollen täyttyisi.³³

Vastakkaisuusvaatimukseen on myös poikkeuksia. Tällöinkin edellytetään, että vastakkaisuusvaatimus on täytynyt jossain vaiheessa oikeussuhdetta. Esimerkiksi takaaja voi päävelallisen tavoin turvautua kuittaukseen velkojan vaatiessa suoritusta. Myös takaaja voi olla kuittauksen suhteen aloitteellinen osapuoli, jolloin kyse on offensiivisesta kuittauksesta.³⁴ Aiemmin takaajan kuittausoikeuden nähtiin rajoittuvan defensiiviseen kuittaukseen, jolloin offensiivinen kuittaus ei takaajan toimesta siis olisi ollut sallittu.³⁵ Takaaja voi käyttää kuittaukseen paitsi omaa saatavaansa päävelan velkojalta, myös päävelallisen saatavaa velkojalta. Tämä on poikkeus käsiteltyyn vastakkaisuusvaatimukseen, sillä takaajan käyttäessä kuittaukseen päävelallisen saatavaa, ei vastakkaisuus takaajan ja velkojan osalta täyty. Päävelallisen vastasaamista kuittaukseen käyttäessään takaaja on kuitenkin edelleen rajoitettu defensiiviseen kuittaukseen. Näin hän voi puolustautua velkojan perimistoimilta päävelallisen vastasaaminen tukenaan, mutta ei toimia itse aloitteellisena osapuolena.³⁶ Vaikka takaaja ei aktiivisesti pysty turvautumaan offensiiviseen kuittaukseen, velkojan tulee takaajan pyytäessä antaa hänelle kuittauksen kannalta tarvittavat tiedot eli tiedot päävelallisen vastasaamisista velkojalta. Ilmeisesti velkojalla ei kuitenkaan ole velvollisuutta oma-aloitteisesti tuoda esiin päävelallisen vastasaamista velkojalta. Näin kyseisen vastasaamisen olemassaolon paljastaminen takaajalle on pääosin päävelallisen vastuulla, mikäli takaaja ei ymmärrä sitä oma-aloitteisesti tiedustella joko päävelalliselta tai velkojalta.³⁷

Takaajan ja päävelallisen velkojan vastakkaisuus voi herättää kysymyksiä. Takauksen osalta vastakkaisuuden vaatima liittymäpinta samaan oikeussuhteeseen kuitenkin täyttyy, sillä takaus liittyy velkojan päävelalliselle antamaan velkaan. Näin vastakkaisuusvaatimus on täytynyt *jossain vaiheessa* oikeussuhdetta, tarkemmin sanottuna ennen kuin velkoja vaatii suoritusta päävelallisen sijaan takaajalta.

---

³³ Wilhelmsson – Jääskinen 2001, s. 224.

³⁴ Aurejärvi – Hemmo 2006, s. 252.

³⁵ Aurejärvi 1986, s. 279.

³⁶ Aurejärvi – Hemmo 2006, s. 253.

³⁷ HE 189/1998 vp, s. 63.

Esimerkki tämän kaltaisesta korkeimman oikeuden ratkaisusta löytyy vuosikymmenten takaa, mutta se valaisee niin defensiivisen kuittauksen toteuttamista kuin vastakkaisuusvaatimuksen toteutumista takaajan osalta hyvin edelleen.

KKO 1934 II 327: Pankki A vaati takaajilta suoritusta asunto-osakeyhtiö B:n velasta. Vastaajat myönsivät velan jutun ensimmäisessä käsittelyssä 16.10.1931, mutta esittivät B:n omistamiin A:n talletustodistuksiin perustuvan kuittausvaatimuksen. RO ei hyväksynyt vaatimusta, toisin kuin HO ja KKO hyväksyivät kuittausvaatimuksen jutun käsittelyn myöhemmissä vaiheissa, vaikka olivatkin eri mieltä kuittaushetkestä ja kuittauksen toteuttamistavasta. HO, joka antoi tuomionsa yli kaksi vuotta kuittausvaatimuksen jälkeen 20.10.1933, katsoi kuittauksen sallituksi, mutta vasta täytäntöönpanovaiheessa. HO tuomitsi takaajat maksamaan velan. A:n periessä tuomiota olisi takaajilla kuitenkin ulosottovaiheessa oikeus vedota kuittaukseen, jos he silloin pystyisivät esittämään A:n talletustodistukset. KKO muutti tältä osin HO:n ratkaisua. KKO:n mukaan kuittaus tapahtui jo RO:ssa 16.10.1931 esitetyllä kuittausilmoituksella. Kyseisellä hetkellä päävelallisella oli velkojaan kohdistuva vastasaatava.

Vastakkaisuusvaatimuksen asema kuittauksen yleisenä edellytyksenä on aikojen saatossa kyseenalaistettu lukuisista poikkeuksista johtuen. Kuitenkin vastakkaisuutta edellytetään vähintäänkin jossain vaiheessa oikeussuhteen kestoja, joten vastakkaisuusvaatimuksen asema kuittauksen yleisenä edellytyksenä on perusteltu. Halila toteaaakin vastakkaisuusvaatimuksen olevan vain muita edellytyksiä vivahdusrikkaampi ja dynaamisempi.³⁸ Hänen ajatukseensa on helppo yhtyä. Onhan kuittauksen perusidean kannalta ratkaisevaa, että on olemassa saatavia, jotka vastaavat toisiaan ja ovat siksi ikään kuin vastavuoroisesti lakkautettavissa. Aurejärvi ja Hemmo toteavatkin vastakkaisuuden olevan kuittauksen *käsitteellinen* edellytys.³⁹

2.5 Vanhentuneen saatavan käyttäminen kuittaukseen

Kuittausta ei pääsääntöisesti pysty hyödyntämään enää sen jälkeen, kun saaminen on lakannut. Saatavan vanhentuminen on poikkeus tähän, sillä vanhentunutakin saatavaa pystyy tietyin edellytyksin käyttämään kuittaukseen. Se, miten saamisoikeuden vanhentuminen vaikuttaa kuittausoikeuteen, ratkeaa velvoitteiden vanhentumista koskevan oikeussääntöjen mukaan.⁴⁰ Aiemman lainsäädännön aikaan yleinen kymmenen vuoden vanhentumisaika ja erityiset vanhentumissäännökset poikkesivat kuittauksen

---

³⁸ Halila 1961, s. 104–105.

³⁹ Aurejärvi – Hemmo 2007, s. 97.

⁴⁰ HE 26/2003 vp, s. 79.

osalta toisistaan. Nämä poikkeavuudet poistuivat velan vanhentumisesta annetun lain (VanhL, 728/2003) uudistuksen myötä vuoden 2004 alusta lukien.⁴¹ Samassa yhteydessä on syytä todeta VanhL 4 §:n yleisen vanhentumisajan kutistuneen uudistuksen myötä nykyiseen kolmeen vuoteen.

VanhL 15.1 §:ssä säädetään velkojan oikeudesta käyttää vanhentunutta saatavaa kuittaukseen, kunhan kuittauksen yleiset edellytykset ovat täyttyneet ennen vastasaatavan vanhentumista, tai jos osapuolten saatavat liittyvät samaan oikeussuhteeseen. Kuittauksen yleisillä edellytyksillä tarkoitetaan yllä käsiteltyjä yksipuoliselle kuittausoikeudelle asetettuja vaatimuksia. Näin kuittaukseen osallisten molempien saatavien tulee olla vastakkaisilla osapuolilla, saatavien tulee olla samanlaatuisia ja niiden tuli olla perimiskelpoisia ennen kuin kuittausta vaativan osapuolen saatava eli vastasaatava vanhentui.

Saatavat liittyvät samaan oikeussuhteeseen, kun samasta tapahtumainkulusta seuraa osapuolille sekä vastakkaisia oikeuksia että velvoitteita. Liitynnästä samaan oikeussuhteeseen käytetään vakiintuneesti myös nimitystä *konneksiteetti*. Hallituksen esityksessä mainitaan tällaisina tyyppitapauksina muun muassa kauppa ja urakkasopimus. Samaa oikeussuhteeseen liittymisen vaatimus ei kuitenkaan pidä sisällään vaatimusta siitä, että perusta olisi yksi ja sama yksittäinen oikeustoimi.⁴² Samaa oikeussuhteeseen liitännäisyyden vaatimuksen täyttää myös takaus, jota käsiteltiin lähemmin edellä saatavien vastakkaisuutta koskeneessa alaluvussa. Näin takaajakin pystyy hyödyntämään kuittauksen vastasaatavaksi päävelallisen vanhentuneen saatavan velkojalta edellyttäen, että kyseinen saatava liittyy samaan oikeussuhteeseen kuin takaajan suoritettavaksi jäänyt päävelallisen velka.

Huomionarvoista on, että liityntä samaan oikeussuhteeseen ei kuulu kuittauksen yleisten edellytysten piiriin. Näin kuittausoikeus on vanhentuneen saatavan osalta laajempi, jos tällainen liityntä on olemassa. Tällöin riittää, että kuittauksen yleiset edellytykset täyttyvät kuittausilmoituksen hetkellä, eikä siis edellytetä, että nämä olisivat täyttyneet jo ennen vastasaatavan vanhentumista.⁴³ Kuitenkin huomioon tulee ottaa, ettei kuittaus ole mahdollinen, jos pääsaatava eli kuittaajan oma velka ei ole vielä erääntynyt maksettavaksi, vaan erääntyminen tapahtuisi vasta hänen saatavansa, eli vastasaatavan,

---

⁴¹ HE 187/2002 vp, s. 66.

⁴² HE 187/2002 vp, s. 66–67.

⁴³ HE 187/2002 vp, s. 67.

vanhentumisen jälkeen. Myöskään vanhentunutta saatavaa ei saa siirtää, jotta sitä voitaisiin käyttää kuittaukseen.⁴⁴

VanhL 15 §:ssä säädetään myös peräytymisen vaikutuksista velan vanhentumiseen. Siltä varalta, että kuittaus myöhemmin peräytyisi tai muutoin osoittautuisi vaikutuksettomaksi, velan ei kuitenkaan edellä mainitun pykälän 2 momentin mukaan katsota vanhentuneen kuittauksen jälkeen kuluneena aikana, kunhan velkojalla oli perusteltu syy olettaa velan lakanneen kuittauksella. Tällöin tilanne ikään kuin palautuu lähtötilanteeseen eli saamisoikeus palautuu peräytyneiltä osin. Tällainen peräytyminen seuraa tyypillisesti takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (TakSL, 758/1991) soveltamista. Hallituksen esityksessään antama toinen havainnollistava esimerkki on sopimuksen purkautuminen, jota tavanomaisesti seuraa osapuolten velvollisuus palauttaa vastakkaiset suoritukset ennalleen.⁴⁵

Kuittauksen peräytymisen johtaminen siihen, että velkoja menettäisi saatavansa suorittamansa kuittauksen ja sen peräytymisen välisenä aikana tapahtuneen vanhentumisen johdosta, johtaisi kohtuuttomuuteen. VanhL 15.2 §:n tarkoitus onkin suojata velkojaa, jolla on ollut peruste pitää kuittausta pätevänä kuittaushetkellä. Velkasuhteen uudelleen entiselleen palauttava perusteltu syy edellyttää, että ulkopuolinen taho pystyy objektiivisesti arvioiden todentamaan kuittauksen tapahtuneen ja lakkauttaneen velkasuhteen niin, ettei velkojalle jäänyt velvollisuutta muistuttaa velasta enää kuittauksen jälkeen velalliselle. Täsmälleen oikean suorituksen tekemättömyys tai tiedossa ollut takaisinsaantiriski eivät itsessään tee syytä perusteettomaksi. Lisäksi on huomioitava, että takaisinsaannin tarkoitus on palauttaa kuittausta edeltänyt tilanne entiselleen. Velkojan saamisen lakkaaminen vanhentumisen johdosta suorittamansa kuittauksen ja myöhemmin seuranneen takaisinsaannin välillä romuttaisi tämän perusajatuksen.⁴⁶

Konkurssissa lähtökohta velkojien vanhentuneiden saatavien suhteen on, että niitä ei oteta huomioon. Mikäli velkoja valvoo vanhentuneen saatavansa, voi pesänhoitaja, toinen konkurssivelkoja tai velallinen itse tehdä vanhentumista koskevan väitteen. Kuittauksen osalta vanhentunutta saatavaa kohdellaan kuitenkin samoin kuin konkurssin ulkopuolellakin. Näin velkoja voi käyttää vanhentunutta saatavaa kuittaukseen

---

⁴⁴ Pönkä – Willman 2004, s. 177.

⁴⁵ HE 187/2002 vp, s. 67.

⁴⁶ HE 187/2002 vp, s. 67.

edellyttäen, että kuittauksen yleiset edellytykset ovat täyttyneet ennen saatavan vanhentumista.⁴⁷

Kuittauksen salliminen vanhentuneen saatavan osalta myös konkurssissa vaikuttaa varsin loogiselta, kun otetaan huomioon, kuinka sallivasti kuittaukseen suhtaudutaan ylipäänsä konkurssitapauksissa. Toisaalta kritiikkiä voi esittää sillä perusteella, että konkurssivelallisen toiminnan jatkuessa normaalisti velkoja menettäisi mahdollisuuden saada suoritus saatavalleen, mikäli hänen oma velkansa eli pääsaatava olisi vielä erääntymätön, ja tulevan konkurssivelallisen velka olisi vanhentumassa. Kuittaus tulee näin mahdolliseksi jo ”menetetyssä tapauksessa” konkurssin ansioista. Kyse lienee kuitenkin merkitykseltään varsin marginaalisesta epäjohdonmukaisuudesta.

3 Kuittaus konkurssissa

3.1 Konkurssin erityispiirteet

Konkurssissa maksukyvyttömyyteen ajautuneen yrityksen toiminta lopetetaan, ja tarkoituksena on jakaa velallisen rahaksi muutettu omaisuus sen velkojien kesken saataviensa mukaisessa suhteessa. Konkurssin alkaessa velallinen menettää omaisuutensa suhteen määräysvallan velkojilleen, joiden puolesta konkurssipesän käytännön selvittämisestä huolehtii tuomioistuimen määräämä pesänhoitaja.⁴⁸ Velallisen rahaksi muutettu omaisuus on tarkoitus jakaa velkojien saamisten mukaisessa suhteessa kaikille velkojille yhtä aikaa konkurssipesän tultua selvitetynsi. Näin kaikkia velkojia tulee kohdella tasapuolisesti suosimatta ketään velkojista toistensa kustannuksella. Tällöin voidaan puhua *velkojien tasa-arvon periaatteesta*.⁴⁹

Kun velkojalla ja konkurssivelallisella on konkurssin alkamishetkellä vastakkaisia saamisia, nousee kysymys kuittauksesta esiin. Suomessa kuittaukseen myös konkurssin yhteydessä on perinteisesti suhtauduttu varsin myönteisesti.⁵⁰ Myös esimerkiksi

---

⁴⁷ *Könkkölä – Linna* 2013, s. 351.

⁴⁸ *HE 26/2003 vp*, s. 32.

⁴⁹ *Halila* 1961, s. 312. Varhaisemmassa oikeuskirjallisuudessa käytetään myös käsitettä *konkurssiperiaate* ilmentämään konkurssivelallisen omaisuuden oikeudenmukaista jakoa tämän velkojien kesken. Velkojien tasa-arvon periaatteella ja konkurssiperiaatteella tarkoitetaan samaa asiaa. Ks. *Halila* 1961, s. 312, erityisesti alaviite 2.

⁵⁰ ks. esim. *Halila* 1961, s. 315–316, *Koulu* 2009, s. 33 ja 342, *Tuomisto* 2005, s. 849.

Ruotsissa kuittauksella on vahvaksi tunnustettu asema etuoikeusjärjestyksessä konkurssissa.⁵¹ Kuittauksen merkitys ja tehokkuus edellä esiteltyä kaltaisena vakuuskeinona nousee esiin juuri konkurssissa. Halila nostaa kuittausoikeuden laajan hyväksymisen konkurssissa *kuittausintressien erityiseksi voimannäytteeksi*.⁵² Kuten kuittauksen vakuusluonnetta käsitellessä luvussa esitettiin, tulee konkurssilain pakottavuus huomioida kuittausmahdollisuuksia kartoitettaessa. Velkoja ja velallinen eivät voi konkurssin varalta sopia kuittauksen laajemmasta käyttämisestä keskinäisessä suhteessaan kuin mitä konkurssilaki (KonkL, 120/2004) mahdollistaa. Tiivistyksenä voidaan todeta lain suhtautuvan kuittaukseen sallivasti, mutta vain tiettyjen ennalta säädettyjen rajojen sisällä toimittaessa.

Konkurssin yhteydessä kuittauksessa on kyse siitä, että velkoja suorittaa oman velkansa konkurssipesälle kuittaamalla sen omista saatavista konkurssivelalliselta. Velkojan kuittausoikeus kattaa vastakkaiset saatavat kokonaisuudessaan siltä osin kuin saamiset peittävät toisensa ja parantaa huomattavasti velkojalle velallisen konkurssista kertyvää osuutta. Mikäli kuittaminen ei olisi mahdollista, tulisi velkojan ensin maksaa velkansa konkurssipesälle kokonaisuudessaan ja jäädä sitten odottamaan hänelle mahdollisesti tulevaa jako-osuutta, joka olisi tyypillisesti vain murto-osan saatavan määrästä konkurssihetkellä. Näin velkoja olisi saatavansa kanssa yhtäläisessä asemassa etuoikeudettomien velkojien kanssa. Kuittausoikeuden avulla keskinäiset saatavat lakkaavat ja jäljelle jää mahdollinen erotus jommankumman osapuolen velaksi.⁵³

Miksi sitten kuittausta juuri konkurssin yhteydessä ei tulisi hyväksyä? Kuten todettua, kuittaus rinnastuu asiallisesti hyvin pitkälti velan maksuun. Kumpikin osapuoli saa suoritukset saatavilleen täysimääräisesti siltä osin kuin ne riittävät kattamaan toisensa. Konkurssissa nimenomaisesti velkojen maksu kullekin velkojalle on hyvin voimakkaasti säänneltyä, eikä ketään velkojaa saa lähtökohtaisesti asettaa parempaan asemaan saatavansa suorittamisen suhteen, vaan kaikkia velkojia on kohdeltava yhdenvertaisesti.⁵⁴ Kuittaus konkurssin yhteydessä tarjoaa saatavalle täyden suorituksen sen sijaan, että velkojan olisi tyytyminen jako-osaan, jos sellaista ylipäänsä sille kertyisi. Tämä merkittävä etu, jonka kuittaus suo, aiheuttaa väistämättä monelle houkutusjärjestää kuittaustilanne jopa keinotekoisesti.⁵⁵ Tällaisia keinotekoisia järjestelyjä pyritään

---

⁵¹ Millqvist 2011, s. 53–55.

⁵² Halila 1961, s. 318.

⁵³ Könkkölä – Linna 2013, s. 163.

⁵⁴ Halila 1961, s. 316–317.

⁵⁵ Halila 1961, s. 318.

välttämään lainsäädännöllisin keinoin. Säädettyjä kuittausrajoituksia tältä osin käsitellen tarkemmin luvussa 3.3.

Kuittauksen salliminen yhdistettynä sen tehokkuuteen suorituksen turvaajana myös konkurssissa voi altistaa houkutukselle järjestää keinotekoisia kuittaustilanteita konkurssin varalle. Tyypillinen tämän kaltainen tilanne on saatavan siirtäminen henkilölle, joka on velkaa konkurssivelalliselle. Näin pyritään järjestämään saatava siten, että kuittauksen vaatima vastakkaisuusedellytys täyttyy. Yhtä keinotekoinen järjestely on kyseessä, kun konkurssivelalliselle siirretään saatava, jonka luovuttaja on konkurssivelallisen velkoja. Saamisoikeuksien luovutuksiin rinnastuu epätavallisten maksuvälineiden käyttö. Kyseeseen voi tulla esimerkiksi tavaran myyminen velaksi sellaiselle taholle, jolle konkurssivelallisella on velkaa. Yhteinen nimittäjä näille järjestelyille on se, että tiettyjä velkoja pyritään suosimaan toisten velkojen kustannuksella joko konkurssivelallisen myötävaikutuksella tai ilman.⁵⁶ Näin velkojen tasa-arvoinen kohtelu ei toteudu. Näitä tilanteita varten on mahdollisuus turvautua takaisinsaantikanteeseen. Vilpilliseen kuittaustoimenpiteeseen voidaan puuttua jälkikäteen peräyttämällä kuittaus ja palauttamalla tilanne velkojen kannalta yhdenvertaisemmaksi.

Edellä on käsitelty kuittauksen yleiset edellytykset saatavien samanlaatuisuus, perimiskelpoisuus ja vastakkaisuus. Konkurssikuittauksessa samat edellytykset pätevät, mutta niitä sovelletaan konkurssin olosuhteisiin sopiviksi. Lisäksi on huomioitava, että hallituksen esityksessä KonkL:ssa säädetyt kuittauksen yleiset edellytykset on tarkoitettu toissijaisiksi suhteessa kuittausoikeutta ja kuitattavia velvoitteita koskeviin erityissäännöksiin, joita löytyy muun muassa arvopaperi- ja valuuttakauppaa koskevasta lainsäädännöstä.⁵⁷ Konkurssin aikaisten ja sen ulkopuolisten kuittauksia koskevien eroavaisuuksien vuoksi on syytä käsitellä kuittauksen yleiset edellytykset vielä nimenomaan konkurssin näkökulmasta. Samalla eroavaisuudet konkurssin ulkopuolisen ja konkurssin aikaisen kuittauksen suhteen hahmottuvat selkeämmin.

---

⁵⁶ Halila 1961, s. 345–346.

⁵⁷ HE 26/2003 vp, s. 79.

3.2 Yleiset edellytykset

3.2.1 Saatavien samanlaatuisuus

Konkurssissa kuittauksen osapuolten saataville asetetaan erilaiset edellytykset suhteessa saatavien samanlaatuisuuteen kuin edellä esitetyissä kuittauksen yleisissä edellytyksissä tilanteissa, joissa konkurssi ei uhkaa ja molempien osapuolten toiminta jatkuu normaalisti. Vapaampi suhtautuminen samanlaatuisuuteen konkurssikuittauksessa johtuu siitä, että konkurssimenettelyssä lähtökohtana on velallisen varallisuuden realisointi. Konkurssimenettelyn päättyessä jako-osuudet velkojille suoritettaisiin kuitenkin rahassa. *Konkurssivelkojan saatavien* laadulla ei siten ole merkitystä silloin kun konkurssivelallisen saaminen on rahasaatava. Kuittaukselle ei siis tällöin ole estettä, vaikka velkojan saaminen olisi alun perin muuta kuin rahaa.⁵⁸

Konkurssivelallisen saatavan osalta vakiintunut kanta näyttäisi kuitenkin edellyttävän saatavan olevan joko rahasaatava tai samanlainen saatava kuin konkurssivelkojan vastasaaminen on, jotta kuittauksen edellytykset tältä osin täytyisivät. Näin siitä huolimatta, että konkurssissa velallisen varallisuus lähtökohtaisesti realisoidaan eli muutetaan rahaksi. Kuten edellä on selvitetty, velkoja hyötyy kuittauksesta nimenomaan konkurssissa saamalla saatavilleen täyden suorituksen. Tämä on suuri hyöty suhteessa sellaisiin velkojiin, joilla ei ole kuittauksista käytettävissään. Jotta kuittauksesta ei pääse hyötymään liiaksi, kuittauksen hyväksyttävyydelle tulee asettaa varsin korkeat rajat.⁵⁹ Lisäksi konkurssivelallisen mahdollinen elinkeinotoiminnan jatkaminen tai pesävarallisuuden tarkoituksenmukaisiin realisointi saattavat edellyttää luontoissuoritusta, jolloin samanlaatuisuus nousee erityisen merkittäväksi seikaksi.⁶⁰ Toisaalta ostajan tulee kauppalaain mukaan vaatia luontoissuoritusta kohtuullisessa ajassa. KL 23.3 §:n mukaan ostaja nimittäin menettää oikeuden vaatia sopimuksen täyttämistä, jos hän viivyttelee kohtuuttoman kauan vaatimuksen esittämisessä. Ostajan on tällaisessa tapauksessa katsottu menettävän oikeutensa vaatia luontoissuoritusta passiivisuutensa johdosta.⁶¹ Tämän voinee nähdä konkurssikuittauksen kannalta siten, että mikäli konkurssihallinto ei kohtuullisessa ajassa vetoa luontoissuoritukseen, ei sen voida nähdä olevan konkurssihallinnon kannalta kovinkaan merkityksellistä, vaan rahamääräinen saamisoikeus olisi riittävä, ellei jopa konkurssipesän rahaksimuuton kannalta

⁵⁸ Halila 1961, s. 323, Tuomisto 2005, s. 850.

⁵⁹ Halila 1961, s. 323–325, Tuomisto 2005, s. 850.

⁶⁰ Tuomisto 2005, s. 850, ks. erityisesti alaviite 4.

⁶¹ Wilhelmsson – Sevón – Koskelo 2006, s. 65.

tarkoituksenmukaisempi ratkaisu. Yhdessä edellä käsitellyt seikat kuitenkin puoltanevat verrattain tiukkaa pitämistä kiinni samanlaatuisuusvaatimuksesta, kun harkitaan konkurssivelallisen saatavan laadun merkitystä kuittauksen hyväksyttävyydelle.

Vakiintunut käytäntö ja muodostunut selväpiirteinen rajanveto siihen, että konkurssivelallisen saatavan osalta edellytetään rahasaatavaa tai muuta samanlaatuista saamista kuittauksen hyväksymiseksi vaikuttaa perustellulta. Tämän näkökulman puolesta puhuu etenkin velkojen kohtelu tasapuolisesti. Jotta kuittaus konkurssissa voidaan hyväksyä, tulee sille olla riittävän selkeät perusteet, eikä muille velkojille saa jäädä epäilystä, että joku velkojista on oikeudettomasti hyötynyt muiden kustannuksella. Oma merkityksensä on kuitenkin annettava myös sille, että konkurssivelallisen omaisuus on tarkoitus realisoida. Muutos kuittauksen sallimiseksi myös silloin kun konkurssivelallisen saaminen olisi muutakin kuin rahaa tai laadultaan vastaavaa saamista edellyttäisi kuitenkin merkittävää väljennystä nykyiseen. On vaikea nähdä, että tällainen muutos toteutuisi ilman asiaa koskevaa lainsäädäntöä. Tähän on varmasti korkea kynnyksikälkin, ettei nykyistäkään samanlaatuisuusvaatimusta ole kirjoitettu suoraan lakiin.

Edellä kappaleessa 2.4.1 esitetyn mukaisesti konkurssin ulkopuolella kuitattavat rahasaatavat voitiin muuttaa VKL:n olettasäännösten nojalla maksupaikan valuuttaan maksupäivän kurssin mukaan, ellei muuta ollut nimenomaisesti sovittu. Konkurssin osalta KonkL 12:2:ssa säädetään, että vieraassa valuutassa olevien saatavien määrä määräytyy Suomen rahana, eli euroina, konkurssin alkamispäivän kurssin mukaisesti. Lain esitöissä saatavien arvostamista konkurssin alkamishetken mukaan perustellaan pesänhoitajan työn helpottamisella ja sillä, ettei varojen jakoajankohdalla ole siten merkitystä jako-osuuksien suhteen.⁶² Muutoinhan valuuttakurssien vaihteluista johtuen velkojen vieraassa valuutassa olevien saatavien saldo pitäisi täsmäyttää euroiksi useassa vaiheessa aina alustavasta pesäluettelosta lopulliseen jako-osuuslaskelmaan asti. Samoin velkojen intressinä voisi olla tarpeeton lopputilityksen kiirehtiminen tai hidastelu riippuen käynnissä olevasta tai ennakoitavissa olevista valuuttakurssien liikkeistä. Näin ollen selkeäsanaista säännöstä valuuttakurssierojen huomioimisen ajankohdasta voidaan pitää tervetulleena.

---

⁶² HE 26/2003 vp, s. 112–113. Konkurssilailta korvatussa konkurssisäännössä ei ollut erityissäännöksiä ulkomaan valuutassa olevista saatavista, joten kenties siksi tämän pykälän perustelut ovat näinkin kattavat.

Oikeuskirjallisuudessa KonkL 12:2:n soveltaminen myös kuittaukseen saa kannatusta. Näin velkojan vastasaatavalle määrätään euromääräinen arvo konkurssin alkamishetken mukaan. Konkurssivelallisen pääsaatava arvostetaan kuitenkin myös konkurssissa lähtökohtaisesti VKL:n olettamasäännöksen mukaan maksupäivän eli kuittauksen toimittamispäivän kurssin mukaan. Näin voidaan päätyä eri valuuttakurssi-arvostuksiin siitä huolimatta, että molemmat saatavat olisivat olleet alun perin samassa valuutassa, mutta muuna kuin euromääräisenä.⁶³

3.2.2 Saatavien perimiskelpoisuus

KonkL 6:1.1:n jälkimmäisessä virkkeessä säädetään velkojan oikeudesta kuittaukseen, vaikka velkojan velka tai saatava ei olisi eräännytynyt kuittausilmoitusta tehtäessä. Vastaava säännös konkurssivelkojan saatavan suhteen löytyi jo KS:n aikaan laista, joten Suomessa konkurssikuittauksen osalta konkurssivelallisen velan eräänntyneisyys ei ole perinteisestikään kuulunut perimiskelpoisuuden edellytysten piiriin. Tämä eräänntyneisyysvaatimuksen puuttuminen kuittauksen edellytyksistä konkurssissa nähdään merkittävimpänä kuittauksen edellytysten lievennyksenä verrattuna tilanteeseen, jossa konkurssi ei ole käsillä.⁶⁴

Konkurssi aiheuttaa konkurssisaatavien eräänntymisen konkurssivelallisen ja velkojan välisessä suhteessa eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta. Velkojan oman velan, eli konkurssivelallisen saatavan, osalta laissa ei sen sijaan ole ennen konkurssilakia ollut suoraa kirjausta siitä, vaaditaanko velan olevan eräännytynyt, jotta kuittausoikeus vastakkaisten saatavien osalta olisi olemassa. Saatavien tehokas selvittäminen kärsisi, jos konkurssivelallisen saatavan osalta vaadittaisiin eräänntyneisyyttä, mikä puolestaan hidastaisi konkurssimenettelyn läpivientiä kokonaisuudessaan. Hallituksen esityksessäkin mainitaan kuittausoikeuden sallimisen tällaisissa olosuhteissa edistävän konkurssivelallisen saamissuhteiden tehokasta selvittämistä.⁶⁵ Näin KonkL 6:1.1:n sanamuodon mukaisesti velkojalla on oikeus kuittaukseen, vaikka *velkojan velka tai saatava* ei olisi eräännytynyt kuittausilmoitusta tehtäessä. Tämän lakitasoisen kirjauksen katsotaan vähintäänkin selventäneen, ja katsantokannasta riippuen jopa muuttaneen, vallinnutta oikeustilaa.⁶⁶ Kyse on kuitenkin nimenomaan velkojan oikeudesta, ei siis

⁶³ *Könkkölä – Linna* 2013, s. 366–367.

⁶⁴ *Halila* 1961, s. 319, ks. myös mm. *Vanamo* 2001, s. 69.

⁶⁵ *HE 26/2003 vp*, s. 79–80.

⁶⁶ *Könkkölä – Linna* 2013, s. 166.

velvollisuudesta, kuittaukseen tilanteissa, joissa pääsaatava eli velkojan oma velka on erääntymätön. Näin säädetty kuittausoikeuden laajennus tulee vain velkojan eduksi.⁶⁷ Aiemmin esitetty huomioden on kuitenkin syytä muistaa, että nimenomaan konkurssivelkojan kannalta kuittausoikeuden mahdollisimman laaja hyväksyttävyyys on eduksi. Näin konkurssipesän ei voitane katsoa kärsivän merkittävää vahinkoa siitä, ettei konkurssivelkojalla ole velvollisuutta kuittaukseen, jos hänen oma velkansa on vielä konkurssihetkellä erääntymätön.

Halila on konkurssikuittauksen edellytyksiä käsitellessään esittänyt kritiikkiä erääntymisvaatimuksen puuttumisesta. Vastakkaisten saamisten erääntyminen eri aikoina johtaisi konkurssin ulkopuolella tilanteeseen, jossa saamisia ei pystyisi välttämättä suorittamaan kuittaamalla. Halilan kritiikki kohdistuukin voimakkaasti juuri siihen, että konkurssin ”ansioista” kuittausmahdollisuus tuleekin ajankohtaiseksi ikään kuin sattumalta ja yllättäen. Tämä kehottaa hänen mukaansa tarpeettomasti ottamaan huomioon konkurssin mahdollisuuden kaukanakin tulevaisuudessa pohdittaessa ylipäänsä saamissuhteiden perustamista. Toisaalta Halilakin myöntää konkurssin olevan yleistäytöntöönpanoa, jossa konkurssivelallisen velkojen selvittely kerralla mahdollisimman laajasti kuittauskysymykset mukaan lukien palvelee konkurssin tarkoituksia parhaiten. Samoin erääntymättömän saatavan valvontaoikeuden salliminen ilman kuittausoikeuden sallimista olisi perusteetonta ja jopa kohtuutonta. Näin hänkin päätyy erääntymisvaatimuksen puuttumisen sallimisen kannalle.⁶⁸

Puhuttaessa erääntyneisyysvaatimuksen puuttumisesta konkurssikuittauksen osalta on syytä kiinnittää huomiota siihen, että myös muut kuin kuittaukseen käytettävät saatavat ovat valvontakelpoisia konkurssissa ilman niiden erääntymistä. Valvonta taas on edellytys suorituksen saamiseksi konkurssipesän varoja jaettaessa. Näin erääntyneisyysvaatimuksen puuttumisen korostaminen nimenomaan kuittauksen yhteydessä voi johtaa harhaan sen merkittävyyttä arvioitaessa, etenkin pohdittaessa kuittaukseen käytettävien saatavien ja muiden saatavien välistä suhdetta. Se ei tietenkään poista asian merkityksellisyyttä myös kuittauksen kannalta. Ymmärrän Halilan esittämän kritiikin, mutta se tulee asettaa oikeaan kontekstiin huomioimalla, että ennen konkurssilain säätämistä kuittausoikeuden kannalta nykyistä merkityksellisempää oli se, oliko konkurssivelkojan saatava ja toisaalta oma velka erääntynyt maksettavaksi vai ei.

---

⁶⁷ *Könkkölä – Linna* 2013, s. 166.

⁶⁸ *Halila* 1961, s. 319–320.

Nykyisen lain sanamuodon mukaisesti osapuolten saatavien erääntymisellä ei ole entisen kaltaista merkitystä. Näin nykyisen konkurssilain lievempine erääntymisvaatimuksineen voidaan katsoa aikaisempaa konkurssisääntöä paremmin edistävän saamissuhteiden tehokasta selvittämistä, mikä puolestaan palvelee kiistatta tehokasta ja mahdollisimman ripeää konkurssimenettelyn läpivientä. Ripeä konkurssimenettely puolestaan palvelee konkurssivelkojen intressejä laajemminkin kuin vain kuittauskysymyksiin osallisten konkurssivelkojen osalta, sillä jako-osuuksien lopullinen tarkka määrä ja niiden suorittaminen velkojille ajoittuu konkurssimenettelyn loppuun. Jos konkurssimenettely venyy, myös jako-osuuksien maksu venyy.

3.2.3 Saatavien vastakkaisuus

Kuittauksen yleisistä edellytyksistä juuri vastakkaisuusvaatimusta pidetään oleellisimpana konkurssin kannalta. Vastakkaisuutta arvioitaessa konkurssin alkaminen tuo mukanaan omat lisärajoituksensa, joten vastakkaisuutta arvioidaan tiukemmin konkurssitilanteissa kuin tilanteissa, joissa konkurssi ei ole välittömästi käsillä.⁶⁹ Maksukyvyttömyyttä lähestyvän tahon kanssa sopimussuhteessa olevan tulee myös ottaa mahdollisuuksiensa mukaan kuittauskysymykset huomioon hyvissä ajoin. Insolvenssimenettelyn aloittaminen tuo nimittäin mukanaan oman elementtinsä vastakkaisuuspohdintaan, vaikka sopimusperustainen toiminta jatkuisikin entisen sopimuksen mukaan konkurssivelallisen sijaan tulevan konkurssipesän kanssa. Sekä saatavien että velkojen osalta on arvioitava se, miltä osin ne ovat konkurssivelallisen ja miltä osin konkurssipesän. Vaikka arkijärjellä konkurssivelallisen ja konkurssipesän voisi nähdä edustavan samaa tahoja, ei juridisesti ole suinkaan näin. Vastakkaisuutta pohdittaessa on siis syytä pitää mielessä, että konkurssivelallinen ja konkurssipesä eivät ole sama asia.

KonkL 6:1.1:ssä säädetään velkojan oikeudesta käyttää konkurssisaatavansa velalliselle konkurssin alkaessa olevaa velkaansa vastaan. Näin kuittausoikeuden ulkopuolelle suljetaan konkurssin alkamisen jälkeen syntyneet velat, joissa velkojana on konkurssivelallisen sijaan konkurssipesä. Konkurssipesän velkoja ja saamia eli niin sanottuja massavelkoja ja -saamia käsitellään myöhemmin omassa alaluvussaan. Seuraavassa oikeustapauksessa ratkaistavaksi tuli, oliko konkurssipesän velkomien

---

⁶⁹ Halila 1961, s. 325 ja 327.

leasingvuokrasaamisten oikeusperusteena ennen konkurssin alkua solmitut leasing sopimukset vai konkurssipesän sitoutuminen tiettyjen leasing sopimusten voimassa pitämiseen konkurssista huolimatta.

KKO 1997:6 A:n ja B:n välillä oli useita leasing sopimuksia, joissa osassa A oli vuokralleantaja ja B vuokralleottaja. Osassa sopimuksia roolit olivat toisinpäin. A:n konkurssipesä jatkoi ainoastaan sellaisia leasing sopimuksia, joissa A oli ollut vuokralleantaja. Muihin leasing sopimuksiin A:n konkurssipesä ei ollut sitoutunut, joten ne olivat purkautuneet konkurssin johdosta. A:n konkurssipesän velkoessa B:ltä konkurssin aikaisia leasing maksuja B halusi kuitata niitä omilla ennen konkurssia syntyneillä leasing maksusaatavillaan. Kuittausvaatimus hylättiin seuraavin perusteluin:

Konkurssipesä on konkurssin johdosta voinut menetellä selostetulla tavalla. Voimassaolevaan oikeuteen ei sisälly säännöstä, jonka mukaan A:n konkurssipesä olisi ollut sidottu B:n ennen konkurssinsa alkamista solmimiin leasing sopimuksiin. Konkurssipesä muodostaa tietynlaisen erillisvarallisuuden. A:n konkurssipesän B:ltä velkomat saatavat koskevat konkurssin alkamisen jälkeistä aikaa, ja ne ovat konkurssipesän eivätkä konkurssivelallisen saatavia. B:n kuittaukseen käyttämät saatavat ovat konkurssivelallisen velkaa, joista pesä ei ole vastuussa. (Ään. 2-1-1-1)

Selostetulla tavalla KKO totesi, ettei tapauksessa vastakkaisuusvaatimus täyty konkurssin alkaessa siltä osin, kun B:n kuittausvaatimus kohdistuu vuokralleantajan A sijaan tulleen A:n konkurssipesän velkomaan vuokrasaatavaa vastaan, joten kuittausoikeutta ei tältä osin ollut.⁷⁰ Näin vastaus ennen tapaus selostetta esitettyyn oikeusperustetta koskevaan kysymykseen on se, että tapauksessa oikeusperusteena pidettiin pesän sitoutumista tiettyihin leasing sopimuksiin konkurssin alkamisen jälkeen.

Esineoikeudellisesti merkittävimmäksi kysymykseksi tapauksessa nousee kysymys leasing sopimukseen perustuvan vuokraoikeuden esineoikeudellisen suojan sitovuudesta vuokralleantajan velkojia kohtaan. Yksinkertaistettuna sama kysymys kuuluu siis, sitooko leasing vuokrasopimus vuokralleantajan velkojia. KKO:n antaman kielteisen vastauksen mukaisesti vuokralleantajan konkurssipesä oli oikeutettu jatkamaan konkurssivelallisen ennen konkurssin alkua tekemää sopimusta ilmoittamalla sitoutuvansa siihen tai antamaan sopimuksen purkautua ilman, että konkurssipesä joutuisi massavelkaiseen korvausvastuuseen.⁷¹ Näin kuittauskysymyksen kannalta merkittävin kysymys vastakkaisuudesta ratkesi samalla. Merkittävänä oli pidettävä konkurssipesän päätöstä joko sitoutua sopimukseen tai antaa sen raueta, merkitystä ei sen sijaan tullut

⁷⁰ KKO käyttää kyseisen ratkaisussaan termiä *molemmipuolisuusedellytys*, mutta johdonmukaisuussyistä käytän tutkielmassani tämänkin ratkaisun yhteydessä termiä *vastakkaisuusvaatimus*. Ks. KKO 1997:6, kappale ”Perustelut.”

⁷¹ KKO 1997:6, kappale ”Esittelijän mietintö ja eri mieltä olevien jäsenten lausunnot.”

antaa konkurssivelallisen alkuperäisen sopimuksen laadintahetkelle. Näin vastakkaisuus ei täyttnyt konkurssipesän päättäessä sitoutumisestaan. Tuomisto ja Kartio katsovat ratkaisun perustuneen perinteiselle ”kauppa rikkoo vuokran” -periaatteelle, sillä KKO salli leasingvuokralleantajan konkurssipesän vetäytyä valitsemistaan leasingsopimuksista jo ennen kuin leasingvuokraesineet oli saatu realisoitua.⁷²

KKO:n enemmistö päätyi yllä esitetyn mukaisesti siis epäämään B:n kuittausoikeuden konkurssin alkamisen jälkeisen vastakkaisuuden puuttumisen vuoksi. Oikeusneuvos Krook ja esittelijäneuvos Walamies olivat siten vastakkaisuuden toteutumisesta ja täten myös kuittausoikeuden osalta KKO:n enemmistön kanssa eri mieltä. Heidän perusteluihinsa lykkääväehtoisien saamisen osalta palataan ehdollisia saamia koskevassa luvussa 3.5.

Kymmenen vuotta tätä ratkaisua aikaisemmin tapauksessa KKO 1987:14 oli kyse niin ikään kestovelkasuhteesta ja siitä johtuvien saatavasuhteiden vastakkaisuudesta. Tuolloin KKO päätyi siihen, että osamaksuostajan saatava osamaksumyyjältä perustui kokonaisuudessaan ennen konkurssia tehtyyn osamaksusopimukseen. Koska tilitys perustui tähän sopimukseen, ei ennen tilitystä alkaneella konkurssilla ollut vaikutusta, vaan KKO katsoi vastakkaisuuden täyttyvän ja hyväksyi velkojan oikeuden kuitata konkurssisaatavallaan ostajan hyväksi tulevaa erotussaatavaa. Tätä ratkaisua on oikeuskirjallisuudessa arvosteltu epäjohdonmukaisuudestaan.⁷³

Ratkaisujen KKO 1987:14 ja KKO 1997:6 perusteella voidaan tehdä sellainen johtopäätös, että tuoreemmassa ratkaisukäytännössään KKO painottaa enemmän konkurssihetken konkreettista tilannetta ja yksittäisiä saatavaeriä, kun taas aiemmassa ratkaisussaan KKO:n painotus oli sopimussuhteessa järjestelyn takana ja itse sopimuksen ajoittumisessa aikaan ennen konkurssia. Näin vastakkaisuuden arviointiin käytettiin huomattavan laajaa tulkintaa verrattuna tuoreempaan ratkaisuun. Kun otetaan jälleen huomioon aiemmin tässäkin tutkielmassa esitetty kuittauksen vahva vakuudenomainen luonne velkojan saatavan turvaajana etenkin konkurssissa, ei ole kovinkaan vaikea päätyä siihen tulkintaan, että tapauksen KKO 1997:6 tarkempi linja vastakkaisuushetken arvioinnissa on konkurssipesän muiden velkojien kannalta toivottavampi saattaen kaikki velkojat tasapuolisempaan asemaan. Jotta velkoja pääsee hyötymään kuittauksesta, tulee saatavien todella olla vastakkain konkurssin alkaessa.

---

⁷² Tuomisto 2010, s. 33, Kartio 2001, s. 262–263.

⁷³ Koulu 2009, s. 344.

Tapauksessa KKO 2015:85 oli niin ikään kyse vastakkaisuuden arvioinnista. Lisäksi KKO:n pohdittavaksi tulivat konkurssilain kuittauskiellot ja niiden soveltuminen tapaukseen. Keskityn tässä yhteydessä vastakkaisuuden arviontiin ja palaan kuittauskieltoihin seuraavassa alaluvussa.

KKO 2015:85 Tilaajan ja urakoitsijan välisessä rakennusurakkasopimuksessa oli noudatettu Rakennusalan yleisiä sopimusehtoja YSE 1998. Urakoitsijan sopimusrikkomuksen takia tilaaja oli mainittujen ehtojen nojalla purkanut urakkasopimuksen ja ottanut haltuunsa rakennustyömaalla olleet urakoitsijan rakennustarvikkeet. Tämän vuoksi tilaajalle oli syntynyt 28 000 euron velka urakoitsijalle. Urakoitsija oli asetettu sittemmin konkurssiin. Tilaaja oli valvonut urakoitsijan konkurssissa urakkasopimuksen purkamiseen perustavana korvaussaatavana noin 1,2 miljoonaa euroa ja ilmoittanut kuittaavansa saatavallaan 28 000 euron suuruisen velkansa.

Saatavat olivat kuittauskelpoisia, koska ne olivat syntyneet ennen kuin urakoitsijan konkurssi oli alkanut. Rakennustarvikkeiden haltuunoton ja siitä seuranneen tilaajan velkaantumisen ei katsottu tapahtuneen sellaisissa olosuhteissa, että menettely olisi rinnastettavissa urakoitsijan suorittamaan velan maksuun. Tilaajan kuittausvaatimus hyväksyttiin.

Saatavien vastakkaisuuden osalta KKO:n päätöksen mukaisesti oli keskeistä, että saatavat olivat syntyneet nimenomaan ennen konkurssin alkamista ja velallisena on konkurssivelallinen. Kuittaus ei siis olisi tullut kyseeseen, jos saatava olisi syntynyt konkurssin alkamisen jälkeen ja velallisena olisi ollut konkurssipesä.⁷⁴ Tapauksessa tarvikkeiden haltuunotosta aiheutuneen velan synty ajoittuu siihen hetkeen, jolloin kiinteistöosakeyhtiö on ottanut urakkatarvikkeet haltuunsa. Konkurssipesän pesänhoitajan mukaan haltuun otetut urakkatarvikkeetkin kuuluivat konkurssipesälle, jolloin vastakkaisuuden arvioinnin kannalta oikea taho olisi ollut konkurssipesä eikä konkurssivelallinen. Tämä olisi johtanut siihen, ettei kuittausvaatimusta olisi hyväksytty.⁷⁵ KKO kuitenkin vahvisti yllä selostetun mukaisesti saatavan syntyneen jo tarvikkeiden haltuunotolla.

Velallisyhtiötä konkurssiin hakevalla velkojalla on koko konkurssin alkamisen kannalta ratkaiseva merkitys. Kyseisen velkojan saatavalla on siten perustavalaatuinen rooli. Velallisyhtiö pystyy näet välttymään konkurssilta ainakin lyhyellä tähtäimellä niinkin yksinkertaisesti kuin maksamalla hakijavelkojan saatavan pois. Peruste konkurssille häviää, kun hakija saa saatavalleen suorituksen. Rahassa tapahtuvan maksun sijaan velallinen voi asettaa turvaavan vakuuden tai vaihtoehtoisesti vedota vastasaatavaansa

---

⁷⁴ KKO 2015:85, k. 10–14.

⁷⁵ KKO 2015:85, k. 4.

konkurssia hakevalta velkojalta ja vaatia keskinäisten saatavien lakkauttamista kuittauksen keinoin. Velallisyhtiö ei voi kuitenkaan välttää konkurssia ainoastaan vetoamalla vastasaamiseensa hakijavelkojalta. Olemattomiin vastasaamisiin vetoamisen estämiseksi velallisen on oikeuskirjallisuudessa katsottu olevan velvollinen esittämään luotettava selvitys saatavastaan konkurssiin hakijalta. Luonnollisesti luotettavaksi selvitykseksi riittää yksinkertaisesti myös se, että hakijavelkoja myöntää vastasaatavan olemassaolon.⁷⁶

Kuten todettua, kuittausmahdollisuus saattaa konkurssivelkojan huomattavan edulliseen asemaan verrattuna sellaiseen velkojaan, jolla ei kuittausmahdollisuutta ole. Tämä voi aiheuttaa houkutuksen järjestää keinotekoisesti sellainen tilanne, jossa kuittauksen eduista pääsisi hyötymään. Tällöin puhutaan kuittaustilanteen vilpillisestä järjestämisestä.⁷⁷ Vilpillisesti järjestettyihin kuittaustilanteisiin on otettu kantaa jo varhaisemmassa konkurssia koskevassa lainsäädäntöaineistossakin.⁷⁸ Vilpillinen kuittaustilanne voidaan toteuttaa esimerkiksi siirtämällä konkurssivelkojalle sellainen saatava, jossa konkurssivelallinen on velkojana. Tällöin konkurssivelallinen ei saisi tästä suoritusta rahassa, vaan saatavan siirrolla konkurssivelkoja saisi kuittauksen kautta siirrettyä saatavaa vastaavalta osalta täyden suorituksen konkurssivelalliselta omalle saatavalleen. Toinen mahdollisuus on siirtää konkurssivelalliselle sellaiselta taholta oleva saatava, jolle konkurssivelallinen olisi puolestaan velkaa. Lääkkeeksi Halila tarjoaa erityisesti näitä tilanteita varten säädettäviä kuittauskieltoja tai vaihtoehtoisesti tällaisten siirtojen moitteenvaivaisesti pätemättömäksi säätämistä.⁷⁹

Vilpillisesti järjestettyjä kuittaustilanteita vastaan on olemassa myös oikeuskeinoja. Takaisinsaannissa konkurssipesä eli käytännössä pesänhoitaja nostaa takaisinsaantikanteen, jolla pyritään peräyttämään tietty konkurssivelallisen tekemä oikeustoimi, joka ajoittuu tiettyjen määräaikojen sisään ennen konkurssin alkua. Takaisinsaannin käytettävyyttä rajoittaa kuitenkin merkittävästi se, että se on käyttökelpoinen ainoastaan konkurssivelallisen tekemiä oikeustoimia vastaan. Näin muiden kuin konkurssivelallisen, mutta konkurssivelallisen asemaan välillisesti vaikuttavien, oikeustoimien peräyttäminen takaisinsaannin keinoin ei ole mahdollista. Varhaisemmassa oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin pohdittu mahdollisuutta takaisinsaantiin, jos jonkin oikeustoimen selvä päämäärä on saattaa joku

---

⁷⁶ *Koulu – Lindfors* 2010, s. 80.

⁷⁷ *Halila* 1961, s. 345.

⁷⁸ *HE 102/1934 vp*, s. 2.

⁷⁹ *Halila* 1961, s. 345–346.

konkurssivelkoja parempaan asemaan siirtämällä tälle sellainen saatava, joka tällä olisi mahdollista saada kuitattua konkurssivelalliselta, ja siten saada sille täysimääräinen suoritus, mutta kyseisen saatavan siirtävällä osapuolella ei olisi itsellään mahdollisuutta turvautua kuittauksen konkurssivelallista vastaan.⁸⁰ Tältä osin kuitenkin Halilakin toteaa, ettei sellaisen oikeustoimen peräyttämiseen ole mahdollisuuksia, jos konkurssivelallinen ei ole kyseisessä oikeustoimessa mukana.⁸¹

3.3 Kuittausrajoitukset

3.3.1 Valvontakelvottomat ja viimesijaiset saatavat

Velkoja hyötyy kuittauksesta suhteessa sitä enemmän, mitä huonommat edellytykset hänellä olisi muutoin toteuttaa saataviensa perintä velalliselta onnistuneesti. Mitä huonompi etusija velkojan saatavalla olisi konkurssissa, sitä enemmän velkoja tosiasiallisesti haluaisi käyttää valvontakelvotonta tai viimesijaista saatavaansa kuittauksen ja siten saada saatavalleen täyden suorituksen siihen saakka kuin saatavat riittävät kattamaan toisensa. Suomen konkurssilainsäädäntö ei kuitenkaan rajoittanut ennen KonkL:n säätämistä esimerkiksi viimesijaisten saamisten käyttämistä kuittauksen.⁸²

Konkurssilain on sanottu selkiyttäneen oikeustilaa konkurssikuittauksen osalta tullessaan voimaan syyskuun 2004 alussa. Suurta muutosta aikaisempaan ei tapahtunut, mutta lain voimaantulo tiesi joitakin kavennuksia aikaisemmin käytössä olleisiin kuittauksmahdollisuuksiin.⁸³ Merkittävä konkurssilain mukanaan tuoma rajoitus koskee luottolaitoksia maksuliikenteen hoitamiseen käytettävien pankkitilien osalta. Tätä uudistusta ja sen vaikutuksia käsittelemme tarkemmin luvussa 5.

Kuittausrajoituksista säädetään luottolaitoksia koskevaa erityissäännöstä lukuun ottamatta KonkL 6:2:ssä. Sen ensimmäisen momentin mukaan velkoja ei saa käyttää kuittauksen saatavaa, jonka perusteella velkojalla ei ole oikeutta saada suoritusta konkurssipesästä, eikä saatavaa, joka on MJL 6.1 §:n 3–5 kohdan mukaan viimeksi suoritettava.

---

⁸⁰ Halila 1961, s. 345–348.

⁸¹ Halila 1961, s. 347.

⁸² Tuomisto 2005, s. 855.

⁸³ Tuomisto 2005, s. 849.

Velkojalla ei ole oikeutta saada suoritusta konkurssipesästä, jos saatava on KonkL 12:4.1:n tarkoittama saatava. Kyseisessä momentissa säädettyt kuittauskelvottomat saatavat ovat suoritettu palkka, palkkio tai muu siihen rinnastettava etuus siltä osin kuin saatava on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä tehtyyn työhön ja muihin oloihin nähden voidaan pitää kohtuullisena, jos saatava tällä perusteella riitautetaan. Myös lain tai hyvän tavan vastaiset saatavat kuten uhkapelivelka sisältyvät kuittausrajoitusten piiriin.⁸⁴

MJL:n 6.1 §:n 3–5 kohtien tarkoittamat viimesijaisena suoritettavat saatavat ovat velallisen liikkeeseen laskema joukkovelkakirjalaina, pääomalaina sekä lahjanlupauslakiin (625/1947) perustuva saatava. KonkL 6:2.1:ssä säädettyillä kuittausrajoituksilla pyritään siihen, että velkoja ei voi päästä viimesijaisesta asemastaan kuittausta hyödyntämällä. Hallituksen esityksessä kuittauksen käytettävyys etenkin pääomalainan osalta nähdään olevan niin selvässä ristiriidassa pääomalainan tarkoituksen kanssa, että se on syytä rajata kuittauksen käyttöalan ulkopuolelle konkurssitilanteessakin. Kuittauskiellon on pääomalainan osalta tarkoitus toteuttaa samaa tarkoitusta kuin OYL 12:1:n kiellolla osakeyhtiölle tai samaan konserniin kuuluvalla yhteisölle antaa lainan pääoman, koron tai muun hyvityksen maksamisesta vakuutta.⁸⁵ Itse asiassa jo ennen nykyisen KonkL:n säätämistä, ja sitä myöten viimesijaisten saamisten saattamista kuittauskiellon piiriin, pääomalainaan perustuvan saatavan käyttäminen kuittaukseen on todettu OYL:n lainvalmistelutöissä kielletyksi.⁸⁶ Ottaen huomioon aiemminkin tässä tutkielmassa esiin tuotu kuittauksen vahva asema ja vakuudenomainen luonne, näitä rajoituksia perusteluineen voidaan pitää onnistuneina ja tarpeellisina. Viimesijaisen saatavan luonne viimesijaisena ja riskipitoisimpana saatavalajina murentuisi olemattomiin, jos kuittauksella päästäisiin tarkoitettua parempaan asemaan varoja jaettaessa etenkin konkurssitilanteessa. Mikäli kuittaus sallittaisiin, houkutus järjestää vastakkainen saatava viimesijaisen saatavan haltijalle olisi kiistämättä suuri.

Kuittausrajoituksen ulkopuolelle on kuitenkin rajattu lähinnä käytännön syistä MJL 6.1 §:n kohtien 1–2 mukaiset konkurssin alkamisen jälkeen juokseva korko, maksuviivästyksestä aiheutuva seuraamus ja erinäiset sanktiotyypiset maksut. Näiden osalta kuittausrajoituksen voitaisiin katsoa aiheuttavan kohtuutonta haittaa saatavien

---

⁸⁴ HE 26/2003 vp, s. 80.

⁸⁵ HE 26/2003 vp, s. 80–81. Pääomalainaa koskevat säännökset olivat vanhan osakeyhtiölain aikaan HE:n viittauksen mukaisesti 5 luvussa. Nykyisin pääomalainaa koskevat säännökset löytyvät OYL:n 12 luvusta.

⁸⁶ HE 89/1996 vp, s. 85.

selvittämisen osalta ja siten vaikeuttavan ja viivästyttävän konkurssimenettelyn mahdollisimman ripeää toimittamista.⁸⁷

3.3.2 Takaisinsaantilain piiriin kuuluvat saatavat

Keinotekoisesti järjestettyihin kuittaustilanteisiin kiinnitettiin Suomessa huomiota 1930-luvun alun taloudellisen laman aikoihin erinäisten oikeustoimin järjesteltyjen kuittaustilanteiden seurauksena. Tällöin lainsäätäjä näki aiheelliseksi säätää kuittauskiellon tilanteisiin, joissa saatavan suorittaminen maksamalla olisi voitu peräyttää.⁸⁸ Kuittauskieltosäännökset uudistettiin TakSL:n säätämisen yhteydessä 1992 ja nykyisin vastaavat säännökset löytyvät myös KonkL:n 6:2.2:sta ja 6:2.3:sta. Kyseisten säännösten tarkoituksena on estää kuittaustilanteen tarkoituksellinen aikaansaanti konkurssista johtuvien vaikutusten kiertämiseksi.⁸⁹

KonkL 6:2.2:ssa säädetään velkojan kiellosta kuitata velalliselta olevaa vastakkaista saatavaa, joka luovutuksen nojalla on saatu kolmannelta myöhemmin kuin kolme kuukautta ennen TakSL 2 §:ssä tarkoitettua määräpäivää.⁹⁰ Kuittauskielto ei edellytä vilpillistä mieltä velkojalta, joten tältä osin kuittauskielto perustuu objektiiviseen tosiseikastoon.⁹¹ Kyseinen kielto koskee saatavan siirrolla järjestettyä kuittaustilannetta kolmen kuukauden sisällä ennen konkurssihakemusta tai muutoin tilanteita, joissa siirronsaajalla oli perusteltuja syitä epäillä velallisen ajautuvan konkurssiin.⁹² Saatavan siirrolla saatavan luovuttaja pyrkii eroon itselleen arvottomaksi muodostuvasta saatavasta tulevalta konkurssivelkojalta, kun taas siirronsaaja saisi itselleen vastakkaisen saamisen, jolla pääsisi kuittaamaan omaa velkaansa tulevalle konkurssivelalliselle. Näin hän saisi omasta konkurssivelallisen saamisestaan täyden suorituksen siihen saakka kuin saatavat riittävät kattamaan toisensa. Ilman vastakkaista saamista velkoja joutuisi tyytymään mahdolliseen jako-osaansa, jonka suuruudesta tai maksuajasta ei voi olla varmuutta.

B on velkaa A:lle 1 000 euroa ja A C:lle vastaavasti 1 000 euroa. A:n konkurssissa B joutuu maksamaan velkansa konkurssipesälle ja C joutuu tyytymään jako-osuuteen. Jos C myykin saatavansa B:lle esimerkiksi 500 eurolla, B pystyy

⁸⁷ HE 26/2003 vp, s. 81, *Könkkölä – Linna* 2013, s. 167.

⁸⁸ *Halila* 1961, s. 348.

⁸⁹ HE 102/1990 vp, s. 29–30, *Könkkölä – Linna* 2013, s. 168.

⁹⁰ Kyseisellä määräpäivällä tarkoitetaan TakSL:n 2 §:n mukaan lähtökohtaisesti *päivää, jona konkurssihakemus tehtiin tuomioistuimelle*. Samassa pykälässä säädetään myös mitä päivää on pidettävä määräpäivänä pesänselvittäjän hallintoon luovutetun kuolinpesän konkurssissa sekä yrityssaneerauksessa ja yksityishenkilön velkajärjestelyssä.

⁹¹ *Koulu* 2009, s. 346.

⁹² HE 26/2003 vp, s. 81.

käyttämään saatavansa kuittaukseen ja hyötyy näin ollen 500 euroa. Samoin C hyötyy saamalla kauppahintana enemmän kuin se saisi jako-osuutena. KonkL 6:2.2 kuittauskielto on tarkoitettu juuri tällaisia keinotekoisia kuittaustilanteita varten.⁹³

Samainen KonkL 6:2.2 kieltää kuittaamasta myös saatavan, joka on saatu ennen kolmen kuukauden määräaikaa, jos velkojalla oli luovutuksen tapahtuessa perusteltua aihetta olettaa velallinen maksukyvyttömäksi. Tämä on subjektiivinen säännös, ja sen tarkoituksena on kieltää hyödyntämästä epäasiallisesti tietoa toisen tulevista maksukykyisyysongelmista. Saamisen luovutuksen ajankohdalla ei siis ole kolmen kuukauden rajaa, kun luovutuksensaaja tiesi tai hänellä oli perusteltua aihetta olettaa velallinen maksukyvyttömäksi. Näyttövelvollisuus luovutuksensaajan tiedosta velallisen maksukyvyttömyydestä tai perustellusta aiheesta olettaa velallinen maksukyvyttömäksi on konkurssipesällä.⁹⁴ Siirronsaajan tiedolle tai perustellulle aiheelle olettaa velallisen maksukyvyttömyys annetaan siten merkittävä vaikutus. Kolmen kuukauden määräajan soveltumattomuus vaikuttaa väistämättä siihen, että vilpillisessä mielessä tehtävän saatavan siirron houkuttelevuus vähenee sitä harkitsevien keskuudessa. Vaikka näyttötaakka on konkurssipesällä, riski suunnitellun kuittauksen peräytymiselle on merkittävä, jos saatavan siirron osapuolet ovat sellaisia, että kysymys vilpillisessä mielessä tehdystä siirrosta herää. Näin varmasti muiden velkojien ja konkurssipesän pesänhoitajan mielenkiinto asiaa kohtaan herää, jos vastakkainen saatava on ilmaantunut sellaiselle taholle, jolla ei sellaista konkurssipesän alkuvaiheen tietojen mukaan pitäisi olla olemassa.

KonkL 6:2.3:n mukaan velkojalla, joka on sitoutunut velalliselle maksuun sellaisissa olosuhteissa, että menettely on rinnastettavissa velallisen suorittamaan velan maksuun, ei ole oikeutta kuittaukseen siltä osin kuin maksu olisi voitu peräyttää konkurssipesään. Hallituksen esityksen mukaan tällä tarkoitetaan puuttua tilanteeseen, jossa velkoja, jolla on jo saatava konkurssivelalliselta, velkaantuu itse samaiselle konkurssivelalliselle siinä tarkoituksessa, että saa luotua kuittaustilanteen vastakkaisten saamisten avulla.⁹⁵ Kyseistä säännöstä on oikeuskirjallisuudessa pidetty varsin vaikeaselkoisena. Käytännössä säännös tulisi sovellettavaksi, jos velkoja ostaisi konkurssivelalliselta jotakin omaisuutta velaksi, minkä johdosta velkoja saisi itselleen edellä mainitun kaupan arvoisen varallisuusedun, ja molemmat osapuolet olisivat tämän toimenpiteen seurauksena velkaa

⁹³ *Könkkölä – Linna* 2013, s. 168–169, erityisesti alaviite 285.

⁹⁴ *HE 102/1990 vp*, s. 75.

⁹⁵ *HE 23/2003 vp*, s. 81.

toisilleen.⁹⁶ Sen sijaan on syytä korostaa, että tavanomaisen kaupankäynnin yhteydessä syntyviä konkurssivelallisen saamia voidaan kuitata konkurssivelalliselta olevalta vastasaamisella tämän säännöksen estämättä, joten vilpittömässä mielessä oleva velkoja voi kuittauskiellon estämättä käyttää hänelle syntyvää saatavaa kuittaukseen.⁹⁷ Kuittauskielto koskee nimenomaan tilanteita, joissa velaksi oston tarkoituksena on synnyttää velkojan ja konkurssivelallisen väliseen aiempaan kauppatapaan nähden keinotekoinen kuittaustilanne.

Pyrkimys kuittaustilanteen synnyttämiseen on KonkL 6:2.3:ssa mainituissa tapauksissa kuittauskiellon välttämätön, mutta ei yksin riittävä edellytys.⁹⁸ KonkL 6:2.3 kieltää kuittauksen, jos velallinen tämän järjestelyn sijasta tai sen seurauksena olisi maksanut takaisinsaantiaikana velkansa, ja tätä maksua pidettäisiin velan maksun peräyttämistä koskevan TakSL 10 §:n johdosta epätavallisena, ennenaikaisena tai konkurssipesän varoihin nähden huomattavamääräisenä, eikä maksua voitaisi pitää olosuhteet kokonaisuudessaan huomioon ottaen tavanomaisena. TakSL 10 §:n mukaisen peräyttämisen lisäksi kuittauskielto koskee tilannetta, jossa velallisen kuittaustilanteen aikaansaannin sijaan tekemä maksu olisi voinut tulla peräytettäväksi TakSL 5 §:n mukaisella yleisellä takaisinsaantisäännöksellä.⁹⁹

Konkurssia koskevat kuittausrajoitukset rajoittavat kuittausoikeutta nimensä mukaisesti vain konkurssin ollessa vireillä. Konkurssin päätyttyä kuittausrajoitukset eivät siis ole enää voimassa. Näin sellainen saatava, joka ei ole konkurssissa tullut kokonaisuudessaan suoritetuksi, voidaan konkurssin päätyttyä kuitata normaalien kuittausedellytysten mukaisesti.¹⁰⁰ Toki erityisesti osakeyhtiöiden konkurssien osalta on huomattava, että konkurssivelallisen toiminta lähtökohtaisesti päättyy konkurssiin, ja itse konkurssi päättyy jako-osuuksien maksamiseen ja niiden hyväksymiseen velkojainkokouksessa. Sen sijaan, jos konkurssi päättyy esimerkiksi raukeamiseen, peruuttamiseen tai konkurssiinasettamispäätöksen kumoamiseen, kuittaus tulee jälleen mahdolliseksi yleisten kuittausedellytysten mukaisesti.

---

⁹⁶ *Könkkölä – Linna* 2013, s. 169.

⁹⁷ *Tuomisto* 2005, s. 858, *Koulu* 2009, s. 342.

⁹⁸ *Tuomisto* 2005, s. 859.

⁹⁹ *HE 23/2003 vp*, s. 81, *HE 102/1990 vp*, s. 76, *Könkkölä – Linna* 2013, s. 169, KKO 2003:121.

¹⁰⁰ *Halila* 1961, s. 370.

3.4 Ehdolliset saatavat

Saatavat voivat olla luonteeltaan myös ehdollisia. Tällöin saatavan realisoituminen edellyttää jonkin ennalta määrätyn ehdon toteutumisen. Seuraavissa kappaleissa käsitellään saatavan ehdollisuuden vaikutusta niiden kuittauskelpoisuuteen konkurssitilanteissa. Käsiteltäväksi tulevat ensin lykkääväehtoiset eli niin sanotut suspensiiviset ehdot.

Lykkääväehtoisien saatavan on perinteisesti katsottu olevan kuittauskelpoinen konkurssissa. Kuittauksen edellytyksenä on tällöin kuitenkin se, että kyseinen ehto täyttyy ennen konkurssin päättymistä.¹⁰¹ Ennen konkurssin katsottiin päättyvän alioikeuden julistamaan konkurssituomioon, nykyisin konkurssi päättyy KonkL 19:7:n mukaisesti lopputilityksen hyväksymiseen velkojainkokouksessa. KonkL:n esitöissä on kuitenkin nimenomaisesti todettu, että muuttuneesta konkurssin päättymishetken määräytymisestä huolimatta lykkääväehtoisien saamisen kuittaminen on edelleen mahdollista, kunhan ehto täyttyy ennen konkurssin päättymistä.¹⁰² Näin lykkääväehtoisien saatavan kuittaminen konkurssissa edellyttää nykyisen konkL:n mukaisen konkurssin päättymishetken johdosta sitä, että kyseinen ehto täyttyy ennen lopputilityksen hyväksymistä velkojainkokouksessa.

Periaatteessa on siis mahdollista, että vielä viimeisessä velkojainkokouksessa tulee esille kysymys kuittauksesta jonkin lykkääväehtoisien saatavan osalta, minkä ehto on sittemmin toteutunut. Käytännössä tällaisen ”uuden” asian ilmeneminen velkojainkokouksessa johtaisi jo varsin suppeassa konkurssipesässäkin siihen, että lopputilitystä ei voitaisi samassa velkojainkokouksessa vielä hyväksyä. Tämäkin korostaa kuittauskysymyksen merkittävyyttä koko konkurssikokonaisuuden ja pesänselvityksen kannalta.

Lykkääväehtoisuus tuli KKO:n arvioitavaksi myös tapauksessa KKO 1997:6, jota on tarkemmin käsitelty edellä kappaleessa 3.2.3. Tapauksessa B vetosi A:n ja B:n tekemien leasingopimusten muodostamaan kokonaisuuteen ja katsoi, että sopimuksia solmiessaan osapuolet sopivat keskinäisistä velvoitteistaan koko sopimuskokonaisuuden voimassaoloajaksi. Näin kuittausvaatimuksen käsittämät vuokrasaatavat olivat B:n mukaan olleet lykkääväehtoisina olemassa jo konkurssin alkamishetkellä.¹⁰³

---

¹⁰¹ Ks. esim. HE 102/1990 vp, s. 74.

¹⁰² HE 26/2003 vp, s. 80.

¹⁰³ KKO 1997:6, kappale ”Y-Rahoituksen vastaus.”

Esittelijäneuvos Walamies ja oikeusneuvos Krook olivat vastoin KKO:n enemmistöä sitä mieltä, että B:n kuittausvaatimus tulisi lykkääväehtoisuuteen perustuen hyväksyä. He korostivat perusteluissaan leasingsopimuksen luonnetta pitkäaikaisena sopimusjärjestelyinä, jossa leasingvuokran tulee sopimuskauden kuluessa kattaa niin esineen hankintahinnan, rahoituskustannukset kuin vuokralleantajan liikevoitonkin. Tätä sopimuksen sisällön merkitystä oli Walamiehen mukaan pidetty olennaisena myös oikeuskirjallisuudessa.¹⁰⁴ Tavallista on, että leasingsopimuksen tarkoituksena on sopia koko leasingvuokralle otettavan esineen taloudellisesta ja teknisestä käyttöistä leasingvuokralaisen kanssa.¹⁰⁵ Näin perustellen KKO:n vähemmistö totesi, että ennen konkurssin alkua solmittuihin leasingsopimuksiin perustuen vuokrasaatavia vastaan voidaan kuitata konkurssisaatavia siitä huolimatta, että yksittäiset vuokraudet ajoittuvat vasta konkurssin alkamisen jälkeiselle ajalle.¹⁰⁶

Jo varhaisessa kuittausta koskevassa oikeuskirjallisuudessa lykkääväehtoisuuden saamisen asemaan konkurssissa on suhtauduttu varauksella. Kuittauksen yleinen sallittavuus konkurssissa saattaa tietyt velkojat jo valmiiksi niin edulliseen asemaan, että kuittauksen automaattinen salliminen lykkääväehtoisissa tilanteissa voisi viedä kuittauksen sallittavuuden jo liian pitkälle ilman perusteltua syytä. Toisaalta Halila nostaa esiin puheenvuorot, joissa lykkääväehtoinen saaminen on rinnastettu erääntymättömään saatavaan, joka puolestaan on kuittauskelpoinen konkurssissa. Hän itse vierastaa ajatusta suorasta rinnastuksesta erääntymättömään saatavaan.¹⁰⁷ Yhteenvetona voinee todeta, että suhteellisen vakiintunut käytäntö, jossa lykkääväehtoisuuden saatavan katsotaan olevan kuittauskelpoinen konkurssissa, kunhan kyseinen ehto täyttyy ennen konkurssin päättymistä, vaikuttaa perustellulta.

Omalta osaltaan tämä KKO:n käsittelynsä ottama tapaus on vastausta siihen oikeuskirjallisuudessa aiemmin kaivattuun aiempaa täsmällisempään leasingin määritelmään, jolle ei ole vakiintunut täsmällistä sisältöä sen paremmin oikeuskirjallisuudessa kuin oikeuskäytännössäkään.¹⁰⁸ KKO:n vähemmistö olisi tulkinnut yksittäiset leasingsopimukset selvemmin osaksi kokonaisuutta, joista tapauksen leasingsopimusten kokonaisuus koostui. Enemmistö päätyi kuitenkin korostamaan

---

¹⁰⁴ Ks. *Takki* 1980, s. 239 – 240, *Tuomisto* 1988, s. 19–20.

¹⁰⁵ *Tuomisto* 1988, s. 20.

¹⁰⁶ KKO 1997:6, kappale ”Esittelijän mietintö ja eri mieltä olevien jäsenten lausunnot.”

¹⁰⁷ *Halila* 1961, s. 327–328.

¹⁰⁸ *Tuomisto* 1988, s. 20.

pikemmin yksittäisten sopimusten roolia ja niillä tavoitelluiden päämäärien toteutumista kuin kokonaista leasingsopimusten verkostoa.

Lykkävän ehdon sijaan sopimuksen ehto voi olla myös purkava. Purkavalla ehdolla tarkoitetaan ehtoa, jolla on voinut jo olla oikeudellisia vaikutuksia oikeussuhteessa, mutta ehdon täytyessä nämä vaikutukset lakkaavat ja oikeussuhde päättyy. Mikäli kyseinen ehto ei täyty, oikeussuhde jatkuu kuten ennenkin. Purkavaehtoisten saatavien osalta on esitetty, että ne voidaan ottaa konkurssivalvonnassa huomioon ikään kuin ehtoa ei olisi olemassakaan. Mikäli ehto sattuisi toteutumaan, ja oikeussuhde sen johdosta purkautuisi, oikeudettomasti syntynyt hyöty voitaisiin saada kumottua edunpalautuskanteella.¹⁰⁹

Ehdollinen saaminen voi perustua myös sopimusperusteiseen vahingonkorvaukseen. Sillä tarkoitetaan konkurssikuittauksen kannalta tilannetta, jossa asianosaisilla on konkurssin alkaessa ollut sopimus voimassa. Korvausvaateen perustava sopimusrikkomus voi tällöin ajoittua konkurssin alkamisen jälkeiseen aikaan. Näin syntyvä sopimusperusteinen vahingonkorvaus, eli kenties tutummin ilmaistuna sopimussakko, on oikeuskirjallisuudessa hyväksytty konkurssissa kuittauskelpoiseksi. Tällainen tilanne rinnastuu yllä käsiteltyyn lykkäväehtoiseen saamiseen.¹¹⁰

Sopimusperusteisen vahingonkorvauksen hyväksyttävyyttä kuittausperusteena konkurssissa puolustaa Halilan mukaan niin luottamus- kuin kohtuusnäkökohdatkin. Hän nostaa erityisesti kauppaan liittyen esimerkiksi tilanteen, jossa ostaja vaatii etukäteen maksamansa kauppahinnan palauttamista kuittauksen keinoin myyjän konkurssitilanteessa.¹¹¹ Myös KKO on viime vuosisadan alkupuoliskolla ottanut vastaavan kannan tapauksessa, jossa oli kyse ostajan vastattavakseen saamista myyjän velkojen koroista tilanteessa, jossa myyjä oli sitoutunut suorittamaan korot tiettyyn päivämäärään asti, mutta olikin kyseistä päivämäärää ennen ajautunut konkurssiin. Ostajalla oli oikeus kuitata myyjän puolesta suorittamansa korot omaa myyjälle olevaa velkaansa vastaan siitä huolimatta, että ostaja oli maksanut kyseiset korot vasta myyjän konkurssiin asettamisen jälkeen.¹¹²

---

¹⁰⁹ Halila 1961, s. 330.

¹¹⁰ Halila 1961, s. 342–344.

¹¹¹ Halila 1961, s. 343.

¹¹² KKO 1927 I 50.

4 Kuittauskysymyksen huomioiminen konkurssimenettelyssä

4.1 Pesähoitajan itsenäinen päätösvalta

Konkurssisäännön aikaan tehtyjen osittaisuudistusten jälkeen konkurssipesän pesähoitajan lakisääteisten tehtävien määrä kasvoi vähitellen. Konkurssilain säätämisen on katsottu jatkaneen tätä kehitystä. Pesähoitajaa ja koko konkurssimenettelyä koskevien säännösten lisääntyessä sekä pesähoitajan tehtävän että itse menettelyn on katsottu säännösten tasolla oikeudellistuneen. Pesähoitajan katsotaan olevan konkurssimenettelyn kannalta keskeisin yksittäinen toimija, jolla on paljon velkojista riippumatonta valtaa.¹¹³

KonkL 14 luku sääntelee konkurssipesän hallintoa sekä määrittää velkojien ja pesähoitajan toimivallan jaon. KonkL 14:5:n mukaan konkurssipesän pesähoitajan tehtäviin kuuluu muun muassa pesäluettelon ja velallisselvityksen laatiminen. Näiden konkurssin jatkoa ajatellen hyvinkin tärkeiden ja suuntalinjoja luovien asiakirjojen osalta pesähoitajalla on itsenäinen päätösvalta.¹¹⁴ Pesäluettelossa luetteloidaan konkurssivelallisen velat ja toisaalta omaisuus. Konkurssipesän selvitystyö voidaan jakaa velka- ja omaisuusselvittelyyn. Velkaselvittelyssä tutkitaan konkurssivelallisen velkasuhteet ja niistä johtuvien velkojen määrä. Omaisuusselvittelyssä vastaavasti tutkitaan konkurssivelallisen ja sitä myöten konkurssipesään kuuluvan varallisuuden laatu ja määrä. Aiemmin tuomioistuimella oli keskeinen rooli velkaselvittelyn osalta, kun taas omaisuuden selvittely jätettiin konkurssivelkojien ja heidän puolestaan toimivan pesähoitajan vastuulle. Aikojen saatossa konkurssivelallisen velkojen selvittelykin osalta vastuuta on siirretty lainsäädännöllisin keinoin yhä enemmän pesähoitajan harteille.¹¹⁵

KonkL 14:8:n mukaan konkurssimenettelyn pääsääntönä on nykyään pesähoitajan laaja päätösvalta. Yllä mainitussa KonkL 14:5:ssä pesähoitajalle on säädetty monia muitakin tehtäviä pesäluettelon ja velallisselvityksen lisäksi. Tutkielman keskittyessä kuittaukseen sivuutetaan myös pesähoitajan tehtävät tässä tutkielmassa muilta osin kuin kuittauskysymyksiä sivuavien tehtävien osalta.

---

¹¹³ Smålen 2014, s. 207.

¹¹⁴ Könkkölä – Linna 2013, s. 678.

¹¹⁵ Koulu – Lindfors 2013, s. 95.

Lakisääteisissä tehtävissään pesähoitaja käyttää itsenäistä päätösvaltaa, eikä joudu siten alistamaan päätöksiään konkurssivelkojille. Sen sijaan velkojille lakiteitse kuuluvien tehtävien osalta pesähoitajan tulisi alistaa päätöksensä velkojien vahvistettaviksi. Tällainen velkojien tehtävä on ennen kaikkea konkurssivelallisen omaisuuden selvittäminen. Omaisuuden selvittämisestä ja realisoinnista päättää velkojainkokous, jonka päätökset pesähoitaja panee täytäntöön. Käytännössä kuitenkin pesähoitaja hoitaa tämänkin osalta käytännön työn varsin itsenäisesti ja alistaa vain merkittävimmät päätökset velkojien päätettäväksi. Silloinkin pesähoitaja pitkälti vain hakee itselleen vahvemman selkänojan velkojainkokouksen päätöksen muodossa.¹¹⁶

Edellä tässä luvussa esitetyn mukaisesti konkurssimenettelyyn liittyviä lainkäyttötehtäviä on aikojen saatossa siirretty lainsäädännön muuttuessa tuomioistuimelta enenevässä määrin konkurssipesän pesähoitajalle. Pesähoitajan rooli korostuu siten velkaselvittelyssäkin, jolla puolestaan on keskeinen asema jakoluettelon laadinnassa ja mahdollisia saatavia koskevia riitautuksia pohdittaessa. Jakoluettelon vahvistaminen ja riitautuksista päättäminen kuuluvat kuitenkin KonkL 13:14:n mukaan edelleen tuomioistuimelle. Velkaselvittelyn turvaamiseksi ja velkojien tasapuolisen kohtelun varmistamiseksi pesähoitajan itsenäisyys, riippumattomuus velkojista ja huolellinen työskentely ovat tärkeässä asemassa.¹¹⁷ Käytännössä pesähoitajat ovat sekä hyödyntäneet että jättäneet hyödyntämättä konkurssilain heille nykyään suomaa varsin laajojakin lainkäyttötehtäviä. Lainkäyttötehtävistä pesähoitajat ovat omaksuneet varsin onnistuneesti velvollisuuden tarkastaa konkurssivalvonnat ja selvittää epäselvien saatavien perusteet tuomioistuinriitojen välttämiseksi. Käräjäoikeudet hyväksyvät valtaosan pesähoitajien laatimista jakoluetteloista sellaisinaan, joten pesähoitajien voidaan katsoa onnistuneen tässä tehtävässään hyvin. Sen sijaan pesähoitajat eivät ole kovinkaan onnistuneesti ottaneet keinovalikoimaansa pesäselvitystyössään niitä keinoja, joilla velkojien maksunsaantia helpotettaisiin ja joudutettaisiin. Käytännössä pesähoitajat eivät tutkitusti ota oma-aloitteisesti velkojien saatavia huomioon ilman valvontaa eivätkä maksa omaan arvioonsa perustuvia jako-osuuksia.¹¹⁸

Yhteenvedon voidaan todeta, että konkurssipesien pesähoitajien valta suhteessa tuomioistuimeen ja velkojiin on vuosien saatossa lainsäädäntömuutosten myötä kasvanut. Nykyisen konkurssilain myötä pesähoitajan itsenäinen päätösvalta on jo verrattain

---

¹¹⁶ *Koulu – Lindfors* 2013, s. 95.

¹¹⁷ *Smålen* 2014, s. 220.

¹¹⁸ *Smålen* 2014, s. 233.

suurta. Mitään viitteitä ei ole siihen, että suunta kääntyisi tulevaisuudessakaan. Sen sijaan pesähoitajien päätösvallan enteillään kasvavan entisestään tulevaisuuden lakimuutoksissa.¹¹⁹ Pesähoitotyössään pesähoitajat nojautuvat paitsi konkurssilakiin, myös konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksiin, joilla pyritään yhdenmukaistamaan konkurssimenettelyjä. Seuraavassa luvussa käsitelläänkin kyseisiä suosituksia ja niiden tosiasiallista vaikutusta konkurssimenettelyssä.

4.2 Konkurssiasian neuvottelukunnan suositukset

4.2.1 Suositusten asema oikeuslähteenä

KonkL 14:3.1:n ensimmäisen virkkeen mukaan pesähoitajan on hoidettava tehtävänsä huolellisesti ja hyvää pesähoitotapaa noudattaen. Hyvää pesähoitotapaa Suomessa kehittää ja valvoo konkurssiasiamies, jonka apuna toimii konkurssiasian neuvottelukunta. Neuvottelukunta antaa suosituksia, joilla on merkittävä asema hyvän pesähoitotavan kehittämisessä. Konkurssiasiamiehen virka ja konkurssiasiamiehen toimisto perustettiin 1990-luvun laman jälkimainingeissa vuonna 1995 lailla konkurssipesien hallinnon valvonnasta (109/1995). Konkurssiasian neuvottelukunnan antamien suositusten tehtävänä on määritellä pesähoitajan toimintaa siten, että hän täyttää konkurssilaissa säädetyn velvollisuuden noudattaa hyvää pesähoitotapaa.¹²⁰

Konkurssikäytännössä konkurssiasian neuvottelukunnan antamilla suosituksilla on huomattava merkitys. Suosituksilla ei ole oikeudellista sitovuutta, vaikka ne eivät ole myöskään täysin vailla juridista merkitystä oikeudellisessa päätöksenteossa. Konkurssiasian neuvottelukunnan antamien suositusten roolia onkin verrattu kansainväliseen oikeuteen, jossa erinäiset kansainväliset organisaatiot antavat suosituksia tilanteissa, joissa niillä ei ole toimivaltaa sitovien päätösten antamiseen. Tällöin oletus on, että tällaisten organisaatioiden antamilla suosituksilla on jäsenilleen sitovaa vastaava merkitys.¹²¹ Konkurssipesien pesähoitajien arjessa konkurssiasian neuvottelukunnan antamilla suosituksilla on hyvin vahva asema. On arvioitu, että suositukset ovat

---

¹¹⁹ *Smålen* 2014, s. 234.

¹²⁰ *Smålen* 2014, s. 207–208.

¹²¹ *Tolonen* 2003, s. 149–150, *Korkea-aho* 2005, s. 32.

merkittävin käytännön oikeuslähde, ja niitä noudatetaan samoin kuin lain taseisia säädöksiä.¹²²

Perinteisessä Aarnion oikeuslähdeopissa oikeuslähteet jaetaan vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin. Laki ja maan tapa ovat vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä, joihin pitää vedota ja joiden sivuuttamisesta seuraa tuomarille virkavastuu.¹²³ Kauppatapa mainitaan yleisesti esimerkkinä vahvasti velvoittavasta maan tavasta.¹²⁴ Maan tavan olemassaolon toteamista pidetään monesti haasteellisena, sillä se ei useastikaan ole kirjattuna mihinkään asiakirjaan virallisesti. Myös tavan yleisyys voidaan saattaa kyseenalaiseksi, jos sitä ei voida mitata millään konkreettisella mittarilla. Puolestaan tosiasiaa yleisesti noudatettu vakiintunut käytäntö, joka on omiaan herättämään muissa saman alan toimijoissa perusteltuja odotuksia, puhuu vahvasti velvoittavan oikeuslähteen aseman puolesta. Jotta maan tapa voisi nauttia vahvasti velvoittavan oikeuslähteen asemaa, tulee sen täyttää myös kohtuullisuuden vaatimus.¹²⁵

Konkurssiasiain neuvottelukunnan antamien suositusten ja sitä myöten hyvän pesänhoitotavan asemaa voi näitä perusteita vasten pitää hyvinkin vahvasti velvoittavana oikeuslähteenä maan tapana. Suositukset on selkeästi saatettu kirjalliseen muotoon ja ne ovat yleisesti saatavilla esimerkiksi konkurssiasiamiehen internet-sivuilta. Suositusten yleisyyteen viitattiin jo yllä olevassa kappaleessa, jossa todettiin pesänhoitajien noudattavan kyseisiä suosituksia samoin kuin lain taseisia säädöksiä. Suosituksissa otetaan kantaa muun muassa tarvittaviin määräaikoihin velkojia ja velallisen edustajia kuullessa sekä pesänhoitajan palkkion kohtuulliseen määrään. Näin kohtuusnäkökulmakin on otettu suosituksissa verrattain vahvasti esille, ja käytännön pesänhoitajan arjessa ne otetaan huomioon. Konkurssiasian neuvottelukunnan antamien suositusten vahvaa velvoittavuutta korostavat lisäksi KonkL 14:3 ja 14:4, joissa säädetään pesänhoitajan velvollisuudesta noudattaa hyvää pesänhoitotapaa ja konkurssipesän hallinnon valvonnasta.

Suosituksien roolin korostumisella on nähty sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia. Toisaalta suositukset luovat tiettyä koherenssia ja yhteismitallisuutta konkurssimenettelyihin, toisaalta suositukset saavat liiankin suuren painoarvon niiden suosituluonteeseensa nähden. Konkurssilain uudistamisen yhteydessä 2004 eräitä

---

¹²² *Havansi* 2005, s. 234, erityisesti alaviite 5.

¹²³ *Aarnio* 1989, s. 220–222.

¹²⁴ Ks. esim. *Tolonen* 2003, s. 24.

¹²⁵ *Tolonen* 2003, s. 24 ja 151–152.

suosituksia otettiin uuteen lakiin mukaan laintasoisina, minkä johdosta osa suosituksista on ikään kuin voimassa sekä laintasoisina että sitä heikommin velvoittavina eli suositusluontoisina. Eräiltä osin laissa ja suosituksissa toisaalta voi olla keskinäisiä ristiriitajakin. Esimerkiksi konkurssipesän kirjanpitoa ja tarkastusta koskevassa suosituksessa 10/2004, jota on tarkistettu 27.2.2009, pesähoitajalle annetaan tehtäväksi kehottaa velallista saattamaan kirjanpitoa konkurssihetken tasalle, kun taas hallituksen esityksen perusteluissa kyseinen tehtävä nähdään pesähoitajan tehtävänä.¹²⁶ Tämän voisi nähdä perusteena pitää konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksia nimensä mukaan *suosituksina*, jolloin niiden asema olisikin vahvasti velvoittavan oikeuslähteen sijaan heikosti velvoittava tai sallittu oikeuslähte. Tuomarin kannalta heikosti velvoittavan tai sallitun oikeuslähteen sivuuttamisen seuraus ei ole virkavirhevastuu, toisin kuin vahvasti velvoittavan oikeuslähteen sivuuttaminen. Sen sijaan todennäköisyys sille, että tuomio muuttuu ylemmissä oikeusasteissa, kasvaa.¹²⁷

Lisäksi on tärkeä huomata, ettei hyvä pesähoitotapa ole tyhjentävästi määritelty ainoastaan konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksissa, vaikka niillä onkin korostunut asema. Suositusten ulkopuoliselle *kodifioimattomalle hyvälle pesähoitotavalle* onkin vaikea löytää tilaa konkurssioikeuden alalla, niin vahva asema suosituksilla tosiasiallisesti käytännön pesähoitotoiminnassa on.¹²⁸ Näin konkurssiasian neuvottelukunnan suositusten asema korostuu etenkin niiden yleisen hyväksynnän kautta. Niin tuomarit kuin konkurssipesien pesähoitajat vetoavat suosituksiin, joten niiden sivuuttaminen johtaisi suurella todennäköisyydellä siihen, että tuomioistuinkäsittelyssä päädyttäisiin lopulta jossakin oikeusasteessa siihen ratkaisuun, joka olisi eniten sopusoinnussa konkurssiasian neuvottelukunnan suositusten kanssa. Tämä johtaa siihen, että konkurssivelallisen velkojien asema niin muiden velkojainsuojakeinojen kuin kuittauksenkin osalta saa tosiasiallisen sisältönsä pitkälti suositusten pohjalta. Seuraavassa alaluvussa käsitellään kuittauskysymysten huomioimista konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksissa.

---

¹²⁶ Korkea-aho 2005, s. 33–35.

¹²⁷ Aarnio 1989, s. 220–221.

¹²⁸ Korkea-aho 2005, s. 99.

4.2.2 Kuittaus neuvottelukunnan suosituksissa

Kuten edellisestä alaluvusta ilmenee, on konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksilla merkittävä vaikutus käytännön pesänhoitoon Suomessa. Tässä alaluvussa keskitytäänkin siihen, mitä kyseisissä suosituksissa todetaan kuittauksesta konkurssin yhteydessä. Konkurssiasian neuvottelukunta on antanut kaikkiaan 18 suositusta koko konkurssimenettelyn ajalta ja siihen liittyvistä toimista aina konkurssipesän haltuunotosta jako-osuuksien maksamiseen ja mahdolliseen pesänhoitajan velvollisuuteen tehdä rikosilmoitus. Näistä 18 suosituksesta kuudessa sivutaan enemmän tai vähemmän kuittausta. Seuraavassa käsitelenkin näitä suosituksia siltä osin kuin kuittaus konkurssissa tulee suosituksissa käsiteltäväksi.

KonkL 9:1:n mukaan konkurssipesän pesänhoitajan tulee laatia pesäluettelo. Pesäluetteloon tulee merkitä konkurssin alkaessa velallisella oleva omaisuus, velat ja vastuut. Pesäluetteloon merkitään myös omaisuus, jonka konkurssivelallinen saa konkurssin alettua tai ennen konkurssin päättymistä. Pesäluetteloa koskevassa konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksessa 02/2004 kuittaus mainitaan pankkisaamia koskevan ohjeistuksen yhteydessä. Suositus on, että pankkisaamiset merkitään pesäluetteloon konkurssiin asettamispäivän saldon mukaan riippumatta siitä, onko pankilla mahdollisesti oikeus kuittaukseen vai ei. Samassa yhteydessä muistutetaan maksuliikenteeseen käytettävän pankkitilin kuittausrajoituksesta, jota käsitelen lähemmin luvussa 5.2. Suosituksen mukaan on kuitenkin suositeltavaa ottaa pesäluetteloon esimerkiksi erilliseen sarakkeeseen huomio pankin mahdollisesta kuittausoikeudesta siten, että pesään kuuluvien varojen todellinen määrä voidaan vaivatta havaita. Pesänhoitajan tulee liittää pesäluetteloon arviolaskelma, jossa omaisuus on muutettu rahaksi ja konkurssipesän kustannukset huomioidaan laskelmassa. Arviolaskelmassa nimensä mukaisesti annetaan arvio velkojille tulevista jako-osuuksista. Jako-osuuksia arvioitaessa kuittauskysymykset tulee luonnollisesti ottaa huomioon.

Pesänhoitajan velvollisuudesta laatia velallisesta ja velallisen konkurssia edeltäneestä toiminnasta kirjallinen selvitys säädetään KonkL 9:2:ssa. Tätä selvitystä kutsutaan velallisselvitykseksi ja sen tarkemmasta sisällöstä säädetään edellä mainitussa pykälässä. Konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksen 03/2004, joka noudattelee laissa määrättyä sisältöä, mukaan velallisselvityksestä tulee ilmetä velallisen toiminnan olennaiset piirteet, konkurssin pääasialliset syyt sekä sellaiset merkitykselliset tapahtumat, jotka voivat vaikuttaa konkurssimenettelyn jatkumiseen ja velallisen toiminnan asianmukaisuuden

arviointiin. Kuittauskysymyksistä suosituksessa kehoitetaan pesänhoitajaa kiinnittämään huomiota etenkin velallisen ja sen lähipiirin välisiin liiketoimiin ja kuittauksiin. Konkurssin jatkumisen kannalta arvioinnissa on suosituksen mukaan otettava huomioon annetut pantit, saatavien epäkuranttius ja tiedossa olevat todennäköiset kuittaukset sekä muut asiaan vaikuttavat seikat. Suosituksen mukaan velallisselvitykseen on tärkeää merkitä käytettävissä olevat tiedot mahdollisista takaisinsaantiperusteista ja vastaajien taloudellisesta tilanteesta perimiskelpoisuuden arvioimiseksi.

Konkurssivalvontaa ja jakoluetteloa koskevassa konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksessa 06/2004 kuittaus nousee käsittelyyn lähinnä riitautuksen yhteydessä. Pesänhoitajan tulee mahdollisuuksien mukaan selvittää saatavaa koskeva erimielisyys saatavan valvoneen velkojan kanssa sopimalla. Mikäli sopiminen ei tuota tulosta, on mahdollista turvautua riitautukseen. Riitautusoikeus on niin pesänhoitajalla, velkojalla kuin itse konkurssivelallisellakin. Samoin kuin riitautus voi koskea valvottavan saatavan suuruutta, voi riitautus koskea myös panttisaatavaa tai kuittausoikeuttaan käyttävän velkojan saatavaa. Kuten konkurssin alkuvaiheessa pesäluetteloon merkitään mahdolliset kuittauskysymykset, otetaan ne huomioon myös jakoluettelossa. Valvotut tai muuten pesänhoitajan tietoisuuteen tulleet tiedot kuittaukseen käytettävistä saatavista tulee merkitä erikseen jakoluetteloon. Sikäli kuin velkoja haluaa käyttää saatavansa kuittaukseen velalliselle maksettavaa velkaansa vastaan, on velkojan kuittauksesta ilmoittaessaan esitettävä pesänhoitajalle saatavastaan samat tiedot kuin valvontakirjelmässä tulee saatavasta esittää konkurssivalvontaa tehtäessä.

Päätösvalta konkurssipesän hallintoa sekä konkurssipesään kuuluvan omaisuuden hoitoa, käyttöä ja rahaksimuuttoa koskevista asioista kuuluu velkojille, ellei päätösvallan ole erikseen säädetty kuuluvan pesänhoitajalle. Pesänhoitajan itsenäistä päätösvaltaa on käsitelty aiemmin kappaleessa 4.1, eikä sitä tarpeettoman toiston välttämiseksi ole tässä yhteydessä syytä käydä kovin yksityiskohtaisesti läpi. Kuittauskysymykset rinnastuvat konkurssipesän päätösvallan suhteen pitkälti juoksevaan hallintoon, joten päätösvalta tältä osin kuuluu pesänhoitajalle. Tämä todetaan myös konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksessa 07/2004, joka koskee velkojainkokouksen järjestämistä ja päätösvallan käyttöä.

Kuittausta sivutaan lisäksi vielä suosituksissa 10/2004 konkurssipesän kirjanpito ja tarkastus sekä 12/2004 jako-osuuksien maksaminen. Suosituksen 10/2004 mukaan konkurssipesän kirjanpito on tehtävä siten, että pesän realisaatiotilannetta kuvaava

tilityslaskelma on esitettävissä. Kyseisessä tilityslaskelmassa kuittauskysymykset tulee huomioida vähennyksinä käteisvaroista samoin kuin eritelty kulut ja maksetut jako-osuudet. Puolestaan eritelty realisaatiotuotot näkyvät samaisessa laskelmassa lisäyksenä. Jako-osuuksien maksamista koskevassa suosituksessa 12/2004 Jako-osuuksien maksaminen todetaan pesänhoitajan velvollisuus selvittää velkojan saatavan todellinen määrä ennen kuin jako-osuus maksetaan hänelle. Saatavan todelliseen määrään vaikuttavina seikkoina mainitaan kuittauksen ohella mahdolliset panttirealisaatiot sekä saatavien siirtymiset. Todellisen saatavan määrän selvittämiseksi pesänhoitaja voi pyytää velkojaa ilmoittamaan saatavansa tarkan määrän tai vaihtoehtoisesti lähettää velkojalle oman ehdotuksensa jako-osuuden maksamisesta.

Edellä käsitellyistä konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksista ilmenee, että kuittaus nousee esille verrattain moneen suositusten aihepiiriin liittyen. Kuittaus on siis havaittu myös neuvottelukunnan suosituksissa sellaiseksi aihepiiriksi, josta on syytä antaa ohjeistusta, jotta konkurssimenettelyt myös kuittauskysymysten osalta olisivat mahdollisimman yhtenevät. Kuitenkaan kuittauksista ei ole katsottu niin merkittäväksi tai itsenäiseksi aihealueeksi, että siitä annettaisiin oma suosituksensa, kuten vaikkapa työsuhteisiin tai takaisinsaantiin liittyvistä kysymyksistä on annettu. Merkittävää on huomata myös se, että takaisinsaantia koskevassa suosituksessa 09/2004 Takaisinsaannista konkurssissa ei mainita kuittauksia ollenkaan. Kuitenkin myös kuittauksen peräyttäminen nousee konkurssissa ajoittain esiin, joten pesänhoitajat ja muut tämän kysymyksen kanssa työskentelevät joutuvat tulemaan toimeen ilman konkurssiasian neuvottelukunnan suositusta tältä osin.

4.3 Kuittauskysymyksen huomioiminen konkurssivalvonnassa

Konkurssivalvontaa koskevat kuittaussäännökset tulivat pitkälti käsitellyksi edellisessä luvussa konkurssiasian neuvottelukunnan suositusten ja käytännön pesänselvitystoiminnan näkökulmasta. Tässä luvussa keskitytään oikeuskirjallisuudessa esitettyihin näkemyksiin ja pureudutaan konkreettista pesänselvityskäytäntöä syvemmälle oikeuskirjallisuudessa esitettyihin näkökohtiin.

Velallisselvityksen vähimmäisisältö määritellään KonkL 9:2:ssä. Konkurssia kokonaisvaltaisesti teoksessaan käsittelevä Koulu on kiinnittänyt huomiota siihen, että velallisselvityksessä ei lakia kirjaimellisesti tulkiten tarvitsisi ottaa kantaa mahdolliseen

takaisinsaantiin.¹²⁹ Oikeuskirjallisuudessa on tästä huolimatta pidetty yleisesti ottaen itsestään selvänä, että takaisinsaantimahdollisuuksien selvittäminen on ilman varsinaista säännöstäkin yksi velallisselvityksen keskeisimmistä tehtävistä.¹³⁰ Ruotsin oikeuden mukaan sikäläisessä pesänhoitajakertomuksessa, joka vastaa asiallisesti kotoista velallisselvitystämme, tulee nimenomaisesti mainita mahdollisista takaisinsaantiperusteista.¹³¹ Kuten konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksia ja kuittauksen huomioimista käsitelleissä luvuissa huomattiin, takaisinsaantiperusteet tulee suosituksen 3/2004 mukaan ottaa myös Suomessa huomioon velallisselvitystä laadittaessa. Velallisselvitykseen ja takaisinsaantikysymyksiin liittyen Könkkölä ja Linna nostavat nimenomaisesti kuittauksen yhdessä konkurssivelallisen ja sen läheisten välisten liiketoimien kanssa pesänhoitajan erikseen selvitettävien asioiden joukkoon.¹³²

Velkojan on oltava itse aktiivinen, jos hän haluaa käyttää kuittausoikeuttaan konkurssimenettelyn yhteydessä. Jotta velkoja saa suorituksen saatavalleen, on hänen valvottava saatavansa konkurssissa. KonkL 12:12:n mukaan kuittausta haluavan velkojan on esitettävä pesänhoitajalle vastaavat tiedot kuin valvontakirjelmässä vaaditaan. Valvontakirjelmässä velkojan pesänhoitajalle ilmoitettavista seikoista säädetään puolestaan KonkL 12:7:ssä. Mikäli velkojan oma saatava on suurempi kuin konkurssivelallisellevä oleva velka, velkojan on valvottava tämä ylimenevä osa saatavastaan, jos ja kun hän haluaa säilyttää oikeutensa jako-osuuteen konkurssipesästä varoja jaettaessa. Velkojan pesänhoitajalle esittämän selvityksen toimittamiselle ei ole asetettu mitään yksiselitteistä määräaikaa. Hallituksen esityksessä selvityksen luonnolliseksi esitysajaksi kuitenkin todetaan sama yhteys, jossa velkoja ilmoittaa kuittausoikeutensa käytöstä pesänhoitajalle. Viimeistään kuittausväite ja sitä koskevat perustelut on kuitenkin annettava saatavaa koskevassa oikeudenkäynnissä.¹³³

Valvontapäivän jälkeen esitetystä saatavan ilmoittamisesta on maksettava KonkL 12:12:n 1 momentin jälkimmäisen virkkeen mukaisesti jälkivalvontamaksu. Tämä koskee myös edellä esitettyä tilannetta, jossa kuittausväite ja sen selvitys esitetään vasta oikeudenkäynnissä.¹³⁴ Tässä suhteessa kuittausta kohdellaan samoin kuin muitakin konkurssipesälle kohdistettuja velkojien saatavailmoituksia. Kyseistä maksua ei

---

¹²⁹ *Koulu* 2009, s. 258.

¹³⁰ *Koulu* 2009, s. 258, *Könkkölä – Linna* 2013, s. 242, *Koulu – Lindfors* 2010, s. 74.

¹³¹ *Welamson* 1997, s. 120, ks. myös *Koulu* 2009, s. 258.

¹³² *Könkkölä – Linna* 2013, s. 242–244.

¹³³ *HE 26/2003 vp*, s. 121, *Kokko – Salminen* 2013, s. 47 ja 153.

¹³⁴ *HE 26/2003 vp*, s. 121.

kuitenkaan tarvitse suorittaa, jos ilmoittamatta jättämiselle on *hyväksyttävä syy*. Hyväksyttävänä syynä saatavan ilmoittamisen laiminlyöntiin ennen valvonnan takarajaa voidaan pitää esimerkiksi sitä, ettei velkoja jostain syystä olisi tietoinen velallisen konkurssista.¹³⁵

Valvontapäivän mentyä on konkurssipesän pesänhoitajan KonkL 12:14:n mukaan hyvän pesänhoitotavan edellyttämässä laajuudessa tarkastettava valvottujen saatavien aiheellisuus ja niiden mahdollinen etuoikeus. Jos pesänhoitaja havaitsee, että valvonnassa on lasku- tai kirjoitusvirhe taikka muu vastaava selvä virhe, pesänhoitaja voi oikaista valvonnan omasta aloitteestaan. Oikaisusta on ilmoitettava velkojalle, jollei se ole selvästi tarpeetonta. Hallituksen esityksessä valvonnan tarkastamisen ja etenkin siihen käytettävän, ja laskutettavan, työmäärän edellytetään olevan järkevässä suhteessa velkojalle tulevaan hyötyyn nähden. Erityisesti huomiota tulee kiinnittää saatavan suuruuteen ja laatuun sekä velkojan mahdolliseen läheisasemaan.¹³⁶ KonkL 12:14.3:n mukaisesti kuittaukseen käytettävään saatavaan liittyvät ilmoitukset on tarkastettava samojen kriteerien mukaisesti.

Pesänhoitajalle kuuluva tarkastusvelvollisuus johtuu hänen oikeudestaan ja velvollisuudestaan riitauttaa konkurssisaatavia. KonkL 13:1.1:n 3 kohdan mukaisesti pesänhoitajan tulee merkitä laatimaansa jakoluettelohdotukseen, miltä osin hänen näkemyksensä mukaan velkojan ilmoittamaa saatavaa tai sen etuoikeutta ei tulisi hyväksyä. Lisäksi on ilmoitettava perusteet, joihin riitautus perustuu. Könkkölä ja Linna pitäisivät menettelyä hyvän pesänhoitotavan vastaisena, jos pesänhoitaja merkitsisi ilman riitautusmerkintää pesäluettelohdotukseensa sellaisia saatavia, jotka ovat selvästi perusteettomia.¹³⁷ Kuten edelläkin pesänhoitajan itsenäistä päätösvaltaa koskeneessa luvussa esitettiin, pesänhoitajat tarkastavat ja tarvittaessa täydennyttävät konkurssivalvonnat käytännössä siinä määrin onnistuneesti, että valtaosa pesänhoitajien jakoluetteloista hyväksytään käräjäoikeuksissa sellaisenaan.¹³⁸

Aina valvottavat saatavat eivät välttämättä ole selviä ja riidattomia. Pesänhoitajan tarkastettua valvonnat ja pyydettyä tarvittavat lisäselvitykset, saatava voi silti osoittautua kiistanalaiseksi. Tällöin kyseeseen tulee riitautus. Saatavaa koskevan riitautuksen voi konkurssipesän pesänhoitajan lisäksi tehdä itse konkurssivelallinen tai joku velkojista.

---

¹³⁵ Kokko – Salminen 2013, s. 47.

¹³⁶ HE 26/2003 vp, s. 122.

¹³⁷ Könkkölä – Linna 2013, s. 433.

¹³⁸ Smålen 2014, s. 233.

Oikeudesta riitautukseen säädetään KonkL 13:4:ssä. Mahdolliset riitautukset tulee yksilöidä ja perustella. Riitautusperuste voi olla esimerkiksi se, onko kyseessä ylipäänsä konkurssisaatava. Saatavan oleminen konkurssisaatava on nimittäin valvontakelpoisuuden edellytys. Myös saatavan määrä, peruste tai se, ettei saatava ole enää voimassa mahdollisesti vanhentumisen, kuittauksen tai maksun vuoksi on peruste riitauttaa saatava.¹³⁹

Valvonnan riitauttaminen on myös mahdollista TakSL 23.2 §:n mukaan takaisinsaantiperusteella. Tähän riitautustapaan voi nojautua vain velkoja tai pesänhoitaja. Konkurssivelallisella tätä oikeutta ei ole. Takaisinsaantia vaaditaan tällöin joko nostamalla erilliskanne tai riitauttamalla velkojan valvonta. Kyseessä on *defensiivinen* eli *puolustava väite* konkurssisaatavaa vastaan.¹⁴⁰ Konkurssisaatavan riitauttaminen takaisinsaantiperusteella voi kohdistua niin ikään saatavan perusteeseen, määrään tai etuoikeuteen. Takaisinsaantiriitautuksen ydinaluetta on kuitenkin saatavan perusteeseen kohdistuva riitautus, joskin kestovelkasuhteissa tai muissa pitkäkestoisissa sopimussuhteissa saatavan peruste voi olla täysin riidatonkin. Tällöin riitautus koskee yleensä kriittisenä aikana tehtyä suoritusta.¹⁴¹

Konkurssisaataviin sovelletaan niin sanottua *hyväksymisolettamaa*. KonkL 13:9:n mukaan konkurssissa valvottu tai pesänhoitajan oma-aloitteisesti jakoluetteloehdotukseen ottama saatava katsotaan hyväksytyksi, jos sitä ei ole määrääjassa riitautettu, tai sitä vastaan esitetystä riitautuksesta on sittemmin luovuttu. Näin ollen saatavan riitautus edellyttää pesänhoitajan, jonkun velkojista tai itse konkurssivelallisen aktiivisuutta. Tuomioistuimien ei viran puolesta saa hylätä saatavan valvontaa ilman jonkin edellä mainitun tahon riitautusta.¹⁴²

Velkojan oikeus toisen velkojan saatavan riitautukseen konkurssivalvonnassa poikkeaa tavallisesta riita-asian kantaja–vastaaja -asetelmasta. Velkojahan ei sinällään ole osallinen konkurssivelallisen ja toisen velkojan välisessä velkasuhteessa. Intressi riitautukseen tulee velkojan ja toisen velkojan keskinäisestä asemasta konkurssivelallisen varoja jaettaessa. Könkkölä ja Linna muistuttavat konkurssin olevan nollasummapeliä, jossa toisen velkojan saatavan poistuminen tai pienentyminen nostaa välittömästi

---

¹³⁹ Könkkölä – Linna 2013, s. 444.

¹⁴⁰ Hupli 2006, s. 143, Könkkölä – Linna 2013, s. 444.

¹⁴¹ Hupli 2006, s. 147.

¹⁴² Koulu – Lindfors 2010, s. 89.

riittävän velkojan omaa jako-osuutta.¹⁴³ Samaiseen velkojen väliseen ”taisteluun” jako-osuuksista myös kuittauksen tehokkuus konkurssissa eräänlaisena vakuuskeinona perustuu. Kuten moneen kertaan tutkielmassani on todettu, kuittauksella saatavalleen saa täyden suorituksen siltä osin kuin vastakkaiset saatavat riittävät kattamaan toisensa. Mikäli kuittausvaatimusta ei hyväksytä, joutuu kuittausta hamunnut velkoja tyytymään jako-osaansa, joka on tavallisesti merkittävästi pienempi kuin täysi suoritus.

4.4 Konkurssipesän omat velat ja saatavat

4.4.1 Massavelan käsite

Konkurssipesän omat velat, eli niin sanotut massavelat, ovat velkaa, jonka konkurssipesä on pesänselvittämistarkoituksessa ottanut. Kyse ei siis ole konkurssivelallisen ottamasta velasta, eikä velallisena näin ollen ole konkurssivelallinen vaan konkurssipesä. Massavelan velkoja ei ole velkojan asemassa konkurssissa, vaan kyseinen velkasuhde on konkurssimenettelyn ulkopuolella. Tällainen velka myös maksetaan konkurssipesän varojen päältä, joten sen suoritus on huomattavasti turvatumpi kuin itse konkurssisaamisen suoritus.¹⁴⁴ Vastaavasti konkurssiasian kestäessä voi tulla eteen tilanteita, joissa konkurssipesälle syntyy saatavia. Näitä saatavia kutsutaan massasaamisiksi. Tyypillisesti tällainen saamistilanne syntyy, jos konkurssipesä jatkaa konkurssivelallisen harjoittamaa liiketoimintaa.¹⁴⁵

Massavelkojen kuittaukseen ei sovelleta konkurssikuittausta koskevia sääntöjä. Tämä on ollut yleinen lähtökohta jo konkurssilakia edeltäneen konkurssisäännön aikana. Näin ollen konkurssikuittausta koskevat lievennykset sen paremmin kuin tiukennuksetkaan eivät koske massavelkojen kuittausta. Massavelkojen kuittaukseen sovelletaan kuittauksen yleisiä oikeussääntöjä.¹⁴⁶

Myös konkurssipesän oma konkurssi on mahdollinen. Tällöin niin sanotussa massakonkurssissa sovelletaan luonnollisesti konkurssikuittausta koskevia sääntöjä.¹⁴⁷ Tällöin on tärkeä muistaa, että alkuperäisen konkurssivelallisen ja sittemmin konkurssipesän konkurssit ovat erilliset konkurssit. Ensin mainitussa konkurssivelallinen

---

¹⁴³ *Könkkölä – Linna* 2013, s. 444.

¹⁴⁴ *Koulu* 2009, s. 347–348.

¹⁴⁵ *Halila* 1961, s. 372.

¹⁴⁶ *Halila* 1961, s. 372–373.

¹⁴⁷ *Koulu* 2009, s. 348, *Halila* 1961, s. 374.

on alkuperäinen konkurssivelallinen, jälkimmäisenä mainitussa konkurssissa, eli massakonkurssissa, konkurssivelallisena on puolestaan alkuperäisen konkurssivelallisen konkurssipesä.

Tutkielmassa käsiteltävän konkurssikuittauksen kannalta jako konkurssipesän velkoihin ja konkurssivelallisen velkoihin on syytä pitää kirkkaana mielessä. Kuten aiemmin tässä tutkielmassa on esitetty, vastakkaisuus on kuittauksen keskeinen edellytys. Kuittauksen vastakkaisuutta pohdittaessa konkurssivelallista ja konkurssipesää ei saa rinnastaa keskenään. Vastakkaisuutta on käsitelty aiemmin kattavasti luvuissa 2.4.3 ja 3.2.3.

4.4.2 Korvaus saatavan luovuttamisesta

KonkL 6:4:n mukaan konkurssipesän saatavan luovuttaminen siten, että velkoja menettää tämän johdosta kuittausoikeuden, johtaa konkurssipesän korvausvelvollisuuteen velkojaa kohtaan. Konkurssipesällä on konkurssivelallisen varallisuuden kohdistuva määräämisvalta konkurssin alettua. Tämän määräämisvallan nojalla konkurssipesällä on myös oikeus luovuttaa konkurssivelallisen saamisoikeuksia edelleen. Tällainen saatavan siirto voi johtaa siihen, että konkurssivelkoja menettää mahdollisuuden kuittaukseen vastakkaisten saatavien osalta. Lain esitöissä on mainittu, ettei jo KS 33 a §:n 2 momentissa olleeseen vastaavaan säännökseen ollut tarkoitus tehdä muutoksia konkurssilain säätämisen myötä. Näin konkurssipesän korvausvelvollisuus mahdollisen saatavan siirron aiheuttamasta konkurssivelkojan kuittausoikeuden menetyksestä ja sen johdosta aiheutuneesta taloudellisesta vahingosta säilyi ennallaan.¹⁴⁸

Velkoja voi säilyttää kuittausoikeuden, mikäli siirronsaajalla on myös vastakkainen saatava velkojalta. Tällöin VKL 28 §:n mukaan kuittaus on mahdollinen heidän välisessään suhteessa. Velkojalle aiheutuu saatavan siirrosta kuitenkin vahinkoa, sillä konkurssivelalliselta olleen kuittausoikeuden menetyksen johdosta hän ei saa konkurssivelalliselta täyttä suoritusta saatavalleen, vaan hänen on tyytyminen jako-osuuteen. Näin todellinen vahinko, jonka velkoja tässä tapauksessa kärsii, on menetetyt kuittausedun ja jako-osuuden välinen erotus. Tästä vahingosta konkurssipesä on vastuussa.¹⁴⁹

---

¹⁴⁸ HE 26/2003 vp, s. 82.

¹⁴⁹ Koulut 2009, s. 343.

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 1998:102 on kyse tilanteesta, jossa konkurssipesän toiminta ei ole sen huolehtimisvelvoitteen mukainen. Näin velkoja menetti tapauksessa mahdollisuuden kuittaukseen. Alla lyhyt kuvaus tapauksesta:

KKO 1998:102 Urakoitsija oli siirtänyt sen ja rakennuttaja A:n väliseen urakkasopimukseen perustuvia urakkasaatavia B:lle ja ilmoittanut siirrosta A:lle. A oli sen jälkeen purkanut urakkasopimuksen ja sille oli urakan loppuunsaattamisesta syntynyt saatava, joka oli vahvistettu urakoitsijan konkurssissa. B:n velkoessa sille siirrettyjä urakkasaatavia A:lta tämä vaati saada käyttää urakoitsijan konkurssipesästä olevaa saatavaansa kuittaukseen.

Kun A:n ja B:n saatavat perustuivat sopijapuolia molemminpuolisesti velvoittavaan urakkasopimukseen, kuittausvaatimus hyväksyttiin, vaikka A:n saatava oli syntynyt sen jälkeen, kun A oli saanut tietää urakkasaatavien siirrosta B:lle.

Koulu mainitsee yllä olevan KKO:n ratkaisun esimerkkinä saatavan luovuttamisen kiellon rikkomisesta. Tästä seuraa näin ollen massavelkainen korvausvastuu velkojalle aiheutuneesta vahingosta KonkL 6:4:n nojalla.¹⁵⁰ Huomionarvoista on, että KonkL 6:4:n luovutuskiellon vastainen saatavan luovutus ei itsessään peräydy, vaan mainittu luovutus pysyy voimassa. Konkurssipesälle syntyy tällöin kyseisen pykälän mukaan massavelkainen korvausvastuu velkojalle kuittausmahdollisuuden menettämisestä aiheutuneesta vahingosta. Korvausvastuu on riippumaton siitä, tiesikö konkurssipesä velkojan mahdollisuudesta hyödyntää kuittausta. Toisin sanoen konkurssipesän vastuu on ankaraa vastuuta.¹⁵¹

KonkL 6:4 ei siis varsinaisesti ole kuittauskielto, mutta etenkin velkojan kannalta sen vaikutus lopputulokseen, eli saatavalle kertyvään suoritukseen, on kutakuinkin samanlainen. Peräytymisen sijaan seurauksena on konkurssipesän ankara korvausvastuu menetetyistä kuittausedusta. Näin velkojan taloudellinen asema ei tämän pykälän ansiosta pääse heikkenemään, jos konkurssipesä tahallisesti tai tahattomasti menettelee siten, että konkurssivelkoja menettää vahvan vakuuden kaltaisen aseman kuittausmahdollisuuden menettämisen myötä. Sen sijaan kustannuksia syntyy konkurssipesälle, mikä vaikuttaa alentavasti konkurssimenettelyn päätteeksi kullekin velkojalle maksettaviin jako-osuuksiin.

---

¹⁵⁰ *Koulu* 2009, s. 343.

¹⁵¹ *Koulu* 2009, s. 342–343.

5 Luottolaitoksen kuittausoikeus

5.1 Luottolaitoksen erityisasema

Konkurssilakiin otettiin luottolaitoksien kuittausoikeutta koskeva erityissäännös, joka rajoittaa kuittausoikeutta maksuliikenteeseen käytettävän pankkitilin osalta. KonkL 6:5:ssä säädetään, että luottolaitos ei saa kuitata saatavaansa varoilla, jotka velallisella on konkurssin alkaessa luottolaitoksessa olevalla tilillään tai jotka tuolloin ovat luottolaitoksessa siirrettävinä velallisen tilille, jos kyseistä tiliä voidaan tiliehtojen mukaan käyttää maksuliikenteen hoitamiseen.

Nykyaikaisessa taloudellisessa ympäristössä pankeilla ja muilla luottolaitoksilla on korostunut asema. Myös yhteiskunnan kannalta pankkien vakaus on merkittävä asia, kuten olemme finanssikriisin yhteydessä saaneet havaita. Pankkeja koskevassa lainsäädännössäkin on siten tasapainoteltava pankkien riskinhallinnan ja asiakasta suojaavan sääntelyn välillä. Pankkijärjestelmän vakauden nimissä pankkien riskinhallintaa on perinteisesti painotettu yksittäisen asiakkaan suojaa enemmän.¹⁵² Konkurssilakiin otetun luottolaitosten kuittausoikeutta rajoittavan erityissäännöksen tavoitteena on parantaa velkojien yhdenvertaista asemaa konkurssissa suhteessa konkurssivelalliseen. Rajoittamattoman kuittausoikeuden katsottiin lain valmistelussa suosivan liikaa pankkeja ja muita luottolaitoksia muiden velkojien kustannuksella.¹⁵³

Luottolaitoksella tarkoitetaan hallituksen esityksen mukaan luottolaitostoiminnasta annetun lain (1607/1993) 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettuja luottolaitoksia.¹⁵⁴ Näitä ovat talletuspankit, luottoyhteisöt ja maksuliikeyhteisöt, jotka ovat saaneet toimiluvan luottolaitostoiminnan harjoittamiseen. Käytännössä kaikki yleisölle maksuliikenteeseen tarkoitettuja pankkitilejä tarjoavat tahot kuulunevat siten kuittauskiellon piiriin.¹⁵⁵ Sittenmin lakia luottolaitostoiminnasta on uudistettu pariinkin otteeseen ja nykyisen lain luottolaitostoiminnasta (610/2014) määritelmä luottolaitokselle löytyy lain 1 luvun 7 §:stä. Siihen on lisätty ulkomaisia luottolaitoksia koskevat määritelmät niin ETA-alueelta kuin sen ulkopuolelta tuleville luottolaitoksille. Kuitenkaan uusitulla lailla ei ole ollut

---

¹⁵² Wuolijoki 2014, s. 875.

¹⁵³ HE 26/2003 vp, s. 27 ja 82.

¹⁵⁴ HE 26/2003 vp, s. 82.

¹⁵⁵ Tuomisto 2005, s. 860.

tarkoitus asiallisesti muuttaa aiemman lain määritelmää kotimaisesta luottolaitoksesta, vaan ainoastaan lisätä listaukseen ulkomaalaislähtöiset luottolaitostoimijat.¹⁵⁶

Pankin tai muun luottolaitoksen asema suhteessa konkurssivelalliseen eroaa monesta muusta velkojasta. Talletussuhteesta nimittäin johtuu, että pankki on velallinen ja tallettaja, eli konkurssivelallinen, on tässä suhteessa velkoja.¹⁵⁷ Kuitenkin luottolaitoksella on useasti vastasaamisia konkurssivelalliselta, mistä johtuu, että kuittauskysymys pankkitilillä oleviin varoihin nousee esiin konkurssissa.

Maksuliikenne hoidetaan nykyään merkittävimmitä osin luottolaitoksissa olevien pankkitilien kautta, mistä johtuu, että maksunvälitykseen tarkoitettu pankkitili on käytännössä asiallisesti samassa asemassa kuin kassa, ja kyseisellä maksunvälitykseen tarkoitettulla tilillä kulloinkin olevat varat rinnastuvat asiallisesti kassavaroihin. Hallituksen esityksessä todetaan, että luottolaitoksia koskevalla kuittausrajoituksella suojataan tavanomaisessa toiminnassa tarvittavia käyttövaroja. Toiminta nykyajan taloudellisessa ympäristössä edellyttää pankkitilin olemassaoloa, joten niin yksityishenkilöt kuin elinkeinotoimintaa harjoittavat yhteisöt ovat käytännössä pakotettuja tekemään sopimuksen maksuliikenteen hoitamiseen tarkoitettua pankkitilistä jonkin luottolaitoksen kanssa.¹⁵⁸

Vastaavasti välttämättömyyshyödykettä markkinoille tarjoavalla taholla on sopimuspakon nojalla rajoittunut oikeus valita sopimuskumppaninsa täysin vapaasti, tai muuten sen voidaan katsoa käyttäneen oikeuksiaan väärin ja aiheuttaneen haittaa vastapuolen perusoikeuksien toteutumiseksi. Ainakin yksityishenkilöillä katsotaan olevan jo perusoikeuksien nojalla oikeus perustarpeiden turvaamiseen myös pankki- ja maksuliikenteenhoitopalvelujen osalta.¹⁵⁹ Luottolaitostoinnasta annetun lain 15:6:ssä säädetään luonnollisen henkilön oikeudesta peruspankkipalveluihin. Tätä oikeutta voidaan rajoittaa vain painavien perusteiden nojalla. Sikäli kun toimivat markkinat nähdään Pöyhösen hahmotteleman *uuden varallisuus-oikeuden* mukaisesti osaksi perusoikeusjärjestelmää, myös markkinoilla toimivien yritysten oikeus välttämättömiin pankki- ja maksuliikennepalveluihin lienee turvattava. Pöyhösen keskeinen ajatus perusoikeuksista varallisuus-oikeuden kannalta on perusoikeusjärjestelmän näkeminen toimintamahdollisuuksien luojana, ylläpitäjänä ja turvaajana perinteisten vapaus- ja TSS-

---

¹⁵⁶ HE 21/2006 vp, s. 22, HE 39/2014 vp, s. 48.

¹⁵⁷ Ks. esim. Wuolijoki 2006, s. 465.

¹⁵⁸ HE 26/2003 vp, s. 82.

¹⁵⁹ Pöyhönen 2003, s. 107–108.

oikeuksien rinnalla myös kollektiivisten oikeuksien osalta. Tässä yhteydessä kyse on toimivien markkinoiden näkemisestä tavoittelemisen arvoisena kollektiivisena hyvänä.¹⁶⁰

Myöskään luotonanto ei ole kytköksissä maksunvälitykseen tarkoitetulla pankkitilillä oleviin varoihin, vaan tarvittavat vakuudet luotonantoon tulevat käytännössä käyttelytilien ulkopuolelta.¹⁶¹ Näin ollen kuittausoikeuden rajoittaminen tältä osin ei vaikuta käytännössä luotonantoon, eikä maksunvälitykseen liittyvästä yksinoikeudesta johtuva muista velkojista poikkeava asema ole peruste laajempaan kuittausoikeuteen konkurssitilanteissa. Lisäksi hallituksen esityksessä todetaan, ettei kuittausoikeuden rajoitus ole niin merkittävä heikennys luottolaitoksille kuin ensiksi voisi vaikuttaa, sillä maksukyvyttömällä velallisella ei ole pankkitileillään käytännössä juurikaan varoja.¹⁶² Tuomisto huomauttaa aiheellisesti, että konkurssivelallisen pankkitileillä olevien varojen vähäisyys voi johtua pankin ennen konkurssin alkua tekemistä kuittauksista.¹⁶³

Kuitenkin pankit ja muut luottolaitokset ovat ainoa velkojaryhmä, jonka kuittausoikeutta rajoitettiin aiemmasta oikeustilasta näin merkittävästi konkurssilain myötä. Pankkien tulee ottaa kuittausrajoitus huomioon omassa riskienhallinnassaan arvioidessaan mahdollisia luottoriskejä, joita konkurssivelallisesta johtuen tämän konkurssissa aiheutuu.¹⁶⁴ Lain esitöiden perusteella kuittausrajoituksen perusta ei kuitenkaan vaikuttaisi olevan niinkään yksittäisen asiakkaan suojaaminen pankkia vastaan, vaan pikemminkin tarkoitus turvata kyseisen asiakkaan konkurssissa sen kaikkien velkojien yhtäläinen asema jäljelle jääneitä varoja jaettaessa.

Tuomisto huomauttaa, että KonkL 6:5:n tuoma kuittauskielto johtaa luottolaitosten kannalta kohonneeseen kuittauksen peräyttämisen riskiin tilanteissa, joissa kuittaus on suoritettu ennen konkurssin alkua. Säädetty kuittauskielto johtaa automaattisesti siihen, että TakSL 13 §:n konkurssikuittausta koskeva edellytys täyttyy, ja ennen konkurssin alkua tapahtunut pankin suorittama kuittaus olisi peräytettävissä. Näin luottolaitoksen kuittausoikeutta rajoittavan KonkL 6:5:n käytännön merkitys voikin Tuomiston mukaan olla konkurssin aikaisten kuittausten estämisen sijaan se, että ennen konkurssia tehtyjä kuittauksia päästään peräyttämään tähän kuittauskieltoon vedoten.¹⁶⁵

---

¹⁶⁰ Pöyhönen 2003, s. 82–84.

¹⁶¹ HE 26/2003 vp, s. 82.

¹⁶² HE 26/2003 vp, s. 82.

¹⁶³ Tuomisto 2005, s. 863.

¹⁶⁴ Wuolijoki 2014, s. 873.

¹⁶⁵ Tuomisto 2005, s. 863.

Suomen tiukka kuittauskielto luottolaitoksille on omaleimainen piirre Pohjoismaiden joukossa. Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa vastaavia kuittausrajoituksia tai suoranaisia kuittauskieltoja luottolaitoksille ei ole. Niiden oikeuskäytännössä luottolaitoksille on lähtökohtaisesti annettu oikeus kuitata konkurssin aikana konkurssivelallisen pankkitileillä olevia varoja myös siltä osin kuin niitä käytetään maksuliikenteen hoitamiseen.¹⁶⁶ Muissa Pohjoismaissa kuittausoikeutta pankkien osalta pidetään ongelmallisena paremminkin nimenomaan konkurssin ulkopuolella velallisen maksuliikenteelle aiheutuvien kenties yllättävienkin häiriöiden vuoksi.¹⁶⁷

Kuittauskiellon säätäminen luottolaitoksille, erityisesti pankeille, on kuitenkin kiistatta aiheuttanut oikeudellista epävarmuutta uuden tulkintakysymyksen suhteen pohdittaessa kuittauskiellon laajuutta.¹⁶⁸ Seuraavassa alaluvussa käsitellenkin maksuliikenteeseen käytettävän pankkitilin käsitettä, sillä sen sisältö oikeudellisessa mielessä ei välttämättä ole aivan yhtä selvä kuin voisi ensisilmäyksellä vaikuttaa. Kuitenkin pankin kuittausoikeuden kannalta ratkaisevaa on juuri se, onko jokin pankkitili maksuliikenteeseen käytettävä pankkitili vai ei.

5.2 Maksuliikenteeseen käytettävä pankkitili

Kuten edellä todettiin, konkurssilakiin otettiin luottolaitoksien kuittausoikeutta koskeva erityissäännös KonkL 6:5, joka rajoittaa kuittausoikeutta maksuliikenteeseen käytettävän pankkitilin osalta. Siksi onkin tärkeää niin konkurssivelallisen kuin luottolaitoksen kannalta tietää, mitä tällaisella maksuliikenteeseen käytettävällä pankkitilillä tarkoitetaan.

Lain esitöissä kuittauskiellon piiriin luetaan pankkitilit, joilta tiliehtojen mukaan voidaan hoitaa maksuliikennettä. Ylivoimaisesti suurin osa konkurssivelallisten tileistä on tällaisia tilejä, joilta maksuliikennettä hoidetaan.¹⁶⁹ Sen sijaan sille, onko tiliä käytetty tosiasiallisesti maksuliikenteen hoitamiseen, ei anneta sittemmin voimaan tulleen lain perusteluissa merkitystä. Hallituksen esityksessä todetaan oikeusvarmuuden edellyttävän, että kuittauskiellon peruste on ulkoisesti havaittavissa, ja sen tulee olla

---

¹⁶⁶ *Lindskog* 2014, s. 388–391.

¹⁶⁷ *Tuomisto* 2005, s. 860.

¹⁶⁸ *Wuolijoki* 2014, s. 873.

¹⁶⁹ *Wuolijoki – Hemmo* 2013, s. 617, *Tuomisto* 2005, s. 860.

tarpeeksi yksiselitteinen. Tiliehtojen katsotaan täyttävän nämä vaatimukset.¹⁷⁰ Rajanveto tiliehtoihin on herättänyt kritiikkiä. Käytännössä sijoitustilien ehdoissa ei välttämättä edes oteta kantaa niiden käyttöön maksuliikenteen hoitamiseen.¹⁷¹ Maksuliikennettä ja sen hoitamista ei ole kuitenkaan määritelty itse laissa eikä sen esitöissäkään. Myöskään vakiintuneesta pankkialan kielenkäytöstä tällaista merkitystä ei löydy. Tarkempi selvitys on jäänyt oikeuskirjallisuuden varaan. Tuomisto tiivistää maksuliikenteen sen arkikielen merkitykseen, jossa tilinhaltija suorittaa pankkitililtään maksuja pankin toimiessa välittäjänä.¹⁷²

Maksunvälitykseen tarkoitettuna pankkitilinä on pidettävä myös pankkitiliä, joka on tarkoitettu asiakasvarojen lyhytaikaiseen säilyttämiseen ennen varojen tilittämistä edelleen. Tällaisia asiakasvaratilejä on käytössä etenkin asianajotoimistoilla, arvopaperivälittäjillä, perintäyhtiöillä ja muilla vastaavilla tahoilla, jotka ovat tekemisissä asiakkaidensa varojen kanssa, ja joiden velvollisuuksiin kuuluu pitää omat ja asiakkaansa varat erillään. Asiakasvaratilit ovat siten myös kuittausrajoituksen piirissä.¹⁷³

Jos maksuliikenteelle ei löydy selkeää määritelmää, ei sitä löydy sijoitustilillekään oikeudellisesta tai pankkialan vakiintuneesta sanastosta.¹⁷⁴ Pankkitili, jolta maksuliikennettä ei hoideta, ei ole kuittausrajoituksen piirissä. Konkurssilakia koskevassa hallituksen esityksessä sijoitustili mainitaan esimerkkinä tilistä, jolta kuittaus myös konkurssissa olisi mahdollinen.¹⁷⁵ Kuitenkin, jos maksuliikennettä tosiasiallisesti hoidetaan tällaiselta tililtä tiliehdoista huolimatta, saattaa tili kuulua kuittausrajoituksen piiriin. Tällöin edellytetään olosuhteista olevan pääteltävissä, että konkurssia ennalta silmällä pitäen on laadittu maksuliikenteen hoitamisen salliva sopimus tiliehdoista poiketen. Lisäksi on huomattava, että tilisopimukseen konkurssin varalta otetut sopimusehdot eivät sido konkurssipesää.¹⁷⁶ Sijoitustilille ominaisena tunnusmerkkinä voitaneen kuitenkin pitää tilin määräaikaaisuutta tai rajoitusta kyseiseltä tililtä tehtäville varojen nostoille. Tällaiset tunnusmerkit ovat omiaan vahvistamaan käsitystä tilin luonteesta sellaisena tilinä, jolta maksuliikennettä ei hoideta.¹⁷⁷

---

¹⁷⁰ HE 26/2003 vp, s. 82–83.

¹⁷¹ Wuolijoki – Hemmo 2013, s. 618.

¹⁷² Tuomisto 2005, s. 860.

¹⁷³ Wuolijoki – Hemmo 2013, s. 616.

¹⁷⁴ Wuolijoki – Hemmo 2013, s. 617–618.

¹⁷⁵ HE 26/2003 vp, s. 83.

¹⁷⁶ HE 26/2003 vp, s. 83.

¹⁷⁷ Wuolijoki – Hemmo 2013, s. 618.

Maksuvaikeuksissa olevien tilinhaltijoiden kanssa voidaan sopia erityisistä yksilöllisistä ehdoista, jotka rajoittavat vapaata tilin käyttöä maksuliikenteen hoitamiseen sellaiseltakin tililtä, jota pääasiallisesti käytetään maksuliikenteen hoitamiseen. Epäselvänä pidetään sitä, otetaanko tällaiset yksilölliset ja juuri maksuvaikeuksista johtuvat ehdot huomioon kuittausoikeutta arvioitaessa, vai keskitytäänkö vain tilityyppeihin ja niille ominaisiin vakioehtoihin. Tällöin muualla kuin tiliehdoissa sovitut maksuliikennerajoitukset eivät tulisi kuittausoikeuden kannalta arvioitaviksi.¹⁷⁸ Tuomisto pitää lähtökohtana tiliehtoja, eikä antaisi merkitystä maksuvaikeuksista johtuville muutoksille tilin vapaassa käytössä. Tilinpitäjän asettamille rajoituksille maksuliikenteen hoitoon ei tule antaa sellaista merkitystä, että kyse ei olisi enää kuittausrajoituksen piiriin kuuluvasta maksuliikenteen hoitoon tarkoitettusta tilistä.¹⁷⁹ Wuolijoki ja Hemmo kyseenalaistavat lainsäätäjän tarkoituksen ja Tuomiston näkemyksen näin suorapiirteisestä tulkinnasta. He nostavat esille puskuritilin¹⁸⁰ käytön. Heidän mielestään tällainen puskuritili voisi olla kuittauskelpoinen jopa ilman erillistä panttausta, mutta epäilevät, ettei heidän näkemystään välttämättä jaeta kovinkaan laajalti.¹⁸¹

Vaikuttaakin siltä, ettei lainsäätäjä ole ollut täysin tietoinen tai ainakaan ottanut riittävästi huomioon erilaisten pankkitilien valikoimaa ja niiden tiliehtojen tosiasiallista sisältöä. Jako puhtaasti maksuliikenteen hoitoon käytettävään käyttelytiliin ja sijoitustiliin vaikuttaa varsin mustavalkoiselta tämän päivän pankkimaailmassa. Tämä näkökulma on tuotu yllä esitetysti esille myös oikeuskirjallisuudessa erityisesti Wuolijoen ja Hemmon pankkitoimintaa käsittelevässä yleisesityksessä. Yrityksillä on monesti hyvinkin monia pankkitilejä, joista osa on selkeästi maksuliikenteen hoitoon tarkoitettuja tilejä ja osa puhtaasti sijoitustilejä. Näiden välimaastoon jää kuitenkin esimerkiksi yllä käsitellyn kaltaiset puskuritilit. Tällaisten puskuritilien asemaa ei voitane ratkaista ilman yksityiskohtaista tarkastelua juuri kyseisen tilin luonteesta. Tilin tosiasiallinen luonne ei puolestaan selviä pelkästään tiliehtoja tarkastelemalla. Toisaalta mahdollisimman selkeä ja esimerkiksi suoraan yleisistä tiliehdoista selviävä tilin luonne olisi kuittausrajoitusten kannalta suotava vaihtoehto niin konkurssipesän pesänhoitajalle kuin kuittausta hamuavalle luottolaitosvelkojalle.

---

¹⁷⁸ Ks. *Wuolijoki – Hemmo* 2003, s. 618. *Wuolijoki ja Hemmo* pohtivat *HE 26/2003 vp*, s. 82 esitettyä ilmaisua ”kiellon alaisten tilien piiri voidaan osoittaa jo tilisopimuksen ehdolla”.

¹⁷⁹ *Tuomisto* 2005, s. 860.

¹⁸⁰ Puskuritilillä *Wuolijoki ja Hemmo* tarkoittavat tiliä, jolla olevat varat sinänsä olisivat tarkoitettu maksuliikenteen hoitoon, mutta joiden käyttöä pankki rajoittaisi. Varsinainen maksuliikenteeseen tarkoitettu tili olisi erikseen ja varojen siirtoon puskuritililtä maksuliikenteen hoitotilille tarvittaisiin pankin erillinen suostumus. Ks. *Wuolijoki – Hemmo* 2013, s. 618.

¹⁸¹ *Wuolijoki – Hemmo* 2013, s. 618.

5.3 Pankkitilin panttaus

Kuten edellä todettiin, pankkitilissä on kyse pankin ja tallettajan välisestä velkasuhteesta, jossa tallettaja on velkoja ja pankki velallinen. Pankkitili ja sinne talletetut varat ilmentävät tätä suhdetta. Luottolaitosta koskeva KonkL 6:5:n erityinen kuittauskielto ei estä luottolaitosta ottamasta saatavaansa velallisen tilillä olevista varoista, jos kyseinen tili on pantattu luottolaitokselle. Edellytyksenä suorituksen ottamiselle pantatulta tililtä, eli luottolaitoksen kuittaamiselle, on se, että panttauksen yleiset edellytykset täyttyvät. Lisäksi tiliä on täytynyt tosiasiaassa käyttää panttausehdon mukaisesti.¹⁸² Sen sijaan, jos olosuhteista on pääteltävissä, että panttaus ei ole pätevä tai jos panttausta koskeva ehto on otettu tilisopimukseen luottolaitoksen kuittauskiellon kiertämiseksi, panttausta koskevaa sopimusehtoa voidaan pitää konkurssipesää vastaan tehottomana.¹⁸³

Pantattu pankkitili on pantinsaajan kannalta hyvä vakuus. Tämä johtuu pankkitilin likvidistä luonteesta, siellä olevat varat ovat jo lähtökohtaisesti rahaa, joten erityisiä realisoimistoimia ei tarvita.¹⁸⁴ Pankkikäytännössä on tavanomaista, että pankkitili pantataan sitä hallinnoivalle pankille. Panttauksesta ei tehdä tällöin ilmoitusta kenellekään kolmannelle, vaan pankkitilin panttauksesta sovitaan tilinhaltijan kanssa, minkä jälkeen panttaus kirjataan pankin tietojärjestelmiin. Tällainen tili voidaan selvyyden vuoksi nimetä esimerkiksi sulkutiliksi.¹⁸⁵ Pankkitilin panttausta sitä hallinnoivalle pankille voidaan pitää vakiintuneena vakuuskeinona, eikä kyse ole esimerkiksi KonkL 6:5:n mukanaan tuomasta uutuudesta. Sen hyväksyttävyydelle on laaja tuki oikeuskirjallisuudessa.¹⁸⁶ Etenkin Havansi mieltää koko kuittauksen vakuusluonteen niin pankkitilisaamisten osalta kuin pankkimailman ulkopuolellakin erilaisissa velkojainkilpailutilanteissa siten, että kuittaja-velallisessa on panttioikeus omaan velkaansa. Kuten todettua, kuittausetu korostuu konkurssitilanteessa.¹⁸⁷

Vaikka edellä mainituin tavoin pankkitilin panttaus pankkitiliä hallinnoivalle pankille on oikeuskirjallisuudessa vakiinnuttanut asemansa, ei oikeuskäytäntö ole yhtä selvä. KKO on ottanut asiaan kantaa tapauksessa KKO 2005:131, jossa panttausta ei hyväksytty

---

¹⁸² HE 26/2003 vp, s. 83, *Könkkölä – Linna* 2013, s. 168.

¹⁸³ HE 26/2003 vp, s. 83.

¹⁸⁴ *Tepora – Kaisto – Hakkola* 2009, s. 50.

¹⁸⁵ *Wuolijoki* 2006, s. 465. *Wuolijoen* tässä käyttämä *sulkutili* eroaa edellisen luvun *puskuritilistä* sillä, että sulkutili pantataan pankille, kun puskuritiliä ei puolestaan pantata. Näin sulkutilin kuittaus pitäisi onnistua ongelmitta, kun taas puskuritilin osalta asiasta ei ole varmuutta.

¹⁸⁶ Pantatun pankkitilin vakuuskäytöstä ovat kirjoittaneet muun muassa *Havansi* 1992a, s. 152, *Wuolijoki* 2006, s. 465–466, *Tepora – Kaisto – Hakkola* 2009, s. 50–51.

¹⁸⁷ *Havansi* 1992a, s. 154.

velallisen muita velkojia sitovaksi. Tapauksessa turkistarhaajan pankkinsa kanssa tekemän sopimuksen mukaan pankki sai tarhaajalle antamansa kausirahoitusluoton vakuudeksi panttioikeuden tarhaajan turkiseläinten kasvatuskauden ja nahkomisen jälkeen huutokauppayhtiölle myyntiä varten toimittamiin nahkoihin sekä tarhaajalle nahkojen myynnistä syntyviin saataviin ja suorituksiin huutokauppayhtiöltä. Tarhaaja asetettiin konkurssiin sen jälkeen, kun luotto oli jo maksettu. Tapauksessa kyse ei ollut mistään erikseen pantatusta pankkitilistä, jolla pantatut varat olisi jo valmiiksi ikään kuin suojassa ja poissa turkistarhaajan käytöstä. Sen sijaan kyse oli kyllä pantatusta pankkitilistä, mutta myös turkistarhaajan normaalista vaihdannasta ja tämän vaihdannan kautta saaduista tuloista. Tiliä ei ollut suljettu vain vakuuskäyttöön, vaan sille tilille huutokauppayhtiö maksoi suorituksensa turkiksista, ja samaiselta tililtä turkistarhaaja siirsi rahaa edelleen. Näin kyseessä voidaan katsoa olevan normaali vaihdanta, joka on luonteenomaista kyseisessä elinkeinotoiminnassa.¹⁸⁸

Wuolijoki on sitä mieltä, että tapauksessa KKO vahvisti pankkitilin panttauksen vakuuskäytön olevan yleensä mahdollista. Mikäli KKO olisi halunnut ottaa toisen kannan kuin vakiintunut oikeuskirjallisuus, se ei olisi Wuolijoen mukaan kytkenyt tapauksen perusteluja tapauksen erityispiirteisiin näin vahvasti, vaan olisi todennut yksiselitteisesti, ettei tällainen panttaus tule kyseeseen.¹⁸⁹ Sen sijaan Tepora, Kaisto ja Hakkola eivät ole KKO:n linjauksesta yhtä vakuuttuneita, eikä heidän mukaansa oikeuskäytännön kantaa pankkitilin panttauksen sitä hallinnoivalle pankille voida varmuudella sanoa. Itse pankkitilin panttauskäytöstä he ovat siis Wuolijoen kanssa samaa mieltä, eivät kuitenkaan KKO:n sille antamasta tuesta.¹⁹⁰ Tuomisto ei ota asiaan suoraa kantaa, mutta hänen sanamuodoistaan voi päätellä hänen olevan kannanotossaan lähempänä Teporaa, Kaistoa ja Hakkolaa kuin Wuolijokea.¹⁹¹ Niin ikään pankkitilin panttausta tiinpitäjäpankille Tuomistokin pitää vakiintuneena vakuuskeinona.¹⁹²

Yhteenvedon voitaneen todeta pankkitilin panttauksen sitä hallinnoivalle pankille vakiinnuttaneen asemansa suomalaisessa oikeuselämässä ja etenkin pankkikäytännössä. Tälle vakuuskäytännölle löytyy vahva tuki oikeuskirjallisuudesta, eikä KKO:n oikeuskäytäntökään ainakaan tyrmää sitä. Pikemminkin Wuolijokea myötäillen voisi sanoa sillä olevan myös KKO:n tuki. Mikäli kyseinen vakuusmuoto olisi haluttu sulkea

---

¹⁸⁸ Tuomisto 2015, s. 44.

¹⁸⁹ Wuolijoki 2006, s. 466.

¹⁹⁰ Tepora – Kaisto – Hakkola 2009, s. 50–51.

¹⁹¹ Tuomisto 2015, s. 44–45.

¹⁹² Tuomisto 2005, s. 861.

tosiasiassa vakuusmuotojen ulkopuolelle, olisi siihen ollut tapauksen KKO 2005:131 ja erityisesti sen perusteluiden yhteydessä oiva tilaisuus ottaen kuitenkin huomioon KKO:n rooli yksittäisten tapausten ratkaisijana. Sitä KKO ei kuitenkaan tehnyt. Lisäksi KonkL 6:5 ja samaisen pykälän esityöt antavat viitteitä siitä, että myös lainsäätäjät on tarkoittanut pankkitilin panttauksen sitä hallinnoivalle pankille mahdolliseksi ja tarkoittanut sen nimenomaan pankin keinoksi suojautua erityisesti juuri itseään koskevaa maksuliikennetilin kuittausrajoitusta vastaan.

6 Erityisiä kuittaussäännöksiä

6.1 Yleistä

Kuten todettua, konkurssilaki on kuittausta koskevien säännösten osalta toissijainen suhteessa erityislakeihin, joissa säädetään kuittausoikeudesta ja kuitattavista velvoitteista. Tässä luvussa tarkempaan käsittelyyn otetaan avoimen yhtiön ja kommandiittiyhtiön yhtiöpanoksen suorittaminen kuittaamalla sekä veronkuittaus niitä koskevien erityislakien osalta. Henkilöyhtiöiden erityispiirre on niiden yhtiömiesten osakeyhtiötä huomattavasti laajempi henkilökohtainen vastuu yhtiön velvoitteista. Siksi avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä annetussa laissa (AKYL, 389/1988) on omat säännöksensä yhtiöpanoksen suorittamisesta kuittaamalla. Veronkuittauksesta säädetään veronkantolaissa (769/2016 ja edeltävä 609/2005). Veronkuittauksen erillistä käsittelyä puoltaa se, että Verohallinto on velkojana konkurseissa lähes poikkeuksetta. Lisäksi verottajalle on säädetty muita velkojia huomattavasti tehokkaammat keinot kuittauksen hyödyntämiseen ja muun muassa vastakkaisuusvaatimuksen osalta verottajalla on muita velkojia löyhemmät vaatimukset.

Kuittausta koskevia erityissäännöksiä on myös muualla lainsäädännössä. Esimerkiksi rahoitusvakuutuslaissa (11/2004) säädetään nettoutuksesta. Nettoutus merkitsee käytännössä isompaa kuittausjärjestelyä, kun nettoutusosapuolten velat ovat vastakkaiset.¹⁹³ Lain 3 §:n mukaan nettoutuksella tarkoitetaan menettelyä, jossa vakuuden antajan ja vakuuden saajan vastakkaiset velvoitteet eräänntyvät ja kyseiset velvoitteet tai niiden arvot yhdistetään osapuolten sopimalla tavalla yhdeksi velvoitteeksi. Laki koskee sen 1 §:n mukaan rahoitusmarkkinoilla ja yritysrahoituksessa käytettäviä

---

¹⁹³ Wuolijoki – Hemmo 2013, s. 619.

vakuusoikeuksia silloin, kun velan vakuudeksi on annettu arvopapereita tai tilirahaa. Rahoitusvakuutuslakia säädettäessä lainvalmisteluaineistossa otettiin nimenomaisesti kantaa sen puolesta, että nettoutuksen toteuttaminen ei esty konkurssin tai muun maksukyvyttömyysmenettelyn seurauksena.¹⁹⁴ Nettoutuksen osata myös takaisinsaanti poikkeaa rahoitusvakuutuslain 7 §:n mukaisesti kuittauksen yleisistä periaatteista. Nettoutuksen peräyttämistä on kirjoittanut kattavasti esimerkiksi Tuomisto.¹⁹⁵ Tämän laajemmin nettoutusta ei kuitenkaan käsitellä tässä tutkielmassa aiheen laajuudesta ja irrallisuudesta tavanomaiseen konkurssiin johtuen.

6.2 Henkilöyhtiöt

AKYL sisältää säännöksen yhtiöpanoksen suorittamisesta kuittaamalla. Tällä voi olla merkitystä etenkin tilanteissa, joissa avoin yhtiö tai kommandiittiyhtiö on joutunut maksuvaikeuksiin ja tarvitsee lisöpääomaa selvitäkseen velvoitteistaan ulkopuolisille velkojille. Näin kyseisen aihepiirin käsittely tässä yhteydessä on mielekästä myös velkojien suojaamisessa.

AKYL 2:6:n ensimmäisen virkkeen mukaan yhtiömiehen on suoritettava yhtiölle yhtiösopimuksessa sovittu yhtiöpanos. Kyseisen säännöksen esitöiden mukaan laissa ei ole esteitä sille, etteikö yhtiömies voisi suorittaa yhtiöpanoksen kuittaamalla yhtiöltä olevalla vastasaatavallaan. Nimenomaisesti todetaan, että OYL:ssa on osakeyhtiön kannalta päinvastainen kanta. Henkilöyhtiöissäkin vastasaatavan on kuitenkin täytettävä kuittauksen yleiset edellytykset, joita tässäkin tutkielmassa on aiemmin käsitelty. Hallituksen esityksessä korostetaan, että ainoastaan yhtiömiehen saatava yhtiöltä on yhtiöpanoksena kuittauskelpoinen, ei esimerkiksi toiselta yhtiömieheltä oleva saatava.¹⁹⁶ Korkein oikeus on vahvistanut, että henkilöyhtiössä yhtiöpanoksen kuittausoikeus voidaan kuitenkin kieltää yhtiösopimuksessa.¹⁹⁷

Avoimen yhtiön yhtiösopimuksessa on sovittu, että yhtiömies A:n pääomapanos on 5 000 euroa. Yhtiösopimuksen tullessa voimaan A on suorittanut 3 000 euroa yhtiölle. Yhtiömies A:n tuleva voitto-osuus kuitataan maksetun ja sovitun yhtiöpanoksen erotuksen kattamiseksi. Puuttuvan yhtiöpanoksen ylimenevältä osalta voitto-osuus jaetaan normaaliin tapaan yhtiömiehelle.

---

¹⁹⁴ HE 133/2003 vp, s. 45.

¹⁹⁵ Tuomisto 2012, s. 333–341.

¹⁹⁶ HE 6/1987, s. 26.

¹⁹⁷ KKO 1972 II 86.

Oikeuskirjallisuudessa yhtiöpanoksen suorittamiseen kuittaamalla on suhtauduttu hyväksyvästi, mutta huomiota on kiinnitetty kuittauksen yleisten edellytysten lisäksi siihen, onko vastasaamisella arvoa yhtiön kannalta. Jos yhtiömiesten tarkoitus on ollut, että suoritettava yhtiöpanos lisää yhtiön varallisuutta nimenomaan rahana yhtiön tilillä, ei kuittaamalla suoritettava yhtiöpanos välttämättä täytä tätä tarkoitusta. Tällainen tilanne on käsillä etenkin silloin, kun yhtiömiehet sopivat lisäpanoksista turvatakseen yhtiön taloudellista asemaa ja toiminnan jatkuvuutta. Tällöin yhtiömiehillä ei olisikaan oikeutta suorittaa yhtiöpanoksiaan kuittaamalla, vaan panokset olisi maksettava nimenomaan rahana sillä perusteella, ettei kuittaamalla suoritettavalla yhtiöpanoksella olisi arvoa yhtiön kannalta.¹⁹⁸

Henkilöyhtiön velkojien kannalta kuittaamalla suoritettavaan yhtiöpanokseen ei kuitenkaan liity merkittävää velkojensuojaintressiä, sillä viime kädessä yhtiömiehet vastaavat yhtiön veloista henkilökohtaisesti kaikella omaisuudellaan.¹⁹⁹ Näin henkilöyhtiön yhtiöpanosten suorittaminen kuittaamalla on viime kädessä yhtiömiesten keskenään ratkaistava asiakokonaisuus, eikä sillä ole ratkaisevaa vaikutusta velkojien kannalta. Mikäli kuittausoikeus sallitaan myös lisäpanosten osalta silloin kun yhtiötä uhkaa maksukyvyttömyys, joutuvat velkojat kääntymään vaateineen vain yhtiön sijaan suoraan yhtiömiesten puoleen. Tutkielman alkupuolella kappaleessa 2.4.3 tarkastellaan tarkemmin henkilöyhtiöiden ja niiden yhtiömiesten asemaa saatavien vastakkaisuuden kannalta, joten vastakkaisuutta ei ole toiston välttämiseksi mielekästä ottaa tässä yhteydessä enää uudestaan esille.

6.3 Verojen kuittaus

6.3.1 Nykytila

Veronkuittauksesta säädetään veronkantolain (609/2005) 6 luvussa. Veronkuittauksella tarkoitetaan sitä, että veronpalautuksen maksun sijaan palautuksella kuitataan verovelvollisen maksamattomia veroja. Lain 26 §:n mukaan veronpalautuksen saajan konkurssi ei estä veronkuittauksen toimittamista. Veronkuittaukseen ei kuitenkaan kyseisen pykälän mukaan käytetä veronpalautusta siltä osin kuin sitä vastaavat varat on ehditty suorittaa verovelvollisen konkurssipesästä jako-osuuksina muille velkojille.

---

¹⁹⁸ Immonen – Ossa – Villa 2012, s. 43 ja 101–102.

¹⁹⁹ Immonen – Ossa – Villa 2012, s. 43–44.

Veronkantolain 27 §:ssä säädetään verojäämien kuittausjärjestyksestä. Ensimmäisen momentin mukaan, jos verojäämänä on useita eri veroja eikä palautus riitä niiden kaikkien suorituksiksi, *palautuksella kuitataan sitä veroa, joka vanhenee ensimmäisenä*. Oikeuskirjallisuudessa esitettyihin kannanottoihin siitä, että verotuksen fiskaalisten tavoitteiden kannalta kyseinen järjestys on perusteltu, on helppo yhtyä.²⁰⁰ Verottajaa lukuun ottamatta muilla konkurssivelkojilla toki lienee tästä eriävä mielipide.

Poikkeuksena konkurssikuittauksen vastakkaisuutta koskeviin sääntöihin veronkuittaukseen voidaan käyttää myös konkurssimenettelyn aikana syntyneitä saatavia.²⁰¹ Kun otetaan huomioon vastakkaisuuden keskeisyys kuittauksen yleisenä edellytyksenä ja etenkin konkurssimenettelyssä, tätä lievennystä verottajan eduksi voidaan pitää merkittävänä. Merkittävyyttä ei ainakaan vähennä se seikka, että verottaja lienee suurimmassa osassa konkurssessa merkittävimpien velkojien joukossa. Huomattava on kuitenkin se, että tämä vastakkaisuusvaatimuksen puuttuminen koskee nimenomaan vain veronkuittauksia. Konkurssissa tapahtuvaan verojen yksityisoikeudelliseen kuittaukseen sovelletaan konkurssilakia.²⁰²

Veronkuittaus ei edellytä sitä, että verottaja valvoisi verojäämän konkurssissa. Siinä tapauksessa, että veronpalautus riittäisi koko verojäämän suorittamiseksi ja jotain jäisi vielä ylikin, kyseinen ylijäämä maksettaisiin konkurssipesälle.²⁰³ Verohallinto voi käyttää yksittäisen verovelvollisen saaman veronpalautuksen myös sellaisiin verovelkoihin, joista verovelvollinen on henkilökohtaisesti vastuussa. Näin esimerkiksi henkilöyhtiöiden yhtiömiesten saama veronpalautus voidaan käyttää kyseisen henkilöyhtiön verovelkojen suorittamiseksi kuittaamalla.

Verohallinnon tulee veronkantolain 30 §:n mukaan ilmoittaa toimitetusta kuittauksesta verovelvolliselle. Verohallinnon tulee ilmoittaa suorittamastaan veronkuittauksesta aina veronpalautuksen saajalle sekä sille, jonka verovelkaan veronpalautus käytetään, jos palautusta ei käytetä verovelvollisen henkilökohtaiseen verovelkaan. Käytännössä siis edellä olevassa henkilöyhtiöesimerkissä yhtiömiehelle tulevasta veronpalautuksesta kuitattaessa henkilöyhtiön verovelkoja kuittausilmoitus menee sekä yhtiömiehelle että yhtiölle. Kuittausilmoitukseen tulee liittää muutoksenhakuosoitus. Konkurssia silmällä

---

²⁰⁰ Ks. esim. Myrsky – Rabinä 2011, s. 397.

²⁰¹ Koulu 2009, s. 342.

²⁰² Vanamo 2001, s. 69.

²⁰³ Vanamo 2001, s. 70.

pitäen kyseinen kuittausilmoitus tulee siten tehdä konkurssipesälle ja pesänhoitajan tulee harkita muutoksenhaun tarkoituksenmukaisuus.

6.3.2 Tilanne vuoden 2017 alusta

Uudistettu veronkantolaki (769/2016) tulee voimaan vuoden 2017 alusta lukien. Uudistukset ovat hallituksen esityksen yleisperusteluiden mukaan osa Verohallinnon tietojärjestelmien uudistamishanketta, jonka tarkoituksena on parantaa verovelvollisten oikeusturvaa sekä keventää hallintoa yhdenmukaistamalla verotus- ja veronkantomenettelyjä.²⁰⁴

Veronkuittauksen tarkoitus on estää veronpalautuksen maksu sellaiselle verovelvolliselle, jolla on maksamattomia veroja. Myös verojen perinnän tehokkuus puoltaa veronkuittausta. Lakimuutoksen taustalla on havaitut puutteet voimassa olevassa laissa. Ongelma nykymuotoisessa veronkuittauksessa on sen suppea käyttöala. Veronkuittaus koskee nimensä mukaisesti vain veron kuittausta eikä se kata muita Verohallinnon saatavia, kuten verorikosprosessissa tuomittuja vahingonkorvauksia. Uudella veronkantolailla tavoitellaan kuittauksen osalta sitä, että valtion kokonaiseduista pystyttäisiin huolehtimaan aiempaa paremmin.²⁰⁵

Erillisestä veronkuittausmenettelystä on tarkoitus luopua. Verojen palautettavat määrät olisi tarkoitus käyttää maksamatta olevien Verohallinnon saatavien, muidenkin kuin pelkkien verojen, suoritukseksi osana säännönmukaista veronkantomenettelyä. Verohallinnon sisällä varmistettaisiin näin ennen veronpalautusta, ettei verovelvollisella ole velkaa Verohallinnolle verojen, maksujen tai muiden saatavien osalta. Kaikki nämä saatavat muodostaisivat yhden Verohallinnon saatavakokonaisuuden. Palautusten käyttöjärjestys poikkeaisi joiltain osin nykyisestä kuittausjärjestyksestä. Uudistettavassa veronkantolaissa olisi myös säännökset eri viranomaisten välisestä kuittauksesta, joka on tähän asti toteutettu yksityisoikeudellisia kuittaussäännöksiä noudattaen ja huomioiden kuittausoikeutta rajoittavat kuittauksen yleiset edellytykset sekä säädetyt kuittausesteet.²⁰⁶ Näin toiselta viranomaiselta oleva palautus voitaisiin käyttää puuttuvien verojen kuittaamiseen ja päinvastoin veronpalautus voitaisiin kuitata puuttuvista muiden viranomaisten saatavista. Kuten nykyään veronpalautuksen saajan konkurssi ei estä

---

²⁰⁴ HE 29/2016 vp, s. 10.

²⁰⁵ HE 29/2016 vp, s. 74.

²⁰⁶ Vanamo 2001, s. 12–16, ks. tarkemmin verojen yksityisoikeudellisesta kuittaamisesta.

veronkuittausta, ei myöskään uudessa laissa palautuksensaajan konkurssilla olisi vaikutusta veronpalautuksen käyttöön Verohallinnon saatavien suoritukseksi kuittauksen tapaan.²⁰⁷

Vaikka sanamuoto ”nykyisenkaltaisesta veronkuittauksesta luopumisesta” voi kuulostaa merkittävä, ei muutos tosiasiaassa ole niin radikaali. Veronkuittaus terminä muuttuu palautuksen käyttämiseen Verohallinnon saatavien suorittamiseksi. Kuulijasta riippuen uusi sanamuoto voi kuulostaa jopa paremmalta ja kertoa täsmällisemmin toimitettavan toimenpiteen sisällöstä. Toisaalta myös kuittaus käsitteenä on varsin vakiintunut ja kertoo hyvin toimituksen sisällön. Tarkemmin kuittauksen käsitteestä on esitetty tutkielman alussa luvussa 2.1. Konkurssin osalta palautuksen käyttö ei asiallisesti juurikaan muutu. Pelkän veronpalautuksen ja maksamattoman veron lisäksi verovelvollisen ja Verohallinnon erisuuntaiset maksuvelvoitteet tulevat huomioitaviksi, mutta konkurssin osalta muita muutoksia ei ehdoteta säädettäväksi. Näin myös jatkossa verottajan asema konkurssivelallisen velkojana pysyy korostuneen hyvänä, sillä kuittausmahdollisuutta pohdittaessa verottajan ei tarvitse kiinnittää huomiota vastakkaisuuteen konkurssivelallisen ja konkurssipesän osalta. Nykyistä mallia mukaillen verottaja voi edelleen keskittyä konkurssivelallisen verojen kuittaukseen, tai uuden lain mukaisesti palautuksen käyttämiseen Verohallinnon saatavien suorittamiseksi, myös konkurssimenettelyn aikana syntyneiden saatavien osalta.

7 Takaisinsaanti

7.1 Yleistä

Tutkielman aiheena on kuittauksen käyttö vakuutena tai vakuudenomaisena velkojainsuojakeinona konkurssissa. Pääpaino on kuittauksen edellytyksissä ja erinäisissä rajoituksissa koskien kuittauksen toimittamista konkurssissa. Mikäli näitä rajoituksia ja suoranaisia kieltoja rikotaan, on riski niiden peräytymiselle suuri. Tässä luvussa käsitellään kuittauksen peräyttämistä takaisinsaannin avulla. Koska tutkielman painopiste on nimenomaan kuittauksessa, ei takaisinsaantia käydyä tässä tutkielmassa

---

²⁰⁷ HE 29/2016 vp, s. 101–102 ja 193–196.

kattavasti läpi. Takaisinsaannin osalta keskitytäänkin sen kuittauksen kannalta keskeisiin piirteisiin konkurssissa.

Kuittausedellytysten olemassaolo konkurssissa ratkeaa konkurssia koskevien oikeussääntöjen mukaan. Tältä osin lainsäädäntö on pakottavaa. Näin ei voida esimerkiksi sopimuksin varautua mahdolliseen tulevaan konkurssiin siten, että konkurssitilanne laukaisisi kuittauksen toteuttamisen. Mikäli tällainen järjestely toteutettaisiin, konkurssipesän peräyttämiskaavan menestyminen olisi lähes varmaa.²⁰⁸ Velkojan kuittausoikeutta ei voida yksittäisten sopimusehtojen sijaan laajentaa myöskään minkään alan käyttämissä vakioehdoissa, vaikka ne olisivat kuinka yleisessä käytössä. Tämän KKO vahvisti muun muassa ratkaisussaan KKO 2015:85, vaikka kyseisessä tapauksessa vakioehto ei lopulta ollutkaan KonkL 6:2:n kuittausrajoituksen vastainen.²⁰⁹

Kuittauksen peräyttämistä säädetään TakSL 13 §:ssä. Ennen kyseisen lain säätämistä ja sen voimaantuloa oikeuskirjallisuudessa ei vallinnut yhteneväistä näkemystä siitä, oliko kuittausta mahdollista lainkaan peräyttää ilman kuittausta välittömästi edeltäneen oikeustoimen peräyttämistä. Kielteiselle kannalle päätymisen perusteita on eritelty esimerkiksi Halila ja myönteisen kannan perusteluita Havansi.²¹⁰ Halila totesi konkurssisäännön olleen puutteellinen siltä osin kuin ennen konkurssia toteutettua kuittausta ei hänen mukaansa tullut sallia konkurssisäännön perusteella.²¹¹ Näin hänen toivomuksiinsa vastattiin lainsäädännön keinoin viimeistään TakSL:n voimaantulon myötä, vaikka jotkut oikeustieteilijät, kuten Havansi, suhtautuivat kuittauksen peräyttämiseen jo konkurssisäännön perusteella sallivasti.

TakSL 13 §:n mukaan kuittauksen peräyttämiseen sovelletaan, mitä maksun peräyttämistä on säädetty samaisessa laissa, jos velkoja ei olisi ollut oikeutettu kuittaamaan saatavaansa konkurssissa. Näin kuittauksen peräyttäminen konkurssissa edellyttää saamisoikeuksien kuittauskelvottomuuden lisäksi maksua koskevien takaisinsaantiperusteiden tarkastelua, ja jonkin niistä soveltuvuutta, jotta kuittaus voidaan tämän säännöksen nojalla peräyttää. Tuomisto toteaaakin kuittauskelvottomuuden olevan lain sanamuodon mukaan konkurssikuittauksen välttämätön, mutta ei riittävä edellytys.²¹²

---

²⁰⁸ Halila 1961, s. 356.

²⁰⁹ KKO 2015:85, k. 7.

²¹⁰ Ks. kielteisen kannan perustelut esim. Halila 1961, s. 356–362 ja myönteisen kannan perustelut esim. Havansi 1992b, s. 304–305.

²¹¹ Halila 1961, s. 361–362.

²¹² Tuomisto 2012, s. 295.

Kuittauksen edellytykset konkurssissa samoin kuin kuittauskiellot konkurssitilanteissa on käsitelty aiemmin tässä tutkielmassa. Velan maksun peräyttämistä säädetään puolestaan TakSL 10 §:ssä. Kuittauksen on siten osuttava takaisinsaantiaikaan ja täytettävä vähintään yksi maksun peräyttämisen edellytys.²¹³ Kuittauksen peräyttämistä maksun peräyttämistä koskevien sääntöjen nojalla käsitellään seuraavassa alaluvussa.

Kuittaus voidaan peräyttää myös TakSL 5 §:n yleisellä takaisinsääntönsäädöksellä. Myös yleisellä takaisinsääntönsäädöksellä peräyttämisen edellytyksenä on se, että velkojalla ei olisi ollut oikeutta kuittaukseen velallisen konkurssissa.²¹⁴ TakSL 5 § soveltuu lähtökohtaisesti kaikkiin oikeustoimiin ja TakSL 1 §:ssä mainittuihin oikeustoimeen rinnastettaviin menettelyihin, järjestelyihin ja muihin toimenpiteisiin, jotka voidaan vaikutuksiltaan rinnastaa oikeustoimiin. Myös kuittauksen peräyttämistä tämän yleisen takaisinsääntönsäädöksen nojalla tarkastellaan lähemmin omassa alaluvussa.

7.2 Kuittauksen peräyttäminen takaisinsaantilaissa

7.2.1 TakSL 13 § kuittauksen peräyttäminen

TakSL 13 §:n mukaan ennen konkurssia tapahtunut kuittaus peräytyy, jos velkoja ei olisi ollut oikeutettu kuittaamaan saatavaansa konkurssissa. Näin takaisinsaanti kytkeytyy kuittaukselle konkurssissa annettaviin edellytyksiin. Konkurssia edeltäneen kuittauksen peräyttäminen on järkevää ainoastaan silloin, kun edellytyksiä kuittaukselle ei konkurssissa olisi, eli kuittaus konkurssissa estyisi KonkL 6:2:n tai 6:5:n johdosta. Näin takaisinsaantia ei ole järkevää säätää seuraukseksi sellaisesta kuittauksesta, joka olisi sallittu konkurssissa. Mikäli tällaista peräyttämisen estettä ei olisi, takaisinsaannin hävinnyt velkoja voisi toteuttaa heti uudestaan tehokkaan kuittauksen konkurssissa.²¹⁵

Kuten todettua, konkurssilain säätäminen toi joitakin kiristyksiä kuittauksen käytettävyyteen velkojan kannalta konkurssin yhteydessä. Lakia takaisinsaannista konkurssipesään ei tässä yhteydessä muutettu kuittauksen peräyttämisen suhteen, joten perusteiltaan kuittaukseen koskeva takaisinsääntönsäädös pysyi ennallaan. Kuittauksen peräyttämismahdollisuudet kuitenkin paranivat konkurssilain voimaantulon myötä. Tämä johtuu nimenomaan uusista kuittausrajoituksista, sillä niiden vastaiset toimet tulevat nyt

---

²¹³ HE 102/1990 vp, s. 60.

²¹⁴ Tuomisto 2005, s. 862.

²¹⁵ Koulu 2009, s. 291, Tuomisto 2012, s. 289–290.

konkurssissa peräytettävien oikeustoimien joukkoon. Näin KonkL 2:1.1:n mukaisesti kiellettyjen MJL 6.1 §:n 3–5 kohtien viimesijaisten saatavien kuittaaminen johtaa siihen, että ne ovat peräytettävissä konkurssissa. Tällä estetään se, että oman pääoman ehtoisen saatavan velkoja ei pääse ”ohittamaan” aidosti vieraan pääoman ehtoisten saatavien velkojia kuittauksen tuomalla edulla. Samoin KonkL 6:5:n luottolaitoksia koskeva maksuliikenteeseen käytettävän pankkitilin kuittauskielto johtaa siihen, että tällaiselta tililtä tehdyt kuittaukset, jotka siis ovat luottolaitosten toimesta sallittuja konkurssin ulkopuolella, tulevat konkurssissa peräytettävien oikeustoimien joukkoon. Tuomisto pitääkin KonkL 6:5:n kuittauskiellon merkittävimpana vaikutuksena sitä, että säännös helpottaa kuittauksen peräyttämistä.²¹⁶

Kuten todettua, kuittausta koskeva oikeustila on Pohjoismaissa kutakuinkin samanlainen. Ruotsalainen Lennander kirjoittaa konkurssitakaisinsaintia koskevassa teoksessaan myös kuittauksen peräyttämistä. Hänen mielestään ei voida pitää hyväksyttävänä, että velkoja saisi paremman aseman kuittaamalla ennen konkurssia kuin mitä hän saisi jako-osuutena, jos hänellä ei olisi oikeutta kuittaukseen konkurssissa. Tällöin takaisinsaanti on siis paikallaan. Myös Ruotsissa kuittaus rinnastuu pitkälti maksuun. Kuitenkaan maksu ja kuittaus eivät ole yksi yhteen. Velan maksun peräyttämällä ja kuittauksen peräyttämällä on yhteinen kehys, mutta velan maksu tulee helpommin peräytetyksi kuin kuittaus. Kuittauksen peräyttämisen osalta tulee muistaa kuittauksen lähtökohtainen sallittavuus konkurssitilanteissa sekä kuittauksen vakuudenomainen luonne. Näin kuittauksen peräyttämistä pohdittaessa tulee huomioida maksun peräyttämisen edellytykset, mutta muistaa kuittauksen oma itsenäinen asema.²¹⁷

7.2.2 TakSL 10 § maksun peräyttäminen

TakSL 13 §:ssä viitataan samaisen lain 10 §:ään, jossa säädetään velan maksun peräyttämistä. Tällöin kuittaus mielletään maksuun rinnastuvaksi suoritukseksi, jolla velkasuhde lakkautetaan. TakSL 10 § kuuluu seuraavaasti:

Velan maksu myöhemmin kuin kolme kuukautta ennen määräpäivää peräytyy, jos velka on maksettu epätavallisin maksuvälinein tai ennaikaisesti taikka määrällä, jota pesän varoihin nähden on pidettävä huomattavana. Maksu ei kuitenkaan peräydy, jos sitä voidaan pitää olosuhteet huomioon ottaen tavanomaisena. Jos maksu on suoritettu velallisen läheiselle edellä sanottua aikaisemmin mutta

---

²¹⁶ Tuomisto 2005, s. 862–863.

²¹⁷ Lennander 2013, s. 264–266.

myöhemmin kuin kaksi vuotta ennen määräpäivää, maksu peräytyy vastaavasti, jollei näytetä, ettei velallinen ollut maksukyvytön eikä maksun vuoksi tullut maksukyvyttömäksi.

Määräpäivällä tarkoitetaan TakSL 2 §:ssä lähtökohtaisesti sitä päivää, jolloin konkurssihakemus tehtiin tuomioistuimelle. Jos vireillä on ollut yhtä aikaa useampi konkurssihakemus, määräpäivänä pidetään sitä päivää, jona ensiksi vireille pantu konkurssihakemus tehtiin tuomioistuimelle. Määräpäivästä taaksepäin laskettavaa kolmen kuukauden aikaa kutsutaan yleisesti *takaisinsaantiajaksi* tai *kriittiseksi ajaksi*.²¹⁸ Näin kuittaus tulee peräytetyksi, jos velkoja luovutuksin saa itselleen velalliseen kohdistuvan saatavan myöhemmin kuin kolme kuukautta ennen konkurssihakemusta. Tässä käsitelty on suoraan rinnasteinen aiemmin tässä tutkielmassa luvussa 3.3.2 käsiteltyyn kuittausrajoitukseen, joten tällaista kriittisenä aikana tapahtunutta luovutusta ei ole tarpeen käsitellä tässä yhteydessä tämän laajemmin.

Epätavallisena maksuvälineenä voidaan pitää muuta kuin rahaa, jos maksu on sovittu suoritettavan rahassa.²¹⁹ Vastaavasti jos alkuperäisessä sopimuksessa suoritusvelvollisuus on sovittu muuksi kuin rahaksi, ei muuna kuin rahassa suoritettua maksua voida pitää epätavallisena, kun se vastaa sovittua.²²⁰ Kuittauksella suoritettua maksua voidaan pitää tavanomaisena, jos se vastaa osapuolten aiempaa käytäntöä. Tällöin maksuksi hyväksytään asiallisesti samaan lopputulokseen johtavat maksuratkaisut niiden oikeudellisesta konstruktiosta riippumatta. Koulu huomauttaa, että tällä vältetään myös mahdollisilla maksuun tai kuittaukseen liittyvillä nimikkeillä kikkailu, kun huomio kiinnitetään siihen, mihin järjestely tosiasiallisesti johtaa ja miten se vastaa osapuolten aiempaa kanssakäymistä.²²¹ Hallituksen esityksessä epätavallisesta maksuvälineestä annetaan esimerkkinä velalliselta olevan saamisen siirtäminen kolmannelle ainakin silloin, jos velallinen on myötävaikuttanut saatavan siirtoon.²²²

Osapuolten aiempaan käytäntöön liittyy myös maksun, tai tässä tapauksessa kuittauksen, ennaikaisuuden arviointi. Pääsäännön mukaan velan eräpäivä on ratkaiseva hetki, joten vain ennen eräpäivää maksettu velka on maksettu ennaikaisesti. Toisaalta, jos osapuolten kesken on ollut tavanomaista, että maksu tulee vasta eräpäivän jälkeen, tilanne voi ennaikaisuudenkin osalta olla monimutkaisempi kuin edellä mainittu pääsääntö.

---

²¹⁸ Ks. esim. *Tuomisto* 2012, s. 11.

²¹⁹ *HE 102/1990 vp*, s. 54

²²⁰ *Tuomisto* 2012, s. 179.

²²¹ KKO 1997:145, *Koulu* 2009, s. 292–293.

²²² *HE 102/1990 vp*, s. 59.

Erääntyneenkin velan maksu voi näet olla ennenaikainen, jos sen maksu- tai kuittausaika on poikkeuksellinen osapuolten keskinäiseen vakiintuneeseen käytäntöön verrattuna. Lisäksi edellytetään, että tämä maksun ennenaikaisuus johtuu velallisen maksuvaikeuksista. Vastaavasti myös velan maksu ennen eräpäivää voi joissain tilanteissa olla sallittua ennenaikaisuusarvioinnin kannalta. Tällainen tilanne on, jos osapuolten keskinäiseen käytäntöön on kuulunut maksaa velat esimerkiksi käteisalennuksista johtuen ennen veloitteiden erääntymistä.²²³

Huomattavamääräisestä maksusta ei voida sanoa tarkkaa euro- tai prosenttimääräistä rajaa. Ratkaiseva hetki varojen huomattavan määrän osalta on konkurssin alkuhetki, eikä suinkaan velkojen maksuhetki.²²⁴ Oikeuskirjallisuudessa Tuomisto on esittänyt hallituksen esityksen kanssa yhtenevästi huomattavaksi määräksi vähintään 10 prosenttia konkurssipesän varoista, kun taas Koulu vaatisi 15 prosenttia konkurssipesän varoista ennen kuin kyseessä olisi huomattava määrä. Havansi ei itse ota kantaa vaadittavan prosentin suhteen, vaan viittaa ruotsalaiseen oikeustapaukseen, jossa huomattavana määränä pidettiin 12 prosenttia konkurssipesän varoista.²²⁵ Oikeuskäytännössä KKO on ottanut kantaa huomattavamääräiseen maksuun ainakin tapauksessa KKO 1998:55. Tapauksessa velallinen oli maksanut samalle velkojalle 15 erillisellä suorituksella velkojaan varoilla, jotka vastasivat noin 16 prosenttia pesän varoista. Äänestyksen jälkeen KKO:n enemmistö päätyi pitämään määrää huomattavana ja peräyttämään maksut huomattavamääräisenä.

TakSL 10 §:ssä säädetään lisäksi, että maksu ei kuitenkaan peräydy, jos sitä voidaan pitää olosuhteet huomioon ottaen tavanomaisena. Epätavanomaisesta maksusta esimerkkinä on annettu maksu, jolla objektiivisesti arvioiden voidaan katsoa olevan yhteyttä velallista uhanneeseen tai jo alkaneeseen maksukyvyttömyyteen.²²⁶ Lisäksi, jos maksu on suoritettu velallisen läheiselle edellä sanottua aikaisemmin, mutta myöhemmin kuin kaksi vuotta ennen määräpäivää, maksu peräytyy vastaavasti, jollei näytetä, ettei velallinen ollut maksukyvytön eikä maksun vuoksi tullut maksukyvyttömäksi.²²⁷

---

²²³ HE 102/1990 vp, s. 55.

²²⁴ Havansi 1992b, s. 320.

²²⁵ HE 102/1990 vp, s. 56, Tuomisto 2005, s. 863, Koulu 2009, s. 292, Havansi 1992b, s. 320.

²²⁶ HE 102/1990 vp, s. 56, Tuomisto 2005, s. 863.

²²⁷ Läheisten määrittelystä, ks. Tuomisto 2012, s. 20–42.

7.2.3 TakSL 5 § yleinen takaisinsaantiperuste

Kuten tämän luvun johdannossa todettiin, TakSL 5 §:n yleinen takaisinsaantisäännös soveltuu lähtökohtaisesti kaikkiin oikeustoimiin ja niihin rinnastettaviin toimenpiteisiin. Säännös soveltuu erinäisiin tilanteisiin myös riippumatta siitä, voisiko peräyttämisen suorittaa soveltamisalaltaan suppeammalla takaisinsaantisäännöksellä. Lisävahvuus tälle yleiselle takaisinsaantiperusteelle on sen pitkä viiden vuoden takaisinsaantiaika. Myös palautusvelvollisuuden laajuus on tämän pykälän nojalla suurempi kuin esimerkiksi edellä käsitellyillä TakSL 10 tai 13 §:llä. Etenkin palautusvelvollisuuden laajuus johtaa siihen, että konkurssipesän pesänhoitajan kannattaa vaatia kuittauksen osalta takaisinsaantia ensisijaisesti 5 §:n nojalla ja toissijaisesti 13 §:n nojalla. Jotta suppeammat 10 ja 13 § eivät jää tarpeettomiksi, on syytä huomata, että myös takaisinsaannin edellytykset 5 §:n nojalla ovat 10 ja 13 §:ää tiukemmat.²²⁸ TakSL 5 §:n edellä mainitut tiukemmat edellytykset ovat määräämistoimen vahingollisuus muille velkojille, menettelyn sopimattomuus ja palautusvelvollisen vilpillinen mieli.²²⁹

Myös TakSL 5 §:n perusteella kuittausta peräytettäessä on syytä muistaa, että kuittaus on mahdollista peräyttää vain, jos velkojalla ei olisi ollut oikeutta kuittaukseen itse konkurssissa. Tätä edellytystä ei ole sanottu suoraan laissa, mutta Tuomisto pitää sitä takaisinsaannin vahinkoedellytyksen suorana seurauksena. Hän muistuttaa, ettei ennen konkurssin alkua suoritettujen kuittauksen peräyttämisen olisi mitään mieltä, jos velkoja voisi turvautua samaiseen kuittaukseen heti konkurssin alkamisen jälkeen. Näin peräytettävä kuittaus suoritettaisiin sallitusti uudestaan.²³⁰ Itse kuittauksesta ja mahdollisuudesta peräyttää se on erotettava kuittaustilanteen synnyttämiseksi suoritettu määräämistoimi. Se voikin olla TakSL 5 §:n nojalla peräytettävissä, jolloin tämä määräämistoimi voidaan normaalien edellytysten täytyessä peräyttää. Näin saadaan peräytettyä myös itse kuittaus, jota ei välittömästi olisi pystytty peräyttämään, mutta välillisin keinoin se saadaan onnistumaan.²³¹

TakSL 5 §:n mukaisessa takaisinsaannissa määräaika on TakSL 13 §:stä poiketen viisi vuotta edellä selvitetystä määräpäivästä. Mikäli määräämistoimi on suoritettu TakSL 3 §:n mukaisten läheisten kesken, voi oikeustoimi peräytyä myös viittä vuotta pidemmän ajan kuluessa määräpäivästä taaksepäin laskien. Lainsäätäjän sanavalintoja määräaika

²²⁸ Tuomisto 2012, s. 78–79.

²²⁹ Ks. näistä edellytyksistä tarkemmin Tuomisto 2012, s. 85–143.

²³⁰ Tuomisto 2005, s. 862.

²³¹ Tuomisto 2005, s. 862, erityisesti alaviite 56.

ilmaistaessa ovat pohtineet niin Havansi kuin Tuomistokin. He ovat päätyneet siihen, että tasan viisi vuotta ennen määräpäivää suoritettut oikeustoimet voidaan peräyttää. Tämä johtuu TakSL 5.3 §:ssä käytetystä ilmaisusta *aikaisemmin kuin viisi vuotta ennen määräpäivää*.²³²

Oikeuskäytännössä ei ole ollut yksiselitteistä linjaa siitä, edellyttääkö kuittauksen peräyttäminen TakSL 5 §:n nojalla myös jonkin yksittäisen kuittauskiellon soveltumista tapaukseen. Säännöksessä ei ole viittausta kuittauksen sallittavuutta määrittäviin sääntöihin. Kuittaus on toisaalta mainittu lainvalmisteluaineistossa esimerkkinä tämän pykälän perusteella peräytettäväksi kelpaavista määräämistoimista.²³³ Yksittäisissä hovioikeustason ratkaisuissa on päädytty siihen, että kuittaus on mahdollista peräyttää TakSL 5 §:n nojalla riippumatta kuittaukselle konkurssin yhteydessä annettujen edellytysten täyttymisestä. Hovioikeudetkin ovat kuitenkin pääsääntöisesti asettuneet sille kannalle, että ennen konkurssia suoritettua kuittausta ei voida peräyttää, jos kuittaus olisi mahdollista toteuttaa seuranneessa konkurssissa. Hovioikeustason ratkaisut ovat kysymyksen kannalta ratkaisevia, sillä korkeimpaan oikeuteen asti asiaa ei ole viety ratkaistavaksi.²³⁴

Tuomisto kallistuu jälkimmäiselle kannalle yhdessä hovioikeusratkaisujen enemmistön kanssa perustellen kannanottoaan etenkin jo mainitulla vahinkoedellytyksellä. Kuittauksen peräyttämiseksi ei siis ole järkeviä perusteita, jos velkoja pystyisi joka tapauksessa käyttämään kuittausoikeuttaan konkurssissa. Kuittauksen peräyttämisen jälkeenhan velka palautuu ennalleen. Näin ennen konkurssia tehdyn kuittauksen peräyttäminen osoittautuisi turhaksi toimeksi, kun velkoja voisi konkurssin alettua turvautua jälleen kuittaukseen.²³⁵ Vahinkoedellytykseen nojaten on helppoa päätyä Tuomiston kannalle tässä asiassa. Kuittauksen hyväksyminen kerralla nopeuttaa myös konkurssimenettelyä, ja auttaa siten tehokkaassa konkurssin läpiviennissä. Kuittauksen peräyttäminen ja sen uudelleen hyväksyminen konkurssin alettua on yksinkertaisesti niin velkojan kuin konkurssipesän kannalta rahan ja ajan hukkaa.

---

²³² Havansi 1992b, s. 284, Tuomisto 2012, s. 19, erityisesti alaviite 46.

²³³ HE 102/1990 vp, s. 49 ja 60, Tuomisto 2012, s. 295.

²³⁴ Tuomisto 2012, s. 295–296. Viittauksia hovioikeuksien ratkaisuihin erityisesti alaviitteissä 375–376.

²³⁵ Tuomisto 2012, s. 295–296. Vahinkoedellytyksestä kattavammin mm. Tuomisto 2006, s. 257–299.

7.3 Neuvoston asetus maksukyvyttömyysmenettelystä

Kansallisen lainsäädännön lisäksi huomioon tulee ottaa Euroopan unionin piirissä tapahtuva ylikansallinen sääntely, joka on myös Suomessa noudatettavaa oikeutta. Neuvoston asetuksessa maksukyvyttömyysmenettelystä (MKA) säädetään artiklassa 4(2d), että konkurssimenettelyssä kuittauksen edellytykset määräytyvät konkurssimenettelyn aloitusvaltion lainsäädännön mukaan. Tämän johdosta Suomessa aloitettavassa konkurssimenettelyssä kuittauksen sallittavuus ja mahdolliset kuittausrajoitukset ilmenevät kotoisesta KonkL:sta. MKA 6 artiklan mukaisesti velkojalla on kuitenkin oikeus käyttää saatavansa velalliselta olevan saatavan kuittamiseen silloin, kun sen valtion, jonka lakia sovelletaan velallisen vastasaatavaan, laki sallisi kuittauksen. Vastasaatavaan sovellettava laki määräytyy yleisten lainvalintasäännösten mukaan. Näin velkojalla on kansainvälisissä tilanteissa oikeus kuittaukseen sen valtion lain mukaan, joka takaa laajemman kuittausoikeuden kulloiseenkin saatavaan.²³⁶ Käytännössä jos suomalaisessa konkurssissa kuittaus ei olisi KonkL:n mukaan käytettävissä, voi velkoja vedota velallisen vastasaatavaan sovellettavaan muuhun kuin Suomen lakiin, jos se sallisi Suomen lainsäädäntöä laajemman kuittausoikeuden kyseiseen saatavaan.²³⁷

MKA ei estä suoraan oikeustoimen peräyttämistä. Suomalaisen konkurssin osalta se tarkoittaa, että kuittaus voidaan peräyttää suomalaista lainsäädäntöä soveltaen. Kuittauksen peräyttämistä ajatellen on kuitenkin syytä huomata, että meillä kuittauksen peräyttäminen on mahdollista vain, jos kuittaus on toteutettu ennen konkurssia. Konkurssin aikaisiin kuittauskysymyksiin otetaan puolestaan kantaa konkurssikuittausta koskevien säännösten mukaan.²³⁸ MKA:n 13 artikla on kuitenkin eräänlainen suojalauseke. Se kieltää konkurssivaltion oikeustoimen peräyttämistä koskevan lain, eli Suomessa TakSL:n soveltamisen, jos kuittausta hamunnut velkoja osoittaa, että peräytettävään oikeustoimeen sovellettava laki on muu kuin konkurssivaltion laki, eikä tämän lain mukaan olisi mahdollista peräyttää kyseistä oikeustointa. Siten velkojalla voi olla oikeus kuittaukseen, mikäli kyseiseen oikeustoimeen sovellettavan muun valtion kuin Suomen lain mukaan peräyttämiseksi ei olisi mitään mahdollisuutta.²³⁹

Makukyvyttömyysasetus voi rajoittaa kansallista lainsäädäntöä takaisinsaantia koskien. Näin velkojan kuittausoikeuden käyttöala voi laajentua MKA:n johdosta verrattuna

---

²³⁶ Mellqvist 2002, s. 230–232.

²³⁷ Tuomisto 2005, s. 849–850, *Könkkölä – Linna* 2013, s. 170.

²³⁸ Mellqvist 2002, s. 232, *Könkkölä – Linna* 2013, s. 170.

²³⁹ *Könkkölä – Linna* 2013, s. 171.

siihen, mihin olisi tyytyminen pelkästään Suomen konkurssilain mukaan. Tämä puolestaan korostaa kuittauksen vakuudenomaista luonnetta entisestään etenkin kansainvälisiä kytköksiä omaavissa konkurssissa, joissa vastasaatavaan sovellettavaksi voi tulla muukin kuin Suomen laki.

8 Johtopäätöksiä

Tutkielman alussa mainittiin, että kuittaus oikeudellisena ilmiönä voi kuulostaa selkeältä, sillä periaatteessa kyseessä on vastakkaisten saamisten lakkauttaminen. Olen pyrkinyt selvittämään, että kuittaus ei kuitenkaan ole aivan niin yksinkertainen toimenpide kuin ensikuulemalta voisi olettaa. Näkökulmani läpi tutkielman on ollut kuittauksen hyödyntäminen velkojainsuojakeinona konkurssissa eräänlaisena vakuutena.

Kuittaus voidaan toteuttaa joko vapaaehtoisena tai pakollisena kuittauksena. Tutkielmassani keskityin pakolliseen kuittaukseen, joka lähtee liikkeelle kuittausilmoituksella. Kuittaus tulee voimaan, kun vastapuoli saa tiedon kuittausilmoituksesta. Kuittauksen käyttö jaettiin defensiiviseen ja offensiiviseen kuittaukseen. Konkurssivelkojan kannalta todettiin kyseessä olevan useimmiten offensiivinen kuittaus, jolla hän pyrkii vapautumaan oman velan suorittamisesta konkurssivelalliselle ja näin parantamaan omaa asemaansa suhteessa muihin velkoihin saamalla täyden suorituksen omalle saatavalleen sen sijaan, että joutuisi ensin maksamaan oman velkansa täysimääräisesti ja jäämään sitten odottamaan mahdollisia jako-osuuksia.

Kuittauksen ymmärtäminen vakuutena perustuu saatavien vastakkaisuudelle. Vastakkaisuuden kannalta ratkaiseva hetki on konkurssin alkamishetki. Muiden kuittauksen yleisten edellytysten eli samanlaatuisuuden ja perimiskelpoisuusvaatimuksen osalta konkurssi tuo mukanaan tiettyjä lievennyksiä. Kuittaus tarjoaa varman suorituksen saataville siltä osin kuin ne riittävät kattamaan toisensa. Kuittaus ei täytä esinevakuuden vaatimuksia kiistattomasti, joten sen ei voida nähdä kuuluvan esinevakuuksien kovaan ytimeen. Sen sijaan ymmärrettäessä esinevakuuksien joukko laajasti, myös kuittaus löytää paikkansa tosiasiallisesti vakuuden kannalta toimivien oikeudellisten konstruktoiden joukosta. Edellä käsitellyn mukaisesti oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön lisäksi myös MKA:ssa on omaksuttu kuittaukselle asema eräänlaisena

vakuutena. Velkojalla saattaakin olla kansainvälisissä tilanteissa Suomen konkurssilainsäädäntöä laajempi mahdollisuus turvautua kuittaukseen, ja saada siten konkurssissa saatavalleen suurempi suoritus kuin tilanteissa, joissa olisi tyytyminen pelkästään säännönmukaiseen jako-osuuteen. Joka tapauksessa on selvää, että MKA:lla on kuittausoikeutta konkurssimenettelyn aikana laajentava vaikutus verrattuna puhtaasti kotimaiseen lainsäädäntöön.

Konkurssi tarkoittaa lähtökohtaisesti velkojen hallintaa konkurssivelallisen varallisuudesta. Velkojen kannalta kyseessä on tietynlainen nollasummapeli: parantamalla omaa asemaansa esimerkiksi kuittauksen keinoin, heikentää samalla muiden velkojen suhteellista asemaa. Konkurssipesän hoidossa pesänhoitajalle onkin annettu paljon valtaa. Konkurssipesän pesänhoitajan itsenäiseen päätösvaltaan kuuluvat tehtävät ovat sinällään säädetty suoraan konkurssilaissa. Lain esitöillä, konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksilla ja oikeuskirjallisuudella on kuitenkin oma asemansa selvitettyä pesänhoitajan tehtäviä ja hyvää pesänhoitotapaa käytännössä. Etenkin konkurssiasian neuvottelukunnan suosituksilla vaikuttaa olevan suuri vaikutus käytännön pesänselvitystyössä. Niissä on annettu myös kuittausta koskevia suosituksia konkurssin eri vaiheissa. Kuitenkaan omaa kokonaista suositusta kuittauskysymyksille ei ole annettu, vaan kuittausta koskevat suositukset on ripoteltu useampaan suositukseen.

Kuittauksen käytettävyyden suhteen velkojat eivät ole etenkään konkurssissa samalla viivalla keskenään. Tässä tutkielmassa on tarkemmin käsitelty kahta ääripäätä, luottolaitosta, eli käytännössä pankkia, sekä Verohallintoa. Luottolaitosten kuittausoikeutta konkurssissa on rajoitettu hyvin voimakkaasti, kun taas verottajaa ei koske edes kuittauksen kovimpaan ytimeen laskettava vastakkaisuusvaatimus. Kummallekin merkittävälle velkojaryhmälle ja heidän kohteluunsa kuittauksen käytettävyyden suhteen löytyy kuitenkin perusteita. Nykypäivän taloudellisessa tilanteessa pankkitilin käyttö jokapäiväisen maksuliikenteen hoitoon on käytännössä välttämätöntä, joten maksuliikenteeseen käytettävällä tilillä olevia rahoja voidaan kiistatta pitää verrannollisina entisaikojen kassavaroihin. Näin pankin oikeutta kuitata näistä rahoista voidaan oikeutetusti rajoittaa, jotta velkojen tasapuolinen kohtelu konkurssissa toteutuu. Verottaja on pankin lisäksi läsnä liki jokaisessa konkurssissa. Verohallintoa koskevia lievennyksiä on perusteltu valtion fiskaalisilla perusteilla. Monien verottajalle ja verottajalta kohdistuvien suoritusten joukossa erinäisten saatavien yhdistäminen yhdeksi kuittauskokonaisuudeksi lienee myös konkurssipesän pesänselvityksen käytännön kannalta työtä helpottava seikka.

Tutkielmassani olen käsitellyt kuittausta sekä yleisesti että konkurssitilanteissa. Painopisteenäni on ollut kuittauksen tosiasiallinen asema velkojansuojakeinona konkurssitilanteissa. Vaikka tutkielmassani esitetyn perusteella kuittausta ei voida pitää varsinaisessa mielessä esinevakuutena, on sen tosiasiallinen asema tai ainakin luonne konkurssitilanteissa velkojan kannalta hyvin pitkälti sama kuin varsinaisella esinevakuudella. Tilanteissa, joissa velkojalla on vastakkainen saatava, ja edellä käsitellyt kuittauksen yleiset ja konkurssissa erityisesti sovellettavat edellytykset täyttyvät, saa velkoja saatavalleen täyden suorituksen siltä osin kuin hänen ja konkurssivelallisen vastakkaiset saatavat riittävät kattamaan toisensa. Näin kuittaus toimii konkurssissa tosiasiaassa velkojan lopputuloksen kannalta kuten muutkin velkojan saatavan suorituksen turvaavat vakuudet.

Kuittaukseen yleensä ja myös kuittaukseen konkurssitilanteissa on suhtauduttu niin Suomessa kuin muuallakin Pohjoismaissa perinteisesti myönteiseen sävyyn. Konkurssikuittausta koskevia kuittausrajoituksia säädettiin silloiseen konkurssisääntöön 1930-luvulla. Silloiset kuittausrajoitukset vastasivat sen aikaisessa oikeuskirjallisuudessa esitettyihin kuittauksen rajoittamisvaateisiin. Sen jälkeen elettiin pitkä tovi ennen suurempia uudistuksia ja sitä myöten myös ilman tiukennuksia kuittaukseen konkurssitilanteissa. KonkL 6:2 toi vuonna 2004 konkurssilain säätämisen myötä uutena kuittausrajoituksena velkojalle kiellon käyttää kuittaukseen valvontakelvottomia ja viimesijaisia saatavia. Samoin KonkL 6:5 sisältää aiempaan verrattuna uuden luottolaitoksia koskevan erityissäännöksen, joka kieltää kuittauksen velallisen luottolaitoksessa olevalta pankkitililtä, jos pankkitiliä käytetään sen tiliehtojen mukaan maksuliikenteen hoitamiseen.

Näin trendinä on ollut uusien kuittausrajoitusten säätäminen, joskin hyvin pitkällä aikavälillä. Saman kehityskulun voidaan olettaa pikemmin jatkuvan kuin kääntyvän vastakkaiseen suuntaan. Näin on todennäköisempää, että uusia rajoituksia kuittauksen sallittavuuteen tulee kuin, että kuittaukseen turvautumista helpotettaisiin. Mahdollisesti tulevaisuudessa entisestään tiukkenevaa, ja siten jo 1930-luvulta alkanutta hitaasti asteittain edennyttä kuittausrajoitusten säätämistä etenkin konkurssitilanteissa, odotellessa, voidaan kuittauksella todeta olevan tällä hetkellä vahva ja vakiintunut vakuudenomainen luonne. Kuittaus on siten tehokas velkojainsuojakeino velallisen konkurssissa.